

Iványosi-Szabó Tibor

**PÉNZFORGALOM ÉS A PÉNZ FORGALMI ÉRTÉKÉNEK
ALAKULÁSA KECSKEMÉTEN 1662-1711-IG**

1977

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	5
Apró garas	15
Aranyforint	16
Attyafias kettő arany	32
Bomlott forint	32
Cikkett tallér	35
Citkin arany	36
Dénár	37
Dukát	37
Fejedelm aranya	37
Fehér tallér	38
Féltallér	38
Fonc tallér	38
Forint	39
Formális forint	39
Francia tallér	39
Garas	40
Gróci tallér	46
Imperialis tallér	46
Keresztes tallér	47
Kettős arany	47
Kettő táblás pénz	48
Kis garas	48
Kongó	49
Körmöci arany	54
Krajcár	57
Kurta forint	57
Lengyel tallér	59

Lepér	59
Magyar forint	60
Libertas	61
Máriás garas	63
Negyed	69
Német forint	70
Német garas	70
Ölontallér	70
Öntallér	70
Oroszlános tallér	71
Ort	73
Oszpora	74
Öreg garas	75
Para	78
Petak	79
Piaszter	79
Poltura	80
Rénes forint	84
Rénes tallér	85
Silling	86
Spades tallér	87
Sustek	88
Tallér	89
Téblás arany	110
Timon	110
Timon tallér	116
Tizennégypénzes	116
Tizes arany	116
Török arany	117
Veres pénz	119
Vonás forint	119

Zolota	120
A pénz forgalom alakulásának szakaszai és sajátosságai	121
A fontosabb pénzek egymáshoz viszonyi- tott értékének alakulása	132
Jegyzetek	
Irodalom	
Tablázatok	

BEVEZETÉS

Marxista történetírásunk sajátos paradoxonja a XVII. századi magyar történelem kutatásában, hogy a gazdasági és ennek nyomán a társadalmi életünk vizsgálata és feltárása a többi területhez viszonyítva lemaradt. A polgári történetírás Nyugat-Európában és több közép-európai országban is már a két világháború között figyelemre méltó erőfeszítéseket tett e téren. Nálunk a feladatok feltérképezése is nagyrészt csak a felszabadulás után történt meg.^{1/} Kétségtelen, hogy az elmúlt 30 évben születtek igen jelentős teoretikus munkák a majorsági gazdaság, a paraszti árutermelés és a közép-európai prekapitalista fejlődés lehetőségeiről és sajátosságairól.^{2/} Ugyanakkor a széleskörű gazdaság- és társadalomtörténeti, ár- és bértörténeti kutatások terén még mindig igen nagyok a fehér foltok. Így még ma sem tudjuk helyettesíteni sok esetben a hipotéziseket az egyértelmű felismerésekkel, a gazdasági és társadalmi folyamatok egzakt feltárásával. Éppen ezért csak kénytelen a lehetőség, hogy az európai változások hatását is pontosabban megfigyelhessük gazdasági és társadalmi fejlődésünkben. Sajátos módon a jogi és a jogtörténeti feldolgozás is többször megelőzte a tényanyag feltárását, az ágazattörténeti szintézist.^{3/} Pedig ismereteink bővülése során egyre határozottabban állíthatjuk, hogy Magyarország gazdasági élete a XVI-XVII. században is érzékenyen reagált a szomszédos országokban végbement változásokra.

A feldolgozások jelenlegi állapotában is tisztán látjuk, hogy gazdasági életünket erőteljesen befolyásolja az európai áruforgalom. Gazdasági mivoltunk passzív jellege a világkereskedelemben kibontakozása idején is megmaradt, részben még nőtt is. Az egyoldalú áruforgalom egyrészt befolyásolta

a közép-kelet-európai országok tökefelhalmozódását, másrészt hosszú időre meghatározta gazdasági kiszolgáltatottságukat Nyugat-Európával szemben.

A XVII. századi Európa gazdasági depressziója kihatott a magyarországi refeudalizálódás menetére és ipari fejlődésének alakulására is.^{4/}

Kutatásaink jelenlegi állapotában azonban nem látjuk tisztán, hogy a nyugaton 1650 táján lezáruló árforradalom nálunk pontosan mikor jutott nyugvópontra? Az árak stagnálása vagy visszaesése nálunk mikor következett be? Kiterjedt-e mind a mezőgazdasági, mind az iparcikkekre? Milyen arányban? Volt-e jelentős eltérés a politikailag megosztott ország egyes területei között? Milyen jellegű eltérések mutatkoztak?

Csaknem kétségtelenül állíthatjuk, hogy gazdasági életünk nagy csapása volt az, hogy az árforradalom egyik legnegatívabb következményét, az inflációt is importáltuk. Főleg a XVI. századi lengyel pénzrontás éreztette erősen hatását. Nálunk a pénz romlását a tömegesen beáramló rossz ezüstpénz okozta. Különösen nagy csapást jelentett a gyenge minőségű lengyel garas behozatala. Ezzel párhuzamosan áramlott ki a jó magyar dukát és a tallér, részben az iparcikkek importja, részben a spekuláció révén.^{5/}

Erre a pénzmozgásra mindenekelőtt a felvidéki megyék reagáltak a legérzékenyebben. Az u.n. Gresham-törvény itt érvényesült a legjobban. A "rossz pénz elűzi a jót" tendencia hazánk területén itt jelentkezett a leghatározottabban. A gyengébb minőségű pénz forgalomban maradása és a jó pénz taurálása mindenképp előtt itt szembevetődött.^{6/}

Az ország többi részéről azonban márcsak azért sem tudunk hasonló egyértelműséggel nyilatkozni, mivel sem Erdély,

sem a hódoltadg területéről nem rendelkezünk ilyen irányu fel-
dolgozásokkal.

Sajnos a magyar gazdasági és társadalomtörténeti ku-
tatásokat erősen hátráltatja az ezirányu munkák feltételeinek
hiánya. Még visszatérő panasz, hogy sem a mértékegységek, sem
a pénz történetének kutatása nem halad előre a kívánt ütemben.
Nem hozott kellő eredményt az áruk és a bérek kutatása sem.
Ezen munkák elvégzése nélkül nem láthatjuk tisztábban, hogyan
alakult a dolgozó tömegek életszínvonala a XVI-XVIII. század-
ban. Nem véletlen, hogy az egyetemi tankönyv II. kötetének vi-
táján is Makkai László kénytelen volt azt hangsúlyozni, hogy
a gazdasági és a társadalmi fejlődés a XVII. század derekától
a XVIII. század derekáig még tisztázatlan.^{7/}

Minden bizonnyal ezen alap kutatások hiányának köszön-
hető az is, hogy "teljes homállyal ér fel az, amit az ipari
termelésről tudunk, illetve nem tudunk. A magyar történelem-
írás legsúlyosabb adósságai közé tartozik ennek a korszaknak
város és ipartörténete, amelyet - a legújabb időkig - mintha
kiutasítottuk volna a kutatandó témák közül."^{8/}

Újabb sajátossága történetírásunknak, hogy lényege-
sen többet tudunk a XVI. századi gazdasági és társadalmi fej-
lődésünkről mint a XVII. századiról. Ez a megállapítás a pénz-
történeti kutatásokra még fokozottabban áll. E téren átfogó
munka a legutóbbi évek újabb nagyzerű eredményét is figyelem-
be véve, csak a XVII. század derekáig áll rendelkezésünkre.^{9/}
E jelzett ellentmondás annál feltűnőbb, hogy ezen utóbbi év-
századra vonatkozó forrásaink lényegesen bővebbek mint a ko-
rábbiak.

Az adósságok és a paradox vonások felsorolásakor
arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy az Erdély és a hó-

deltségi terület iránti érdeklődés a XVII. század második felét illetően indokolatlanul alábbhagyott. Ennek köszönhető, hogy nagyon gyakran találhatók olyan területeken is, ahol elegendő forrás állna rendelkezésünkre. Nem eléggé megalapozottak ismereteink a tekintetben, hogy milyen fejlettségi szinten álltak ezek a térségek. Ment-e végbe jelentős gazdasági fellendülés a XVII. század békésebb évtizedeiben? A gazdasági romlás már ekkor megindult, vagy csak a felzabadító háborúk következménye lett? Az elszegényedés és a gazdasági visszafejlődés a Török Birodalom területén kibontakozó társadalmi és politikai válság hatására erősödött-e meg, vagy a Nyugat-Európától való gazdasági függésünk szükség-szerű ~~xxxxxxxx~~ velejárója volt?

A török hódoltság területének pusztulásáról, sorozatos szenvedéséről és veszteségének arányairól lényegesen többet tudunk, mint életéről, gazdasági forrásainak alakulásáról, más országrészekkel fenntartott kapcsolatairól, társadalmának sajátos strukturálódásáról.^{10/} Ez minden bizonnyal azzal is magyarázható, hogy e terület pénzügyi életével szinte egyáltalán nem foglalkoztak. Az utóbbi száz évben csaknem kizárólag Hornyik János munkájából merítettek mindazok, akik ezirányú munkájuk során elfogadható támaszpontot kerestek. Hornyik célkitűzése és részben feldolgozási módszere azonban nem tette lehetővé, hogy az illusztráción, az egyedi esetek idézésén túljon. Így megállapításai és összegezései kevés segítséget nyújtottak a későbbi kutatóknak, sőt egyik-másik kitétele máig riasztóan hatott. Mindenképpen le kell azonban szögez-nünk, hogy több mint száz évvel korábban nehezen leküzdhető gondot jelentett volna számára e téren is maradandó munkát végezni.

Hornyik az ezzel kapcsolatos nehézségei érzékel-

tetése érdekében a XVII. század végén Kecskeméten forgalomban lévő pénznemek sokaságát sorolja fel: "Arany, Tallér, Forint, Timon, Lepér, Üreg Garas, apró Garas, Oszpora, Dénár, Poltura". Ezen pénzek meghatározására, forgalmi értékük alakulásának nyomon követésére nem vállalkozott: "a pénznemek forgalmi értékét kipuhatolni ügyekestem, de nem kielégítő sikerrel, mert becsapásánál többnyire önkény határozta meg az értéket." Ezért megelégedett néhány, nagyon sokatmondó adat idézésével.^{11/}

A Hornyik előtt tornyesuló akadályok nagyságára jellemző, hogy pénztörténeti adalékain túl, a hódoltság területére vonatkozóan a következő száz évben újat szinte senki sem hozott. Csupán a közelmúltban vállalkozott Búza János Nagykőrös gazdasági életének vizsgálata során néhány újabb alapvetően fontos lépés megtételére. Az Üreg garas identifikálása során tett megállapításainak egyikét mindenképpen érdemes e helyen is idézni: "A XVII. század vége felé meglehetősen tarka képet mutatott a magyarországi pénzforgalom. Ha a királyi Magyarország s Erdély pénzforgalmát ismernénk, azt mondhatnánk, hogy a török uralom alatt levő országrész sajátos színeket vonultat fel a palettán. Mivel összefoglaló irodalom e témakörben még nem született, meg kell elégednünk azzal a feltételezéssel, hogy a hódoltság pénzforgalma valószínűleg eltért a töröktől mentes területektől."¹²

Még súlyosabb megállapításra jutott Hagyi Klára a közelmúltban megjelent munkájában: "...végén kikerülhetetlenül beleütköszünk a korszak egyik legnehezebb kérdésébe, a pénzek hínárszövevényes rendezésébe. Európai és török, hazai és külföldi pénzek sok-sok fajtája volt forgalomban, melyeknek nemesfémtartalma, árfolyama, egymáshoz viszonyított értéke állandóan változott. A korszak egyszerű adófizetője re-

mélhetően nem ugyanazzal a kiszolgáltatottsággal bukácsolt közöttük, mint napjaink történésze, aki keserves számításokkal próbálja közös nevezőre hozni a különböző pénzekben megadott értékeket, s amikor azt hiszi, hogy helyes eredményre jutott, s elvégzi az ellenőrző számítást is, arra a kevésbé megnyugtató eredményre jut, hogy egy akcse egyenlő két akcséval..."^{13/}

E felidézett vigasztalan kép ellenére mégis azt kell hangsúlyoznunk, hogy kellő elmélyültséggel, a részletek gondos feltárásával, majd a részeredmények összegzésével az esetek nagyobb részében minden kétséget kizáróan rendet lehet teremteni. A több tucatnyi pénzféleség nagyobb részét azonosítani lehet, forgalmi értékük alakulását megnyugtatóan dokumentálhatjuk.

Sajátos témánk választását nem a numizmatika iránti vonzalom vagy e tudományágban való jártasság sugallta. M^{nt} több más, e korral foglalkozó kutatót, a kényszerhelyzet állított választ elé: vagy lemondunk távolabbi célunk, a XVII. századi gazdaság- és társadalomtörténet érdemi vizsgálatáról, vagy nagy kitéréssel így-kasunk rendet teremteni a pénzgépek ingoványában.

Meggyőződésünk, hogy Kecskemét, Nagykőrös és Debrecen XVII. századi írott emlékei elegendő anyagot tartalmaznak az árak és bérek alakulásának felvázolásához, valamint a pénz forgalmi értékének bemutatásához. A gazdaság- és társadalomtörténettel kapcsolatos érdeklődésünk, érthetően, a pénztörténettel való foglalkozás során, a numizmatikai vonatkozások iránt nem tett bennünket kellően fogékonnyá. E kényszerű kirándulás folyamán csupán a különféle pénzek csereszköz jellege kötötte le figyelmünket. Adatgyűjtésünk és elemzésünk szükségszerűen csak az egyes pénzek forgalmának,

elterjedtségük mértékének és értékviszonyaik alakulásának rögzítésére korlátozódik. Nem célunk ezáltal a bemutatott változások és arányeltolódások okainak kimerítő elemzése sem. Ez, meggyőződésünk szerint, csak a sokirányú feltáró munka elvégzése után lesz lehetséges.

Témánk megválasztásakor földrajzi alapon is meg kellett vinnünk ~~határokat~~. A hódoltság területén levő városok közül csak néhány rendelkezik ma XVII. századi, pénztörténeti szempontból hasznosítható iratokkal. Ezen kevés közül is célszerűnek tartottuk egyetlen város, Kecskemét anyagának önálló feldolgozását. Ezt az eljárást a források viszonylagos sokrétűsége és folyamatosága, és mindenekelőtt a korábban is jelzett alapvető célkitűzésünk, a helyi gazdasági és társadalmi viszonyok majdani feltárása diktálta.^{14/}

Választásunk helyességét aláhuzza még az a tény is, hogy egy meghatározott hely történetének ezirányú feldolgozása jobban lehetővé teszi a sajátosságok kiemelését, a részletek pontosabb feltárását és a folyamat egyöntetűbb megfogalmazását. Néhány esetben mégis tesszünk kivételt. Amennyiben egy-egy pénz forgalmára vagy értékviszonyának alakulására kevés, vagy nem elég egyértelmű adatsor állt rendelkezésünkre, megállapításaink alátámasztása érdekében idézzük a nagykőrösi források adatait is.

Az időbeli behatároláskor a kezdőpontot a rendelkezésünkre álló források szabták meg. Az ezt megelőző évtizedekből csak a Hornyik kötetekben fellelhető elszórt adatok állnak rendelkezésünkre, amelyek fontosságuk ellenére sem alkalmasak ezen évtizedek pénzforgalmának vizsgálatára és dokumentálására. Végző terminusnak a szabadságharc lezárása kiálkozott. Az ezt követő kiegyensúlyozottabb évtizedektől

élesen elkülönül a feldolgozott félévszázad története. Ez az idő elegendő arra, hogy bizonyos folyamatokat végig tudjunk kísérni, ugyanakkor e dátum gazdaságilag és politikai szempontból is több évszázados folyamat záró akkordja.

Munkánk során sajnos nagyon csekély mértékben támaszkodhattunk módszerbeli eljárásunk megválasztásánál az előző tapasztalatokra. Ilyen témaválasztással a szakirodalomban mindössze egyetlen esetben találkoztunk. Huszár Lajos: Pénzforgalom és pénzértékviszonyok Sopronban.^{15/} A cím hasonlósága ellenére célunk jelentősen eltér Huszár Lajos említett tanulmányának célkitűzésétől. Mi meg sem kíséreljük témánk ürügyén a korabeli magyar pénztörténet egészét felvázolni. Eljárásunk eltér abban is, hogy igyekszünk a jelzett időhatárokon belül a Kecskeméti előforduló valamennyi pénzfajtát ismertetni, és azok értékének alakulását évről-évre minél pontosabban nyomon követni, a város pénzügyi-gazdasági életében betöltött szerepét dokumentálni. Megkülönböztetett figyelmet fordítottunk arra, hogy a királyi területekkel és a törökkel fennálló pénzügyi kapcsolatok sajátosságainak rögzítésén túl a helyi pénzforgalom, a helyi értékviszonyok alakulását minél árnyaltabban, minél többrebben tudjuk bemutatni.

Az egyes pénzek forgalmának nagyságát több síkon is figyelemmel kísértük. Mivel nem állnak rendelkezésünkre a változásokat érzékeltető éremleletek, mindenekelőtt a főbírók, azékbírók, adószedők és kisbírók elszámolásait kísértük figyelemmel. Jelentős támpontot nyújtanak a töröknek, a nemesi megyének és a földesuraknak történő kifizetések felsorolásai is. Az egyes érmék elterjedtségének minden bizonnyal egyik legjobb mérési lehetőségét az adókifizetések nyújtják. Éppen ezért megkülönböztetett figyelmet fordítottunk a kifizetéseknél rögzített adatokra.^{16/}

A forgalmi érték napi alakulását több módon kellett figyelemmel kísérnünk, illetve megállapítanunk. Néhány esetben a városi tanács határozata adott egyértelmű utmutatást a különféle pénzek értékének alakulására. Pl. 1690. augusztus 6-án 7 pontban rögzítették az egyes pénzféleségek árfolyamát a tanácsai jegyzőkönyvben.^{17/} Megtörtént, hogy a notárius jelezte, az egyes, leggyakrabban előforduló érmék átváltási arányát. Sok esetben rögzítik a megszokott értékarányokat, vagy éppen legújabb, esetleg kivételes átváltási formákat is. Pl.: tallért tizenkét timonával, tizenhárom garast két tallérban, "attam 60 körmezi aranyat, sell 3-3 tallérban jött be", "538 fl, den. 20 facit tall. 192, den 40." Igen sok esetben azonban nem áll rendelkezésünkre ilyen egyértelmű támpont. Különösen a számunkra legfontosabb források, az adókönyvek nem tartalmazzak átváltási arányszámokat. Ugyanakkor éppen az adófizetésnél követett viszonyességek mondanak számunkra legtöbbet a helyi érték alakulásáról. Ezért a közvetettnek tekinthető bizonyítékokra voltunk utalva. Az egyes pénznemek átváltását oly módon számíthatjuk ki a legkönnyebben, ha az adófizetők közül kikeresünk olyanokat, akik a követett adójukat teljesen kifizették, és a kifizetés során legfeljebb egyetlen olyan pénznemet adtak, amelynek a helyi értékét pontosan nem ismerjük. Így lényegében egyismeretlenes egyenletként kezelhetjük a rendelkezésünkre álló adatsort. Pl.: Az 1664. évi adókönyv 12. oldalán szerepel a következő adófizető:

30	Gsebe András f	5	f	10
	adott tall.	3		
	item tall.	6,	timon	15,
	item f	1,	den.	20. Solvit totum.

A fenti bejegyzést a következőképpen kell értelmez-

nünk. Csebe András adófizető 30 vadászammal rendelkezett, azaz kb. 30 vágómarha árának megfelelő ingó vagyon után adózott.^{18/} Egy vadászánért Kecskeméten 1664-ben 10 denár adót kellett fizetni. Tehát az ingó vagyona alapján 3 /magyar/ forintot kellett lerónia. A név után szereplő "f 5" a családra kirótt fejadó forintban megadott összegét jelenti. A "f 10" a különféle ingatlanok után fizetett adó mennyiségét. Ezek alapján tehát Csebe András 1664-ben összesen 18 forintot fizetésre volt kötelezve. A név alatti bejegyzések tanúsága alapján összesen 9 tallért, 15 timont, 1 forint és 20 denár értékű egyéb váltópénzt rótt le. Más adófizetők kifizetésénél külön és többször kiszámítottuk, hogy a tallért Kecskeméten ebben az évben 160 denár értékben fogadták el az adószedők. Így egyszerű számtani művelettel bizonyítható, hogy a 15 timont 240 denár értékben fogadták el. Tehát egy timon Kecskeméten 1664-ben 16 denárt ért.

A megnyugtató eredmény eléréséhez nem elégedhetünk meg egyetlen eset bizonyosságával, hanem még újabb négy-öt ellenőrzés alapján tettük meg megállapításainkat. Különösen indokolt volt az ellenőrzések elvégzése azokban az években, melyekben változások történtek az egyes pénznemek átváltási arányában.

Tekintettel arra, hogy 58 pénz, illetve pénznév szerepelt Kecskeméten a választott időközön belül, az áttekinthetőség kedvéért az alábbi tagolást alkalmaztuk. A bevezető után abc sorrendben ismertetjük az egyes pénzekre vonatkozó legfontosabb jellemzőket. Először is megejtjük az egyes pénzek identifikálását, ha erre szükség van. Utána bemutatjuk, hogy milyen időközökben fordult elő forrásainkban, majd ezt követően forgalmának arányaira és értékének alakulására vonatkozó bizonyítékokat rögzítjük.

Csak ezen munka elvégzése után vállalkozhatunk az egyes szakaszok és azok jellemzőinek felvázolására.

Végül az egyes pénznemek egymáshoz viszonyított értékének alakulásáról fogalmazunk meg néhány megállapítást.

***

APRÓ GARAS

A szakirodalomban ilyen néven nem ismeretes. Csupán Hornyik említi a korábban idézett helyen, de nem mond róla semmi közelebbit. Mindössze néhány alkalommal szerepel forrásainkban. Legkorábban az 1676-os számadéskönyvben: "melyért adtunk tall. 4, egy negyed-észt és egy tizenkétpénzes garast." A következő adat 1684-ből való: "Polturát, apró garast négy polturát, tísmennyul denarrul, Öreg garasul együtt adtek be ket száz huszonegy forint 20 pénzt." Ugyanebben az évben az adószedő elszámolásában szerepel: "négy polturás vagyon tall. 19,5, den. 72."^{19/}

Minden bizonnyal helyi elnevezésről van szó. Az eltérő megnevezés is erre utal. A négy poltura, tehát 12 dénár értékű apró garas minden bizonnyal a 6 krajcárossal volt azonos. Ezt az aprópénzt 1659. március 28-tól verték nagyobb mennyiségben.^{20/}

Kis garas néven 13,5 dénár értékben 1701-ben is fellelhető a székügyi számadásokban /l.ott/.

A ritka előfordulás alapján joggal feltételezzük, hogy Kecskemét pénzforgalmában szerepe jelentéktelen volt.

ARANYFORINT

A magyar aranyforint vagy dukát pénzlábát nem érintette I. Ferdinánd 1559-ben hozott rendelete. Így egészen 1727-ig ez volt Európa legjobb aranypénze. Azonban nem sokban tért el tőle az osztrák tartományokban vert arany sem, és ezért a XVII. század második felében csak ritkán különböztetik meg őket.^{21/}

Csak a török aranyat jelölték következetesen, melynek értéke számottevően eltért. /L.ott./ A század végén a citkin aranyat /L.ott./ és a kőrmöci aranyat /L.ott./ átmenetileg hasonlóképpen megkülönböztetik a többitől, mivel árfiójuk nagyobb volt. A város a töröknek ritkán fizetett adót arannyal, annál gyakrabban kellett földesuri terheit a legjobb pénzzel leróni. Az arany iránti keresletre utal az is, hogy 1681-ben "Az Ur eő Na/gysá/ga /Kohári/ elengedte minden honoráriumját, ezért, hogy kőrmöczi aranyul" kapta a cenzust.^{22/} A Koháriak a magánbérlektől is aranyban kérték az összeget.^{23/}

Ezen követelések kielégítése nem egy alkalommal komoly gondot jelenthetett, hisz a Koháriaknak évenként 400, Wesselényinek 220, a Báthoriaknak 17 aranyat fizettek. Tehát csak a földesuri cenzus kifizetésére nem egyszer közel ezer aranyat kellett biztosítani.^{24/} 1685-ben pl. Kohári Farkasnak fizettek ki egy összegben 1000 aranyat két és fél évi cenzus előlegeként.^{25/}

Az arany iránti nagyfoku kereslet nem egy alkalommal arra kényszerítette a várost, hogy a helyi civisektől vegyen fel kölcsönt, 1673-ban Pathai Andrástól és Kamarás Amburstól kértek 200 aranyat, 1680-ban Sárkúzi Istvántól 100 aranyat. 1681-ben Kamarásné kölcsönzött a tanácsnak ugyancsak 100 aranyat.^{26/}

A helyi forgalomban levő arányainak számszerű alakulását megfelelő adatok hiányában nem lehet pontosan követni. Az alábbi összeállításaink éppen a szorványos adatok miatt lehetnek hasznosak. Nyilvánvalóan mindkét adatcsor elődegesen tájékozódásul szolgál.

Előbb a főbírói számadások néhány adatát ismertetjük. Az alábbi táblázat az elszámolásokat felhasználva jelzi, hány arany volt az átadott összegben, illetve az egész summa hány százalékát képezte az.^{27/}

év	az arany db.száma	az egész összeg- ből %-os aránya	az elszámoló
1662	500	49	főbíró és adószedő
1669	50	23,8	főbíró
1673	120	50,1	török adó
1677	224	98	székbírák
1677	18	1,2	főbíró
1680	14	1,3	főbíró
1680	26	2,7	adószedő
1682	46	4,5	Ballos István
1683	94	10,3	derék pénz introitusa
1683	27	15,2	vásárbíró
1683	30	3,6	adószedő
1683	30	3,4	török adó kifizetése
1684	103	9,8	főbíró
1684	50	22,1	dézsmá bor haszna
1684	75	42,4	bor haszna
1684	91	21,2	főbíró
1687	20	4	főbíró
1695	7	2,2	főbíró
1695	905	82,4	főbíró

év	az arany db.száma	az egészösszeg- ből %-os aránya	az elszámoló
1696	22	29,4	másodbíró
1696	150	98,4	adószedő
1696	42	20,4	székbírók
1696	5	20	kisbírók
1697	1318	71,2	főbíró
1697	137	97,8	adószedő
1697	8	38,7	másodbíró
1697	4	73,8	vásárbíró
1697	3	26,6	kisbírók
1697	1470	44,7	summa generális
1698	82	13,4	adószedő
1699	493	62,7	adószedő
1701	48	39,1	székbírók
1703	54	7,2	főbíró
1703	39	19,1	székbírók
1704	54	23,2	főbíró

Feltétlenül hasznos megvizsgálni azt is, hogy az adó-
kifizetések során hogyan változott az aranyösszege. Csak
arra vállalkozhattunk, hogy a jelzett években az első száz
adófizető adatait összegezzük. Ez a szám kb. az adózók 10 %-
át jelentette, tehát megbízhatóan reprezentálja az adófize-
tésnél az egész forgalmat. Kivétel az 1682-es év, amely a
város valamennyi adófizetőjének /1060 fő/ adatait tartalma-
za.

Ebben az évben az arannyal történő fizetések a befizetett

adó összegeinek 14,8 százalékát képezték.

1662	13	fő	17 aranyat
1664	11	fő	13 aranyat
1669	3	fő	3 aranyat
1674	-	-	-
1679	5	fő	7 aranyat
1682	78	fő	271 aranyat
1684	13	fő	42 aranyat
1688	21	fő	64 aranyat
1692	-	-	-
1696	1	fő	1 aranyat
1700	-	-	-

A két adatsor összehasonlítása, és ennek alapján a következtetés levonása elég kockázatos, mivel egyik esetben sem rendelkezünk teljes adatsorokkal. Azt minden esetre mégis megállapíthatjuk, hogy az arany forgalma sajátos hullámzást mutat. Ezek a változások a két összeállításban hozzávetőlegesen megegyeznek. Amely években az adófizetés során nem szerepelt arany, a főbírói és egyéb számadásokból is hiányzik. Amely években az adófizetéseknel feltűnik, a számadásokban is jelentős hányadot képez.

Tanulságos megfigyelésre adnak alkalmat a földesuri cenzus kifizetésének nyugtái is. A Wesselényieknek 1668-1684-ig szinte kivétel nélkül aranyban küldték a földesuri szolgáltatást. A későbbi évekből nincs adatunk. A Koháriaknak 1671-1677-ig nagyrészt ezüst tallért, 1679-1685-ig csaknem kivétel nélkül aranyat adtak. 1689-től a XVIII. század 10-es éveig viszont különféle aprópénzben rótták le a cenzust. Csupán 1696-ban fordul elő, hogy "50 jó mértékű aranyat" is küldenek, a többit ekkor is "folyó és elkélő pénzül." A Báthoriaknak az előző földesuraknak fizetett 200,

illetve 400 arannyal szemben mindössze 17 aranyat fizettek évenként. 1672-től 1687-ig az esetek többségében 17 éucatot küldtek. 1688-tól viszont az elküldött összegben arany nem szerepel, hanem különféle ezüst pénzzel fizettek. 1693-ban külön kimseli a nyugtájuk: a város fizetett 41 rénes forintot "cum aureo uno in specie."

A Csányi-család censzusát forintos pénzben fizették. Igaz a XVII. századból csak egyetlen nyugtánk maradt, 1677-ből, amikor 200 tallér átvételét ismerték el "Kemény pénzzel"^{28/} Az itt fellelhető sajátos hullámváz is megegyezik az előző két kiemelés periódusaival.

A 90-es évek második felében az elszámolásokban fellelhető aranyak ugy látszik mindennekolőtt az állami terhek fedezésére szolgáltak. A magánfőúdesuri követelések ki-elégítésére az ezüst pénzt használták.

A Rákóczi szabadságharc idején csak az első évből maradt jelentős forgalomra utaló adat. 1703-ban Bóda János főbíró át-ett elődjétől 200 aranyat majd később újabb 100 aranyat. Ez az összeg szinte kivétel nélkül a kuruc generálisokhoz és tisztekhez jutott 1703 őszén és 1704 tavaszán.^{29/} A szabadságharc idején bár szinte minden évről maradt adatunk, ezek éppen azt is bizonyítják, hogy az arany a pénz-forgalomban elenyészően kis területre korlátozódott.

Az arany forgalma tehát Kecskeméten nem volt egyenletes. Az 1670-es évek első kétharmadában, majd 1686-tól közel tíz éven át és a függetlenségi harc alatt forgalma korlátozottabb. A többi években viszont igen fontos, nem egyszer meghatározó szerepet kapott.

Az arany forgalmi értékének alakulására a Duna-Tisza közén nagyon kevés adat áll rendelkezésünkre. Éppen ezért igyekezzünk a valamivel bővebb kecskeméti adatokat pontosabban és minél összetettebben bemutatni.^{30/}

AZ ARANY FORGALMI ÉRTÉKÉNEK ALAKULÁSA

	tall.	gar.	tin.	den.
1662 egy arany 3 forint és 30				
den. add	-	-	-	330
egy arany= 2 forint és 60				
den. add	-	-	-	260
egy arany= 3 forint és 20				
den. -add	-	-	-	320
1663 egy arany = 3 forint és 20				
den. -add	-	-	-	320
1664 egy arany = 3 forint és 20				
den. -add	-	-	-	320
kettős arany= 6 forint és				
40 denár - add	-	-	-	640
1665 egy arany= 3 forint és 20				
den. - add	-	-	-	320
1666 egy arany = kettő tallér-add	2	-	-	-
kettő arany=800 den.-add	-	-	-	400
1667 három arany= 6 tallér-add	2	-	-	-
kettő arany= 4 tallér-add	-	-	-	400
1668 kettő arany=nyolcforint-add	-	-	-	400
egy arany=kettő tallér-add	2	-	-	-
1669 egy arany= két tallér-add	2	-	-	-
egy arany= 4 ft és 10 den-add	-	-	-	410
egy arany= 4 ft és 40 den-add	-	-	-	440
1670 egy arany = két tallér - add	2	-	-	-
egy arany = 5 ft.és 20 denr				
-add	-	-	-	520
1671 egy arany =két tallér-add	2	-	-	-
kettő arany = 10 ft.és 40				
den.-add	-	-	-	520

	tall.	gar.	tim.	den.
1672 kettő arany= négy tallér-adó	2	-	-	-
három arany= 15 ft.és 60 den.				
-adó	-	-	-	520
1673 egy arany - 26 timon H.J.II.				
201.	-	-	26	-
egy arany= 4 ft.és 80 den-adó	-	-	-	480
220 aranyért 440 tallér-				
Wesselényi	2	-	-	-
100 aranyért 240 tallér-sz.k.	2,4	-	-	-
1674 800 tallérért 400 arany -				
Esrafi	2	-	-	-
1675 hat aranyért 13 tallér -				
helyi beváltás	2,16	-	-	-
400 aranyért 800 tallér -				
Kohári	2	-	-	-
1676 egy arany= kettő tallér -adó	2	-	-	-
három arany= 14 ft.40 den.-				
-adó	-	-	-	480
két tizes aranyat in tallér.43				
helyi beváltás	2,15	-	-	-
tizenhét aranyra felpénz				
2,5 tall.és 60 den.-helyi				
beváltás	2,16	-	-	-
nyolcszáz tallért,aranyul				
négyszáz aranyat -Koháriak	2	-	-	-
Budán 21 aranyat felváltva ad-				
tak felére flo.6 den.80 -				
török	2,13	-	-	-
a császárhoz vitt 70 arany				
felire fizettünk tallér 9,5				
-helyi beváltás	2,15	-	-	-

	tall.	gar.	tim.	den.
1677 aranyat in tallér 2 -adó	2	-	-	-
egy kettős aranyat in tallér				
4-adó	2	-	-	-
egy aranyért 14 nagy garast				
-török	-	14	-	-
egy aranyat 4 ft és 80 den.				
-adó	-	-	-	480
egy arany 28 timonban - török	-	-	28	-
nyolc aranyat in flo 6 -török	-	-	-	600
két tizes aranyat in tallér				
44 -helyi pénzváltás	2,2	-	-	-
tíz arany in. timonos 300				
- török	-	-	30	-
husz aranyat in tallér 42,5				
-helyi kölcsön	2,12	-	-	-
tíz arany és 160 garas in flo				
120 -Pest, török	-	-	-	560
száz aranyért 220 tallér -a				
nagy szombati püspöknek	2,2	-	-	-
nyolc arany in flo 44, den 80				
-helyi pénzváltás	-	-	-	560
egy aranyat flo 6 - török	-	-	-	600
1678 egy arany in tallér kettős -adó	2	-	-	-
két arany in tallér, 4, den 40				
-adó	2,16	-	-	-
egy aranyat in flo 5 -adó	-	-	-	500
egy aranyat in tall.2, den.20				
-adó	-	-	-	500
két tizes aranyat váltottunk				
in tall. 43 - helyben	2,15	-	-	-
tíz aranyat in flo 60 - török	-	-	-	600

	tall.	gar.	tim.	den.
1679 két arany= tallér 4 és denár				
72 - adó	2,15	-	-	-
egy arany = tall. 2, den. 36				
- adó	2,16	-	-	-
egy aranyat in tall. 2 den.				
40 - adó	2,16	-	-	-
három arany= 16 ft.és 20 den.				
-adó	-	-	-	540
egy arany= két tallér -adó	2	-	-	-
egy arany 4 ft 80 den.-adó	-	-	-	480
17 arany váltása 2,5 tall.				
den.32 -helyben	2,15	-	-	-
1680 400 aranyat 800 tallérré				
- Kohári	2	-	-	-
két arany in den. 94 - adó	2,19	-	-	-
két arany in den. 80 - adó	2,16	-	-	-
egy arany in den. 36 - adó	2,15	-	-	-
8t arany in tall. 11 - adó	2,2	-	-	-
8 arany= 41 ft.és 28 den.-adó	-	-	-	316
egy kettős aranyat in tall.				
4 den.80 -adó	2,16	-	-	-
23 arany,tall.4,5 - helyi				
pénzváltás	2,19	-	-	-
19 arany tall. 41,den.36				
-helyben	2,16	-	-	-
51 ducat= 143 tallér,3 garas				
-végrendelet	2,8	-	-	-
egy arany in tall. 2 - adó	2	-	-	-
egy arany= tall.2 den.40 -adó	2,16	-	-	-
Garay Istvántul 5 arany 5				
lepér - helyben	2,15	-	-	-

	tall.	gar.	tim.	den.
1680 19 arany= tall. 41, den 36				
-helyben	2,16	-	-	-
50 aranyat in tall. 110				
-helyben	2,2	-	-	-
egy tizes arany in tall.				
21,5 - helyben	2,15	-	-	-
100 arany in tall. 215				
-helyben	2,15	-	-	-
45 arany füle tall. 8 den.				
72 - sz.k.	2,18	-	-	-
40 arany = 88 tallér - sz.k.	2,2	-	-	-
35 arany tesszen tall. ~~77,8~~ -add	2,20	-	-	-
tiz aranyat tudván in tall.				
23 - sz.k.	2,3	-	-	-
tiz arany in tall. 22 - add	2,2	-	-	-
1681 egy arany = 15 garas - add	-	15	-	-
5 arany = 26 ft. 40 den. - add	-	-	-	528
10 arany in tall. 22 - add	2,2	-	-	-
2 arany in tall. 4,5 - add	2,25	-	-	-
2 arany= 4 tallér - add	2	-	-	-
6 arany = 13,5 tallér - add	2,25	-	-	-
5 arany = 11 tallér - add	2,2	-	-	-
egy arany= tall. 2 és den. 40				
-add	2,16	-	-	-
aranyat elvéve 15 garas				
számban - sz.k.	-	15	-	-
100 aranyért 220 tallér				
helyi kölcsön	2,2	-	-	-
10 aranyat in tall. 22 -add	2,2	-	-	-

	tall.	gar.	tín.	den.
1681 5 aranyat 11 tallérben - addó	2,2	-	-	-
15 garast egy arany számban				
- török	-	15	-	-
1682 13 arany 15 garasával flo				
70 den. 20 -addó	-	15	-	540
7 arany = 15 tallér -addó	2,14	-	-	-
2 arany és 5 garas = 5 tall.-				
-addó	2,12	-	-	-
1 arany és 6 garas = 3 tall.				
-addó	-	-	-	540
1 aranyat 14 garasban				
-helyben	-	14	-	-
1 arany = egy tallér és 270 den.				
-addó	-	-	-	550
5 arany = 10 tall. és 180 den.				
-addó	2,15	-	-	-
4 arany + 10 gr. = 10 tall.				
-addó	-	-	-	510
1 arany = 5 ft. és 60 den. -addó	-	-	-	560
1 aranyat 15 leperben -török-sz.k.	-	-	-	540
egy arany és 6 garas = 3 tall.				
-addó	2,1	-	-	-
6 arany facit tall. 15 -addó	2,5	-	-	-
1 arany in tall. 2 den. 10 -addó	-	-	-	490
1683 egy arany 6 ft. /többször is/				
-addó	-	-	-	600
egy arany tall. és 40 den. -addó	2,14	-	-	-
274 arany 15 garasával				
- H.J. II. 203.	-	15	-	-

	tall.	gar.	tim.	den.
1684 egy arany 6 ft. - adó	-	-	-	600
5 arany 30 ft. - adó	-	-	-	600
Koháriaknak 274 arany garas				
pénzü 15 gr. volt	-	15	-	-
103 arany tallérul 221 tall.				
abszqe 2 grassis	2,14	-	-	-
arany in tall. 2 - adó	2	-	-	-
egy arany 15 garasban - sz.k.	-	15	-	-
75 arany tesszen 160 tall. és				
5 garas - a főbíró elszámolása sz.k.	2,14	-	-	-
50 sz tallérul 107 tall.	2,14	-	-	-
1685 egy arany és 6 garas = 3 tall.				
- adó	2,14	-	-	-
kettő arany 12 forint - adó	-	-	-	600
hat arany = 10 tall. és 8 fo-				
rint - adó	2,14	-	-	-
1686 egy arany 4 forint és 20 den.				
- adó	-	-	-	420
egy arany = 2 tall.-adó	2	-	-	-
7 arany 14 tallér - adó	2	-	-	-
aranyat in fl. /rénes! / 3,				
den. 50 - /német -adókönyv/	-	-	-	410
500 rénes forintra 125 aranyat				
német - adókönyv	-	-	-	480
Győrből hoztak 1000 aranyat =				
2000 tall. - német adóX	2	-	-	-
3 aranyra adtam 6 garast				
-német adókönyv	2,28	-	-	-
19 arany = tall. 47, garas 3				
- sz.k.	-	-	-	450

	tall.	gar.	tim.	den.
1687 egy arany 2 tallér - adó	2	-	-	-
négy arany = 16 ft. 80 den. adó	2	-	-	420
1688 egy arany 4 ft. - adó	-	-	-	400
tíz arany tesszen tallér 23, garas 2 - sz.k.	-	-	-	420
104 arany = 242 tallér és 4 garas - sz.k.	-	-	-	420
1689 egy arany = két tallér és 2 garas - adó	-	-	-	420
5t arany = 12 tallér és 2 ga- ras - adó	-	-	-	420
egy arany = 14 garas - adó	-	14	-	-
31 arany = 108 ft. /valószínű- leg rénes!/- sz.k.	-	-	-	418
25 arany = 87 ft. 50 den. /rénes!/- sz.k.	-	-	-	419
2 arany = 7 ft. /rénes!/- sz.k.	-	-	-	420
egy arany = 3 ft. /rénes!/- sz.k.	-	-	-	410
100 arany - 233 tall. és 2 gr. - sz.k. töredék	-	-	-	420
1690 1 arany = 2 tallér és 2 garas - adó	-	-	-	420
1691 1 arany = 4 forint és 20 den. - adó	-	-	-	420
1693 két ezüst tallér egy aranyban jár - Kohári	2	-	-	-
1695 1 arany = tallér 2 garas 5 - adó	-	-	-	510
egy Attyarias kettős aranyat = tallér 5 garas 4 - adó	-	-	-	510

	tall.	gar.	tim.	den.
1695 egy táblás aranyat = tallér				
2 garas 5 - adó	-	-	-	510
egy táblás aranyat = tallér				
2 garas 4 - adó	-	-	-	480
négy közönséges arany=tallér				
10, garas 4 - sz.k.	-	-	-	480
egy aranyat 3 tallérban -adó	-	-	-	540
1696 Pesten felvett 42,2 aranyat				
három-három tallérokban -sz.k.-	-	-	-	540
discretioban /h./ 3 tall.				
idest 1 arany - sz.k.	-	-	-	540
egy közönséges arany 2,5 tall.				
-adó	-	-	-	450
egy közönséges arany= 2 tall.				
4 garas - adó	-	-	-	480
adott egy kis de vastag ket-				
tős aranyat tall. 5, garas				
2 -ben - adó	-	-	-	480
a váci püspöknek járó 106				
aranyért = 300 tallér, 2 ga-				
ras - sz.k.	-	-	-	510
két csikót Bécsben eladtak 28				
aranyért, ez ér 82 tallért				
- sz.k.	-	-	-	527
2 arany = 5 gullér, 2 garas,				
2 pénz - sz.k.	-	-	-	481
1697 egy aranyat 16 garasban - adó				
két közönséges arany= 4 tal-				
lér, 4 garas - adó	-	-	-	480
a közönséges arany folyt 16				
garasban - sz.k.	xx	16	-	-

	tall.	gar.	tim.	den.
1697 váci püspöknek 38 16 garasos aranyat - sz.k.	-	16	-	-
1698 17 közönséges arany 16 tíz polterás garasban számlálva teszen tallér 45, garas 2 -sz.k.	-	16	-	480
1699 négy rénes forintban számlálva a körmei és közönséges aranyat 80 arany 6 kongó garasával fa- cit tall. 213 és garas 2 -sz.k.	-	-	-	480
1703 54 arany facit 144 tallér - sz.k.	-	-	-	480
50 tallérért 15 aranyat - sz.k.	-	-	-	600
39 arany = 104 tallér - sz.k.	-	-	-	480
1704 egy arany 2 tall. és 4 garas - sz.k.	-	-	-	480
"hájjanos és hánt -vetett ara- nyakatis 9 /db./ hasonlóképpen 2 tallér és 4 garasával.. teszen 24 tallért" - sz.k.	-	-	-	480
60 formális arany facit tall. 160 - Kohári	-	-	-	480
1705 2 aranyul 5 tallér 4 garas -addó	-	-	-	510
1706 4 arany = 60 máriás garas -addó	-	-	-	510
4 ~~x~~ arany helyett 64 máriás garast olvastunk - sz.k.	-	-	-	544
"éltottam 3 aranyakat discre- tióra 20 tall." - sz. k.	-	-	-	-

	tall.	gar.	tin.	den.
1707 4 aranyat 60 máriás garas-				
ban - helyi pénzváltás	-	-	-	510
2 arany = 6 tallér - helyi				
kölcsön	-	-	-	540
"kilenc aranyat érő máriás-				
pénzt, facientes 25 tall.				
3 garas - kölcsön	-	-	-	510
4 arany helyett 64 máriás				
kölcsön	-	-	-	544
2 arany és 6 rénes ft = 10				
tallér - helyi adás-vétel	-	-	-	540
egy közönséges arany = 14 má-				
riás garas - sz.k.	-	-	-	476
1709 4 arany = tall. 11 garas				
2 - sz.k.	-	-	-	510

Röviden ki kell térnünk Horváth Tibor Antal egyik kitételére: egy arany 13 timony.^{31/}

Horváth az adatot Hornyiktól vette, aki a következőket idézte az 1672-1673. évi szolgálati könyvből: "Egyszer 3 aranyat cseréltünk 13 timonjával, ment el az aranyon 6 timon. Item egyszer váltottunk 2 aranyat 13 timonyával.

Item egyszer egy aranyat 13 timonyával.

Item egyszer egy tallérért 13 timont.

Item két tallérért 26 timont.

Item 7 tallért váltottunk 13 timonyával."^{32/}

Ahosszu idézetre ezuttal feltétlenül szükségünk van. Hornyik éppen annak illusztrálására másolta ki ezt a felsorolást, hogy bizonyítsa: "a beszámításnál többnyire önkény határozta meg az értéket...", hisz a szöveg látszólag minden kétséget kizáróan azt bizonyítja, hogy mind az aranyat, mind a tallért 13-13 timonen váltották.

Visszont egyéb forrásaink alapján egyértelmű, hogy az ezüst tallér értéke volt 13 timon. Egy arany pedig két ezüst tallérral volt egyenértékű. A látezőlagos ellentmondás a megfogalmazás tömörsége, illetve hiányos volta miatt jelentkezik, ami viszont a kortársakat nem zavarhatta. A "ment el a 3 aranyon 6 timon" kitétel is a fenti megállapítást igazolja. Ugyanis az 1672-es 520 denáros arany árfolyam Kecskeméten 1673-ra 480 denárra csökkent, azaz három arany nál hat timon értékkel.

A sajátos fogalmazást és gondolkodásmódot érzékelteti az alábbi bejegyzés is. "Generális sumája a két rendben 57 aranyat hetivel számálva a garast teszen" ^{33/} Ezuttal is a tallér és a garas arányát jelzik, mivel a tallér és az arany átváltási aránya közismert volt, míg a másik kettőé éppen módosult.

Az arany és az ezüst pénzek egymáshoz viszonyított arányának alakulásáról az egyes pénznemek ismertetése után szólunk.

ATTYAFIAS KETTŐS ARANY

Sajátos népi elnevezés. A szakirodalomban hasonló név ismeretlen. Valamelyik ritkán előforduló külföldi arany elnevezése lehet. Forrásainkban csupán egyetlen alkalommal találkoztunk vele 1695-ös adókönyvben: "Adott egy Attyafias kettős aranyat tall 5, gr 4." Tehát a körmeői arany értékében fogadták el.

BOMLOTT FORINT

Ez a pénz Kecskeméten többnéven is szerepel 1694-től 1707-ig. Több esetben "formális forint" néven emlegették, amig értéke 120 denár volt. Pl: "Kőmives Pálnak fizettem 30 formális forintokat." "Bőtös Istvánnak fizettem kocsiságáért ött formális forintokat." "Czirkátor Mártonnak adtam

24 formális forintokat" stb.

Máshol "német forint" néven emlegetik: "1695. május 9. Szabó István urumnak adtam 39 német forintot, ha minc 5 polturában járt az forintos."^{35/} Tehát nem a rénes forintról van szó, amely csak számítási pénz!

Velőjében a féltallérossal van dolgunk. Lipót ugyanis 1692. szeptember 23-i rendeletével a tallér értékét 120 krajcárre, azaz két forintra emelte. A pénzügyi reform során megtiltotta a 2/3 német tallérossok ausztriai forgalmát, és ezek pótlására fokozottabban kezdte a féltallérossokat veretni.

1694 végétől szerepel a bomlott forint elnevezés. Szeptember 6-án kelt királyi rendelet intézkedett ugyanis az előző évek pénzrontásának jóvátételéről.^{36/}

E helyreigazítás során 120 pénzről 105-re devalválták, s nyilván innen származott a "bomlott" forint elnevezés.^{37/}

Ez a devalválás is, mint minden hasonló intézkedés, számottevő zavart idézett elő az egyébként sem kiegyensúlyozott helyi pénzforgalomban. Ennek köszönhető, hogy az elszámolások alkalmával nem ritka az alábbihoz hasonló kitétel: "1695. december 23. Czirkator Márton 24 forintosa is /mely folyt 40 polturában akkor/ hozott meg 12 forintokatt, mely mikor meghozódott, folyt 35 polturában."^{38/}

Ugyanerre utal a 1697-es számadéskönyv június 19-i bejegyzése is:

"Mely forintos pénzeket, tavaly in Anno 1696. Demeter Márton Uram Feő Biróságában aro 3796 magyar forintokat, Nagy János, Zana Bergely és Egyed Pálnak akkori szék-birák ura-

imnek a bts. tanács adott volt, lévén azon pénzek a b/ecsüle/t/e/s várasnak négyharminc pénzben folyó garasokban. Szék bírák uraiméknak penig az pénz változása miatt adván 3 garasokban lőtt az becsületes várasnak rajta kára Flor Hung. 1265 d40, tőtt in summa eőt ezer hatv-n egy magyar forintokat és dénár 60..."

A devalválás után sem volt egyértelmű a bomlott forint forgalmi értéke. 1694. július 28: "Balassa Györgyné a mely husz tallérokat keresett az Ecclesian, fizettem azok erant nekie harminc bomlott forintokat."

Ugyanebben az évben "Nagy Mihály felesége az mely kett tallert hagott, hogy megholt, megfizette, adott 4 bomlott forintokatt." 39/

Tehát nyilvánvaló a kétféle értelmezés. Ezért tartotta szükségesnek a notarius a következő bejegyzést elvégezni: "Az tizedben vett tábori ökör áraban attam negyed-fél garasos forintot No 400, melyet csak fél-fél tallérban vettek be faciunt toll. a mint be jött No 233 gr. 2." 40/ Avagy: "Attunk bomlott forintokat, kik fél tallérban folytanak, nro 36, facientes toll. 18." 41/

A "bomlott forint" a fentiek alapján több mint egy évtizeden át számottevő lehetett Kecskemét pénzforgalmában. Adataink sajnos nem teszik lehetővé, hogy a többi pénzzel számszerűen össze tudjuk hasonlítani. E sok néven emlegetett pénz forgalmi értéke tehát az alábbi módon alakult.

	gar.	den.
1694 forintosok folytak 40 polturá- ban	-	120
1695 forintos, mely folyt 35 poltu- rában	-	105
4 bomlott forint = 2 tallér	-	105
negyedfél garasos forintos	-	
bomlott forintos bejött 35 pol- turában, kiment 3 garas- ban	3	-
1696 bomlott forintok, kik fél tallér- ban folytanak	-	-
34 bomlott forint 17 tallér	-	-
1697 magyar forintok bejöttek 4 har- minc pénzben folyó gara- sokban	4	-
kimentek 3 garasban	3	-
1699 bomlott forintosok 3 máriás ga- rasban	-	102
egy bomlott német forint garas 3, denár 12	-	102
1706 fejér formális rhenes forinto- kat 26, facit tallér 17, gar.2. - adó	4	-

CIKKET TALLÉR

E pénznemmel a szakirodalomban nem találkoztunk. Minden bizonnyal ezuttal is népi elnevezéssel állunk szem-
ben. A kifejezést az 1697-es adókönyvben leltük az adóki-

egyenlítések között: "Item egy czikett tall." A pénzt 366 denár értékben fogadták el. Ez az összeg lényegesen magasabb mint a tallérok értéke, ugyanakkor jóval kisebb mint bármely aranyé. Nem valószínű, hogy a "citkin" arannyal lenne azonos, hisz ez nem ritkán előfordult ezekben az években, az adószedő tehát ismerte.

CITKIN ARANY

Czittin -, czikkent -, csikkeny-, czitkiny -, citkin arany formában is szerepel forrásainkban annak a pénznek a neve, amely szakirodalmunkban cziklin arany formában ismeretes. Jóformán minden esetben másképpen írják Kecskeméten a velencei aranyat vagy zeschinot.

Az ország területén 1624-től fordul elő.^{42/} Itt 1684-től fizetnek vele. Néhány esetben, de e jelentős mennyiségben találkozunk e pénzzel. Több mint tíz éven át számottevő szerepet játszhatott. Jelentőségét növelhette az arany egyre nagyobb hiánya. Viszonylag széleskörű elterjedtségét igazolja, hogy 1695-ben és 96-ban négy esetben fizettek vele adót is. Nemcsak ezekben az évtizedekben, hanem még a XVIII. század derekán is előfordul.^{43/}

Forgalmi értéke mindvégig magasabb volt a közönséges aranyénál.

A citkin arany forgalmi értékének változása

	tall.	gar.	den.
1684 48 citkin aranyakat 120 oroszános tallérben - sz.k.	-	-	600
1686 adott 232 citkin aranyat 17 garassal számlálva - sz.k.	-	17	-
"Az mely Citkin Aranyat innen hazul elvéttük, volt olvasva mindenik 17 garasban, minden aranyon veszett den 35, 5. Lött mindeneestül kára flo 142" sz.k.	-	17	-

	tall.	gar.	den.
1695 Két csikkeny aranyat tall. 5 gr.			
4 - adó	-	-	510
adott egy likas czikkent tall.			
2 gar. 5- adó	-	-	510
Itém egy czikkent tall. 2 gar.			
5 - adó	-	17	-
1696 egy csikkeny arany: 2,5 tallér -			
adó	2,5	-	-

DENÁR

Általánosan elterjedt régi minták alapján vert ezüst aprópénzünk, amely a XVII. század során gyakorlatilag váltópénz lett. Az ezüst tallérhoz és az aranyhoz viszonyított értéke fokozatosan csökkent. /L. ott/ 44/

DUKAT

A vert aranyat e környéken a legritkább esetben nevezték dukatnak. Rendszerint csak azokban a latin nyelvű nyugtáiban fordul elő, melyeket a város földesurai állítottak ki a befizetett cenzusról. /Részletesebben l. arany./

FEJEDLEM ARANYA

A szakirodalomban ezzel a pénznemmel nem találkoztunk. Kecskemétről 1706-ból maradt fenn a következő feljegyzés: "Második uttyokban el vivén ismét Bano István és Borbély Gergely urainék Selmeczre 1000 tallér veres pénzt, melynek valamely részét visszahozták ugyan, de száz tizen edgy fejedlem aranyát és 14 R. ezüst forintot váltottak

fel 586 tallérral 1 garassal. Mivel pedig a görögök azon aranyakat úgy el nem vették amint ő kegyelmék váltották, kárt vallottunk rajtok 31 tall. 1 gar."^{45/}

Sajnos e pénzről forrásaink semmi bővebbet nem mondanak. A helyi forgalomban nem játszhatott érdemleges szerepet. Forgalmi értékét sem lehet pontosan megállapítani.

FEHÉR TALLÉR

Fehér ezüstnek nevezték azt az ezüstöt, amiben semmi arany nincs.^{46/} A fehér tallérra mindössze egyetlen adatunk van Kecskeméten. 1675-ben adófizetéskor fogadták el közönséges tallér értékében.^{47/} Nagykőrösön 1672-ben Sós Albert "meghis adott 1 tallér fejért."^{48/} Forgalma a pénzforgalomban így nagyon csekély lehetett.

FÉLTALLÉR

A féltallér elnevezés legkorábban 1672-ben nagykőrösi adófizetésnél tűnik fel. Néhány évvel később Kecskeméten is nyomára lelünk: "Adtam tall. 10, kik között volt 4 egész egy fél..."^{49/} Majd 1696-ban: "Item akkor folyó pénzül máriás, sasos, uj fél talléros és egyéb féle garas pénzül..." történt az egyik elszámolás.^{50/} /L. még bemlott forint néven is./

FOND TALLÉR

Minden bizonnyal azonos a funtos tallérral, mely osztrák tallér fajta.^{51/} Egyetlen alkalommal fordul elő 1696-ban adófizetés során: "item adott egy csorba fond tall., tall. 1, gr. 1." Gyakorlatilag tehát a császár tallér értékében fogadták el.

FORINT

Az általunk tárgyalt korban a forint vagy magyar forint már csak számítási pénz. Mivel sokféle pénz volt forgalomban az elszámolások egyszerűsítése végett használták. Mindig 100 denár értéket jelentett.^{52/} Kecskeméten az adóösszegének felvetése 1664-ig forintban történt. 1665-től tallérben határozták meg a fizetendő adó összegét. A rénes forint, mint számítási egység nem tudta 1711-ig kiszorítani használatát. Sőt a Rákóczi-szabadságharc idején ismét nagyon ritka a rénes forint megjelenés, amit a török kiűzése után viszonylag gyakran használtak./L.még kurta forint!/

FORMÁLIS FORINT

Í kifejezés a szakirodalomban nem szerepel. Minden bizonnyal helyi elnevezés: "Böcsületes Király István uremnak adtam 24 formális forintokat."^{53/} Lényegében a bomlott forinttal azonos. /L. ott./

FRANCIA TALLÉR

Minden bizonnyal a felszabadító háborúk során vált vidékünkön ismertté. Először 1687-ben Nagykőrösön találkoztunk vele. A debreceniekkel szembeni adóságukat törlesztették: "francia pénzül 7-vel imper. 32, formales imperiales 6-val 106, facit 143." Ez esetben a francia tallért egy garassal többre értékelték mint a császár tallért. Ugyanezen esztendőben a summára küldött összegben "...volt aranyul in specie 214, tallér 14 francie és császár pénze, a többi garas pénz..." A viszonylag széleskörű elterjedés-

gét jelzi, hogy Kecskemét város tanácsa 1690. augusztus 6-i határozatában a figyelem erre a pénznemre is kiterjedt: "1. A császár előfőlséghe tallérokat, franciai tallért, gréezi tallért minden ember hét hét öreg garasban el vegye."^{54/} Itt az utóbbi két esetben tehát azonos értékű a többi ezüst tallérral.

GARAS

Az elnevezés vidékünkön gyűjtőnév, x különféle ezüst aprópénzt értettek rajta. Amennyiben nem illették valamilyen jelzővel, akkor a 15 krajcárosra gondoltak. Nagykőrösön és Kecskeméten az öreg garas elnevezést ugyanennek a pénznek jelölésére használták.^{54/}

Az 1690-es években végrehajtott pénzreform után a 17 krajcáros máriás, illetve máriás garassal szemben, amelyet 34 dénár értékben fogadtak el, új garas elnevezés jelent meg, a kongó. Az adók fizetésénél is megkülönböztetik 1698-tól, és a számadáskönyvekben is gyakran találkozunk vele. A császár tallérokat "...a német officer 7-7 kongó garasával különben nem vett el tőlünk, mi pedig a szegénységtől 8-8 kongó garasban vettük el." "80 arany facit 6-6 kongo garasával tall. 213. gr. 2."^{55/} "...6 kongo vagy tiz polturas garasával számlálván..." Értéke tehát 30 dénár.

A 15 krajcáros verését 1659-ben írta elő a királyi rendelet, és ettől kezdve tömegesen állították elő a hazai és az ausztriai verdek.^{57/}

Buza János kutatásai szerint Kecskeméten és Nagykőrösön 1676-tól találkozunk az öreg garassal.^{58/} Megfigyelésével szemben hangsúlyoznunk kell, hogy Kecskeméten a

garas, amely azonos az öreg garassal, már jóval korábban megjelent. Az 1662-es, tehát legkorábbi adókönyvben ugyan még nincs nyoma, de a következő évben az egyik adózó már fizetett "2 tallérna való garast hatával."

Ugyancsak 1663-ban "Tot Istvánnak az 50 garasra s egy tallérna fizettünk tall. 9, denár 50."

1664. január 8-án pedig, nyilvánvalóan az előző évi bevételekből "Az Nazur beknek attunk avagy fizettünk az szalonnájéért tall. 100, Attunk rea 500 garast. Az tatár csauznek is attunk belőle tall. 40 az garast négyével számítván. Volt az garas pénz tall. 132 hatával. Költ el benne tall. 119." ^{59/}

A fentiek alapján már 1663-ban a garas /15 krajcáros/ jelentős forgalmára következtethetünk Kecskeméten. Az 1664-es adófizetések során pedig már elég gyakori ez a pénz. 1665-ben pedig az egyik adózó "adott 7 g/arast/ ideest 175 d/énárt/" ^{60/} Az adófizetések között újabb tíz éven át nincs nyoma. A következő néhány évben azonban nem tűnt el teljesen. Ezt igazolja a következő két adat is: "Amely 188 tallért hagyott Csaba János U. Palatinusné asszonyunk 8kreire, abban volt poltura pénz, hatvan polturájával olvasván tizen ött tallérna való. Garas tíz poltúrás hataval volt 19 tallér." ^{61/} Az 1668-as kiadások között is fellelhető: ment el tallér 6, egy garas. ^{62/}

1676-ig forrásainkban nem leljük a garast. ^{63/} Ettől kezdve azonban egyre nagyobb teret kapott a forgalomban. Mind a bevételekben, mind a kifizetésekben tömegesen fizetnek vele. Előbb fokozatosan háttérbe szorul mellette a timon, majd a tallér forgalmának csökkenésével a legelterjedtebb, a legfontosabb fizetési eszközzé vált.

Ezt igazolja a különféle elszámolásokban és kifizetésekben a garas arányának a növekedése is. /L. III.sz. énu táblázat/ 1659 óta 15 krajcárost olyan tömegesen verték, hogy forgalma már inflációs jellegűt öltött. Voltaképpen nem is a tallér, hanem a 15 krajcáros lett a pénzrendszer értékmérője, amíg a tallér értéke el nem érte a 90 krajcárt.^{64/}

Az öreg garas forgalmi értékének vizsgálatánál figyelemmel kell kísérnünk egyrészt a dénár értékének módosulását, másrészt a különféle tallérokhoz és az aranyhoz viszonyított értékének változását. E tekintetben sajátos kettősséget mutat. A kisebb értékű pénzekkel szemben ^{éigója} nőtt a tallérral és az arannyal szemben, viszont csökkent az értéke. A török kiűzése után 30 dénárban állandósult az árfo-lyama. A századforduló a máriás garassal együtt a legfonto-sabb fizetési eszköz lett. /L.még kongó és öreg garas./

AZ/Öreg/ garas forgalmi értékének alakulása

	den.
1663 Volt az garas pénz tallér 132, hatával -elozamolás	26,66
XXXX 2 tallérra való garast hatával - adó	26,66
"Az tatár Csauznak is attunk belőle Tallér 40 az garast negyevel szamitvan."	40
az garas pénz hatával költ el tallér számra	26,66
1664 1 garas = 25 dénár - adó	25
100 tallért 500 garast - töröknek	32. 26,66
6 garas = 160 dénár - adó	26,66
A főbíró Budára vitt magával 25 tallérra való ga- rast hatával - adó	26,6
1 garas = 26 dénár - adó	26
2 garas = 51 dénár - adó	25,5
3 garas = 80 dénár - adó	26,66
garas tallér hatával az garas - kölcsön	26,66

		den.
1665	adott 7 garast idest 175 denárt - adó	25
	a főbíró Budára menvén vitt magával "garast hetivel tallér 33" - sz.k.	
1667	"garas tizpolturás hatával volt 19 tallér. Azt elváltván mindeniken apadot d. 20." -sz.k.	30
1676	1 garas = 36 denár - adó	36
	3 öreg garas facit 120 den - Buda	40
	7 garas = 1 tallér és 30 denár - adó	38,57
	7 garas = 2 forint és 50 denár	35,7
	"bor hasznából vitt ökegyelme mely Garasok 40-40 pénzben jöttek be" /helyi!/ tiz tallér garas pénzen ment el 5 garas, mely tett flo. 2 - számadás - sz.k.	40
	Budán 3 öreg garas facit 120 denár - sz.k.	40
	a garas pénz bejött 36 pénzben - a csaplárok elszámoltatása - sz.k.	36
	"5 garas, mely tött flo 2." - helyben	40
1677	13 garas = 2 tallér - adó	
	1 garas = 36 denár - adó	36
	"fizettünk 30 öreg garast e. facit flo.10 den. 80." - sz.k.	36
	30 öreg garas facit flo 10, den 80 - sz.k.	36
	"adtam költséget 6 garast, 36 pénzes garasok voltanak" - sz.k.	36
	160 garast 64 forintban - Budán	40
1678	3 garas és 12 denár = 0,5 tallér - adó	36
	3 garast idest 108 pénzt - sz.k.	36
	6 garas = 206 denár - adó	34,3
	13 garas = 2 tallér - adó	37
	11 garas = 396 denár - adó	36
	6 garas és 24 denár = 1 tallér - adó	36

	den.
1679 6 garas = 216 denár - adó	36
13 garas és 12 denár = 2 tallér - adó	36
1680 1 garas 36 denár - adó	36
20 garas = 3 tallér - adó	36
13 garas és 12 denár = 2 tallér - adó	36
10 garas = 1,5 tallér - adó	36
1680 20 garas = 3 tallér - kölcsön	36
garas hatával egy tallér számban - kölcsön	40
1681 1 garas 36 denár - adó	36
13 garas és 12 denár = 2 tallér	36
20 garas = 3 tallér - adó	36
13 garas = 2 tallér - elszámolás	37
hetivel számlálva a garast egy tallérba - sz.k.	34
200 forint "itt való módon" = 666 garas és 6 denár - a nemesi vármegye számára	30
1682 7 garas = 1 tallér - adó	
1 garas = 36 denár - adó	36
21 garas = 3 tallér - adó	
63 garas = 9 tallér - adó	
13 garas = 2 tallér - adó	
1477 garas és 7 denár = 40,810 oempora - harács	
20 garas = 3 tallér - számadás - sz.k.	
6 garas = 1 tallér - Thököly számára vágómar- hát vásárolt a város - sz.k.	
1 garas = 10 poltura - Thökölynek fizetett porta pénz	30
1683 6 garas = 2 forint és 40 denár - adó	40
65 forint és 60 denár = 139 garas - helyi a- dás-vétel	47,2
13 garas = 2 tallér - adó	
28 garas = 4 tallér - adó	

den.

tarjániaktól "... hatával olvasván a garast..."	
németeknek adtunk 1000 tallért hatával, heti-	
vel faciunt 857 tallér és 1 garas -sz.k.	
tizenkét polturásokat 7 tallérra vált heti-	
vel - sz.k.	40
Koháry Ferkasnak honoráriumban 40 tallért,	
hatával a garast - sz.k.	40
8 forintban 20 garast	
"A tatárok három rabért 1300 garast, vagyis	
325 tallért vontak" - H.J. III.90	
1 garas = 2 timon - H.J. II. 202.-helyben	40
1684 1 garas = 40 denár - adó	40
7 garas = 1 tallér - adó	40
6 garas = 1 tallér - apácák adja	
1560 garas = 656 forint és 20 denár - harácsa	42
"a garast vették el in denariis 30" - a kuru-	
coknak fizetett adó	30
Koháry Imrének küldtek fel "az Fiscus részé-	
ről való adót..." 100 forint = 55 tallér,	
3 garas és 10 denár	30
Németek tartására tall 300 hatával...	
1685 4 garas = 160 denár - adó	40
14 garas = 2 tallér - adó	40
1 tallér = 7 garas - adó	40
1686 3 garas = 90 denár - adó	30
1 garas = 10 poltura - adó	30
1 garas = 8 poltura és 6 denár - adó	30
1 garas = 9 poltura és 3 denár - adó	30
6 garas = 1 keresztos tallér - német adókönyv	
5 garas = 1 oroszlános tallér - német adó-	
könyv	
4 garas egy forint /valószínűleg rénes forint/-sz.k.	
"itt való módon 7 garassával" a tallér - sz.k.	
Győrből kölcsön kért pénz: Tallér hatával - német	
adókönyv.	

GRÉCI TALLÉR

A XVII. század egyik legkedveltebb vezetési eszköze a stájer főherceg ezüst pénze volt.^{65/} A 30-as és a 40-es években Nagykőrösön gyakran előfordul a számadéskönyvekben. Az előfordulás gyakorisága és az összeg nagysága csaknem megegyezik a császár tallérrel. Utána viszont szinte teljesen eltűnik, legalábbis külön nem jelölik. Kecskeméten egészen 1690-ig nem találkozunk vele. Ugyanakkor a tanács korábban idézett határozata ezt is megemlíti, tehát nem lehetett ismeretlen. Ezt igazolja az a tény is, hogy 1696-ban az egyik adózó "adott 3 gréci forma tallérokat négy tallérban".^{66/}

Értéke általában nagyobb volt mint a császár talléré.^{67/}

1630	egy gréci tallér	150 den.	egy császár tallér	135 den.
1631	"	150	"	140
1632	"	160		
	Budán	"		
		170		
1634	"	170	Budán	" 160
1636	"	170	"	160

A tíz tizenöt denár különbség általában fellelhető a két érme között. 1696-ban Kecskeméten 240 denár értékben fogadták el, tehát azonos értékűnek tekintették a császár tallérrel. /L. még tallér./

IMPRIALIS TALLÉR

Az imperialis vagy Reiche tallér magyarul császár tallér, lényegében minden, a birodalom területén vert tallér azonos súlyú és finomságú.^{68/} /L. tallér név alatt./

KERESZTES TALLÉR

A szakirodalomban ilyen néven nem találkozunk vele. Kecskeméten 1686-ban tűnik fel: "Lázár Pálnak adtam tall. 11, kik között volt +-tes 5, a többi hatával!" Ettől kezdve több mint egy évtizedig viszonylag gyakran találkozunk vele. Ugyancsak 1686-ban 20 oroszlanos és 70 formális tallér mellett 870 db-t adtak át az egyik elszámolás során.^{69/}

1688-ban szakácsnak ad a notárius 2 keresztes tallért diszcrációban.^{70/} A református egyház gondnoka 4-t ad ki ez évben.^{71/} 1691-ben többen adót fizetnek vele, 1699-ben a város kért kölcsön Kerekes Istvántól 25 db-t.^{72/} Így egyáltalán nem véletlen, hogy 1690-ben a tanácsi határozat is foglalkozik vele.

A keresztes tallér értéke a császár tallér árfo-lyamától valamelyest eltér. 1686-ban 5 garas értékben kapta Lázár Pál. De ugyanez év bírói elszámolásában a 870 tallért hat garasban számolták. 1688-ban a gondnok azonosnak vette a császár tallérrel. 1690-ben a tanácsi határozat két forintban állapította meg az összeget. 1691-ben adóban 197, majd 198 denárban vették el az adószedők, újabb alkalommal hat polgura felárral.^{73/} Az esetek többségében tehát a garasból összeállított tallérnál 16-20 denárral értékesebb, de az imperialisnál kb. 10 denárral olcsóbb volt.

KETTŐS ARANY

Forrásainkban több alkalommal találkozunk vele. Elég gyakran fizetnek kettős arannyal adót is. Pl: 1664, 67, 77, 1695 1695-ben: "adott egy Attyafias kettős aranyat tall. 5."

1696-ban: adott egy kis de vastag kettős aranyat. Valószínű, hogy nem minden esetben jelölték, hogy volt-e a befizetett összegben kettős arany. Értéke mindig a közönséges arany kétszerese.

KETTŐS TÁBLÁS PÉNZ

Valamelyik püspök /Salzburg, Olmütz ?/pénze.^{74/} Forrásainkban nem találkoztunk vele, csupán Hornyik idézi az 1696. január 18-i szolgabírói körlevél szövegében: "Ez után a két fejű sasost, mind az Máriást 17 Xrban, az egyfejű sasost és az püspök pénzét, az kettős táblást is áruja vesztére /mindenki/ elvenni tartozzék, ugy mint az Máriást."^{75/}

A szöveg egyértelműen arról tanuskozik, hogy ezüst aprópénz, melynek értékét is meghatározza: 34 denár.

KIS GARAS

Az ország nyugati részén garasként ismert pénz, mely Kecskeméten csak 1688-ban tűnik fel.^{76/} Az egyik elszámolás során adnak át 72 kis garast. 1690. február 10-én "A Zöldbeli Lajdnandnak 27 napi portiójára az execution tévén minden napra 14 kis garast, faciunt in toto 75 öreget és 3 kis garast. Ugyanakkor a muskétásoknak annyi napra két-két garassal in toto gar. 64 öregh és 4 kis gar."^{77/} 1692-ban adót fizetnek 9 kis garassal, majd a kifizetésnél tűnik fel ugyanakkora összeg. Végül 1699-ben egy szőlő vásárlásánál: "ötven talléron, a tallért harminc kis garasban számlálván..."^{78/}

Ahol értéke kiszámítható, mindenütt 6 denár. A szűkkörű elterjedtségre utal az is, hogy más pénzre is alkalmazták ezt a nevet. Az 1701. évi székbirói elszámolásban szerepel a következő összegzés: 2 török arany és 47 közönséges arany = 198 rénes forinttal és 35 denárral. A közönséges aranyat 4 rénes forintban és egy-egy kis garasban adták. E szerint egy kis garast 13,5 denárban számoltak. Ebben az esetben minden bizonnyal a 7 krajcárosra gondolhattak.^{79/} Ezt az ezüstpénzt viszont apró garasként emlegették a XVII. században. /L. ott./

KONGÓ

A Magyar nyelv értelmező szótára megállapítása szerint: "Rákóczi Ferenc rendeletére rézből vert pénz"^{80/} A Révai nagy lexikona szerint: "Kongó, másként libertás, II. Rákóczi Ferenc szabadságharca alatt veretett rézpénz,...", melynek eleinte volt forgalmi értéke. "Később azonban hamis pénzverők tömérdek kongóval árasztották el az országot. 1710-ben már kb. 11 millió kongó volt forgalomban."^{81/} Az Új magyar lexikon szerint a Libertas: "II. Rákóczi Ferenc rézpénze. ... Fokozatos értékesökkenése miatt kongónak is nevezték."^{82/} A szótárak készítői megállapításaikat érthetően a szakirodalomból merítették. Régebbi szakirodalmunk így nyilatkozott e tekintetben. Horváth Mihály hatalmas munkájában, a Magyarország történelmében idézi Széchenyi érsek 1705. január 9-én Léván kelt levelét, melyet Pálffy János bárnak írt: "Ami a rézpénzt /mit kongónak, az ezüst pénzt pedig pengőnek neveztek/ illeti, eléggé voltam érette, hogy el-
tüntessék, megmutatván, abból mi nemű kára és romlása lesz az országnak, de szívők már megkeményedett."^{83/}

Biloveszky, aki behatósan foglalkozott a szabadságharc pénzügyeivel, így fogalmaz: "Az adózási rendszer az 1710. évben mállott széjjel. Ekkor már Rákóczi is beismeri, hogy a kongó feltámasztása lehetetlen..."^{84/}

Horváth Mihály tehát nem állította, hogy a libertás azonos a kongóval, amit később szinte szinonimaként használtak. Bár meg kell jegyeznünk, hogy a zárójelbe tett magyarázó szavak eredetére nem történt utalás. Az ott használt multió alapján azt gysnithatjuk, hogy Horváth Mihály megjegyzése az, még ha ezt külön nem is jelölte. Biloveszky fogalmazása már félreérthetetlen. Nála a kongó és a rézpénz kifejezés felváltva szerepel.

Marxista történetírásunk még adós a szabadságharc pénzügyeinek alapos vizsgálatával. A témáról szólva általában a pontos megjelölést, a libertás, rézpénz kifejezést használják. A kongó mibenlétével kapcsolatosan nem található utalás.

A fenti megállapításokkal szemben a kecskeméti forrásokban a kongó mint pénznév már a XVII. század végén feltűnt. Az 1698-as adókönyvben a "kongo garas" kifejezés többször fellelhető. 1699-ből pedig szóveges megfogalmazásokban is több alkalommal találkozunk vele: Kalocsa Jánosné 277 "vadszámát megadta. Adaja hajlott a becsületes várasnál levő adósságra, melly adósságok egy-egy tallérát 6-6 kongo garassal számlálván kell defalkálni."

A Koháriaknak fizetett censusban pedig 190 magyar forint "facit 6 kongo garasával tallér 105, garas 3, dénár 10." A pozsonyi apácáknak 1699-re járó 318 rénes forint összegű censusa "facit 6 kongo garassal tallér 212, garas 2". A vármege porcióra 1000 rénes forintot vetett ki, amely "facit

6 kongo garassával tallér 666, garas 4." A Pestről limitált 3000 rénes forint "facit 6 kongo garassával tallér 2000, garas 2." Az idézeteket még tovább sorolhatnánk!

A kongó garas kifejezés nemcsak számítási egységként lelhető fel. Ugyancsak 1699-ben a főbíró elszámolásában a következő felsorolást találjuk:

"Primo langyel sustak pénz	53 tallér
2-do császár tallér	25 tallér
3-o kongo garas	60 tallér
4-o m/áriás/ garas	437 tallér"

Tehát lényegesen, vert pénzre alkalmazták már ekkor az elnevezést.^{85/}

A következő évek /1700, 1701 és 1702/ adó és számadáskönyveiben is gyakran találkozunk a kongó garassal.

A kongó értékére vonatkozóan igen sok közvetlen és közvetett adattal rendelkezünk. Pl.: "melyek 6 kongo avagy tizpolturás garassával számlálván..." stb. Értéke tehát 30 dénár.^{86/}

A kecskeméti adatok alapján azt is megfogalmazhatjuk, hogy a kongót nem tekintették azonosnak a libertással a szabadságharc alatt sem. Az esetek hosszú sorát idézhetnénk, hogy a szabadságharc szükségpénzét libertásnak, veres pénznek, veres monetának, avagy egyszerűen réznek nevezték.

A kongó mind az 1705, mind az 1707-es székbírói számadáskönyvben fellelhető, az előbbiben gyakrabban, az utóbbinak viszont csak kb. az első harmadában. Ez az év időbeli arányára is utal. Az alábbi néhány idézet azonban nem hagy kétséget affelől, hogy a kongót értékben azonosnak vették a korábban és később is használt garassal. A székbíró

felvásárlását és a kifizetéseket tartalmazó nyilvántartásban található az alábbi bejegyzések:

"Kerek Mihálytul 1 kost kon/gó/ 9
hust hordott ga/ras/ 4
pénzül ga/ras/ 5
Király Andrástul 1 kost kon/gó/ 10
item egy tehenet tallér 13.
Hust hordott tallér 8, garas 1.
Fizettünk tallér 6 garas 3.
Kalla Jánostul 1 juhot tallér 1 garas 3,
1 baránt kongo 7,
item 3 juhot tallér 4, garas 3.
Hust hordott tallér 6,
fizettünk tallér 1, garas 1." 87/

A fentiek szerint tehát a kongó értéke az 1698-as árfolyamból mit sem vett, holott közismert, hogy 1707-re a libertas egykori értékének töredékére csökkent.

Meglátásunk szerint tehát Kecskeméten a kongó nem azonosítható a libertással. Utalnunk kell még arra is, hogy a kongó kifejezés megfigyeléseink szerint általában a tisztezetekben nem lelhető fel, hanem csak az első fogalmazványokban használták azt. Ennek alapján valószínűnek tarthatjuk, hogy a szó szoros értelmében népi elnevezés, amit hivatalosabbnak minősülő összesítések és végső elszámolások alkalmazásával már mellőztek.

Mi tehát a kongó?

Sajnos a rendelkezésünkre álló adatok hézagossága miatt erre egyértelmű választ adni nem tudunk. Ezek mindekelőtt a kételyek megfogalmazását tették lehetővé. A további kutatások alapján történő végleges válaszig minden-

esetre megfogalmazhatunk egy megalapozottnak látszó hipotézist.

Buza János idézett tanulmányában kétséget kizáróan bizonyította, hogy az öreg garas nem török pénz, hanem a 15 krajcárossal azonos. Az ^{utolsó} ~~legkésőbb~~ bejegyzések Kecskeméten az alábbiak: Szivós János és Szabó István a református egyháztól kölcsön vett "Hetven eött tallérokat, mind forintos pénzü, hatt huszon eött pénzes garasokat tudván egy tallér számban, minden holnapra igérvén az hetven eött tallérokért interest 6 öreg garassokatt, nyolczadfél polturákatt, míg azon hetven eött tallérokat olyan forintos pénzü le nem tehettük..."^{88/}

Minden bizonnyal a legkésőbbi adatok rá vonatkozóan a következők: 1694. március 6. ... porció fizetése német katonáknak: "fl. R. kilencven egyet, mely csinál tallér hatvan és 4 öreg garast, poltura 4". Majd 1694. május 25-én: "hatt 25 pénzes garasokatt olvasván egy tallér számban..."

A XVII. század végén az abszolútmonarchia súlyos pénzügyi és gazdasági válságát újabb és újabb reformokkal kívánta áthidalni. Így került sor a 1693-ban az egyik reformra, amely értelmében a korábbi 15 krajcárost 18 krajcár értékre emelték, majd 1695-ben 17 krajcárra szállították le. Ez lett a később annyira közkezdvelt máriás garas. Ez Kecskeméten már 1694-ben feltűnt. /L. még máriás garas./

Forrásainkban tehát időben is szinte pontosan váltják egymást az öreg garas és a máriás garas, amelyek sulya és színezüst összetétele csaknem pontosan megegyezik. Ezzel az értékálló és széles körben bizalmat élvező pénzzel szemben, amely 34 dénár értékű volt, a garas vagy kongó garas 30 dénár értéket képviselt. Nem tartjuk tehát valószínűt-

lennek, hogy a "kongó avagy tiz polturás garas" valóban azonos magával a tizpolturás verettel. Meglátásunk szerint ugyanezt bizonyítja a következő megfogalmazás is: "Az garasokból csinált tallérok, amelyek tudni illik nem formális tallérok, 180 dénár, akár 6 tiz polturás garasban folytanak." ^{89/} Ez a feltételezés annál is inkább reálisnak látszik, mivel a század végén nálunk is jelentős mennyiségben vertek tizpolturásokat. A végleges megfogalmazásra természetesen csak a további kutatások után lehet vállalkozni.

Igy azt sem tarthatjuk valószínűtlennek, hogy a rézpénz kibocsátásának időpontjában a 10 poltura értékben elfogadott libertásokat valóban kongónak nevezte a nép, és csak később, a libertások értékének csökkenése után különböztették meg a rézpénzt és a kongót.

KÖRMÖCI ARANY

A XIV. század óta Európá szerte híres és kedvelt magyar dukát a XVII. században közel olyan sulyal és finomsággal készült mint a birodalom területén vert többi arany.

I. Ferdinánd 1559-es rendelete sem érintette e dukát pénzlábát, így 1727-ig a kontinens legjobb aranypénze volt. ^{90/}

A XVII. század folyamán a csekély minőségi különbséget általában nem vették figyelembe. A századfordulón, amikor a fele szabeditó harcok révén többféle arany is megjelent, nagyobb hangsúlyt kapott e differencia. Minden bizonnyal hozzájárult ehhez az arany és az ezüst pénzek közötti árfolyam fokozatos módosulása is.

Már 1674-ben Kohári István körömöczi aranyban határozta meg a Vacsi puszta bérét, 1681-ben pedig "Az új

/Kohári/ eő na/gysá/ga elengedte minden honoráriumját azért, hogy körmőci aranyul..." fizette Kecskemét a cenzust.^{91/}

Az 1690-es tanácsi határozat még csak "az arany" és a török arany között tett különbséget.

A körmőci arany fogalmát és forgalmi értékét csak 1695-től tudjuk pontosabban nyomon követni. Korábban megegyezett a közönséges aranyéval az ára. Ettől kezdve tudatosan megkülönböztetik, hisz ártója magasabb. 1695-ben a Vacsi puszta bérében fizetett a város 60 körmőci aranyat. Ugyanez év főbírója Magó Mihály 13 "közönséges arany" mellett 892 körmőcit adott át utódjának.^{92/}

A következő évek elszámolásaiban szereplő kisebb összegek közül kiemelkedik az 1699. évi elszámolás 493 körmőci és közönséges aranya.^{93/} A viszonylag széleskörű forgalomra utal, hogy több alkalommal fizettek vele adót. A vaci püspöknek ebben a pénznemben fizette ki a város az árendát /106 arany/, és feltűnik a székírák elszámolásaiban is. A református egyház gondnoka pedig kamatra ad 30 körmőcit.^{94/}

A körmőci arany forgalmi értékének alakulása

	tall.	gar.	den.
1674 Vacsi puszta bérében 216 körmőci - ennek fejében... 400 tallér	1.9	-	-
1681 Kohárinak cenzusra 400 arany 800 tallérban -mivel körmőci "aranyul" fizették, elengedte az ajándékokat			
1695 egy körmőcit 3 tallérban - adó	-	-	540
60 körmőci faciunt tallér 180 -adó	-	-	540
egy körmőci: 5 ft.és 40 den. - adó	-	-	540
három tallért idest egy aranyat-adó	-	-	540
1696 körmőcit tallér 2, garas 5-ben-adó	-	-	510
106 aranyért 300 tallér és 2 garas- váci püspöknek	-	-	510
28 aranyért 82 tallért	-	-	527
38 körmőci facit tallér 107 és garas 4 /helyben/ egy aranyat tudván 17 gara- sokban	-	17	-
1697 körmőci 17 garasban - adó	-	17	-
ekkor a körmőci folyt 17 tiszpolturás garasokban - sz.k.	-	17	-
30 körmőci - 80 tallér - helyben	-	-	480
34 körmőci facit tallér 96 garas sz.k.	-	-	510
18 körmőci facit tall. 51,gar.3,den. 12.-sz.k.	-	-	516
1698 100 formális körmőci: 283 tallér - adó	+	-	510
65 körmőci per 17 garas teszen tallér	*	*	~~480~~
184 garas 1 - sz.k.	-	17	-
80 tallért idest 30 körmőci aranyakat -/helyben/	-	-	480
1699 körmőci és közönséges aranyakat mindeni- ket 4 Rh Forintban számlálván - sz.k.	-	-	480

A fentiek alapján tehát megállapíthatjuk, hogy a körmőci forgalmi értéke számottevően csak fél évtizeden át tért el a közönséges aranytól.^{95/}

KRAJCÁR

Az 1659 március 28-i királyi rendelet döntő fordulatot jelentett a magyar pénzverés történetében is. Nemcsak a tallérverést egységesítették, hanem mindenekelőtt a krajcár értékű pénzek veretését is elrendelték mindenegyes magyarországi verdében. Veretésre kerültek tömegesen az 15, 6, 3 és az 1 krajcárosok. Főleg a 15 krajcáros vált fontossá.^{96/}
/1. garas, öreg garas./ Ennek ellenére még ekkor a krajcár elnevezés vidékünkön nagyon ritkán fordul elő. Ezek a veretek ugyanis szinte kivétel nélkül külön nevet kaptak: apró garas, kis garas, öreg garas, stb.

A krajcár kifejezéssel mindössze három alkalommal találkozunk a XVII. századi forrásainkban. 1693. február 24.: "Banovics Kapitány urunk kezében adtam négy száz huszon hat németh forintot, hatvan németh kis pénzt, az az 36 gratzart, mely csinal 66 magyar kispénzt, faciunt tall. háromszáz nyoleven négyet, 66 kis magyar pénzt,..."^{97/} ~~XXXXX~~
~~XXXXXX~~

1695. márc. 27: "Suppen vármegye noteriussának attunk egy fekete paripát 70 tallérokön grajszaron számlálván."^{98/}

1696. nov.23: "Sepsei István bíró urunktól discretioba vett 16 ára: tall. 40, polt.2, 1 grajczár"^{99/}

KURTA FORINT

Az évszázadok során több értelemben használták ezt az elnevezést. Latinul "florenus brevis" /1533-1843/
A XVI. században egynek veszik a rénes forinttal. A XVII. században számítási forintként alkalmazzák, már magyarul, ~~med~~ ^{1/2}et Debrednben 16,5 garasnak tekintenek, a XIX. század

elejéig 50 krajcárnak veszik. Az egri forint ugyanannyit ér, tehát azonos vele.^{100/}

A XVII. század végén lezajlott pénzreform hatására az 1 krajcár 2 dénár értékre emelkedett. A 15 krajcáros árat ezen reform során 17 krajcárra növelték. Így nálunk újabb számítási pénz jött létre: a kurta forint /rövid forint/ amelyen 33 polturás forintot értettek, azaz 99 dénárt.^{101/}

Vidékünkön, ahol 1686 után a rénes vagy más megfogalmazással német forint fogalma meghonosodott, majd a hivatalos használat hatására egyre általánosabb lett, a magyar forintra alkalmazták a kurta forint elnevezést. A rénes forint 120 dénár értékével szemben ez 100 dénárt jelentett. Ezt az értékrendet nemcsak következtetések alapján állapíthatjuk meg, hanem a teljesen egyértelmű fogalmazások segítségével is. "100 magyar forint, azaz száz kurta forint facit tall. hatával 55,5, den. 10." "Flor. Hungaricales No 100, azaz 100 kurta forintokat facit tall. hatával számolálván No 55,5, den 10."^{102/} "... hoztanak föld bért egy forint hyén 300 magyar kurta forintokat... facient 166 tall 20. den."

"Tiszteletes Szalontai Uramnak fizettem in numero 100 forintokat négy garasaval, az mely tesszen 115 kurta forintott."

"A N. Vármegyének inponáltam 300 k/urta/ f 166 tall. 5 gar. 8 den."

"A fejedelem contractusára 1000 kurta forintot, azaz 555 tall. 3 gar. 10 den." "A fejedelem számára /sóért/ 1000 kurta forintokat tesszen 555 tall. 3 gar. 10 den."^{103/}

LENGYEL TALLÉR

A szakirodalomban nem találtunk semmi támpontot rá vonatkozóan. Az 1696-os adókönyvben fordul elő egyetlen alkalommal. A befizetés során egy lengyel tallért egy tallér és egy garas értékben fogadták el, azaz 210 denárként. Tehát értékét azonosnak vették a közönséges talléréval.

LEPÉR

Török ezüst pénz. Hornyik és Szilády-Szilágyi nyomán ismerte meg a magyar szakirodalom. Ugyanilyen értelemben tárgyalja Horváth Tibor Antal is, aki kiemeli, hogy 1679-83 között fordul elő.^{104/} Ha nem is sokkal, de valamelyest bővitünk kell ezt az időközt. Az általunk vizsgált városokban: Kecskeméten és Nagykőrösön 1678-tól 1686-ig lelhető fel.

A legelső adatok: 1678-ban Nagykőrös város nevében Csizmadia oglitól vettek fel 75 tallért kölcsön. "Ebben attak neki vissza 9 lepért, id est 1,5 tall."

A következő évben már 73 forintot fizettek "lepérül" a "Nazur számára 50 szekér fájáért." Ez már a viszonylag széles körű elterjedtséget jelenti, bár kétségtelenül elenyésző a többi pénzhez viszonyítva. Nyilván közrejátszott olyan törekvés is, hogy a török eredetű pénzt lehetőleg a török követelések kiegyenlítésére fordítsák.^{105/}

Ettől kezdve többször tűnik fel a lepér a következő évek során is. Az összeg nagysága azonban mindig elenyésző. Szinte csak hozzá csapódik a kifizetésekhez.

Mivel a török tisztviselők ugyanazon értékben elfogadták, devalválódásának nincs jele, de igazán széleskörű elterjedtségéről nem szólhatunk. A bírák év végi elszámolásában pl. nincs nyoma. Különösen a nagykőrösi számadás könyvekből tudnánk idézni forgalmára vonatkozóan az 1678-80 kö-

zötti be- és kifizetésekben. 1680-ban Kecskeméten is több adófizetőtől fogadtak el lepért: Vörösmarti Pál 5 lepért, Bano Gergely "egy garas lepirt", Kovács Istvánné két ízben 5-5 "lepirt" fizetett.

Igazán figyelemre méltó, hogy "Isop Mihály nagy Szombatban Bórnay Judit 3 ngtul kért 1 lep/ért/,"^{106/}

A következő évek feljegyzései között sem ritka a lepér. Murat aga 1683 aug. 12-én követeli a Duna- Tisza közti városoktól és községektől: "Disznók, a pénzt hozzátok meg, mert bizony minden marhán egy-egy lepért veszünk a ti kutyaságto- kért. Ha a Csauz oda megyen két-két lepérrel sem éritek be."^{107/} Az utolsó feljegyzés 1686-ból származik: "Mikor a horvátok nálunk voltak arultunk nyolc atalagból 9 lepér híján száz tallért."^{108/}

A lepér forgalmi értéke az alábbi módon alakult:

1678:	"Ebben adtak vissza néki 9 lepért, ideest 1,5 tall ^{109/}	30 denár
1679:	1 lepér 6 poltura facit den 40 /N.K./	30 "
1680:	6 lepér facit f 1 den 80 /N.K./	30 "
	"item tíz lepér /azaz/ f 3 den 60	36 "
1681:	minden aranyért tizenöt lepért	
	266 lepér "facit 40 tall. 6 garas"	36,8"
1682:	egy aranyat 15 lepérbe/n/ - adó 1.	

A lepér forgalmi értéke tehát azonos volt a garaséval. Erre utal a fentebb idézett megfogalmazás is: "garas lepirt".

MAGYAR FORINT

Florenus Ungaricalis: 1. forint.

LIBERTAS

Rézpénz, veres pénz és veres monéta elnevezéssel egyaránt illették a Rákóczi-szabadságharc idején forgalomba hozott fizetési eszközöket. A "Pro libertate" feliratról kapta a tiz és a huszpolturás a libertas elnevezést.

Rákóczi már 1703 végén körlevélben értesítette a megyéket, hogy a szükségessé válik a rézpénz verése, amelyet a háború "fundusának" nevezett. A megyék és a szabad királyi városok hozzájárulásával 1704 tavaszán jelent meg az ezüstpénzzel egyenértékű 1, 10 és 20 polturás alakban mintegy 500 ezer forint értékű rézpénz. Az új pénzt a lakosság eleinte bizalommal fogadta. A forgalomba kerülését gyorsította az is, hogy csaknem teljesen hiányzott mindenféle vásárlóeszköz.^{110/} Azonban a gazdasági élet törvényszerűségei hamarosan éreztették hatásukat, a "veres pénz" értéke fokozatosan csökkent. Ezt a folyamatot gyorsította az is, hogy az eredeti elképzeléstől eltérően lényegesen több pénz vertek. 1704-5-ben a tervezett 2 millióval szemben Rákóczi kénytelen vált kb. 4 milliónyit veretni. A pénzhamisítók révén pedig újabb 1 millió került forgalomba. Az inflációs folyamatot a szigorú intézkedések sem tudták korlátozni. A veres monéta hitele megingott. 1706 végén már maga Rákóczi sem bízik abban, hogy a háborút kizárólag a libertásokra alapozva eredményesen lehet folytatni. Ekkor került előtérbe a korábbi tervekkel szemben az adó-kivetés gondolata.^{111/}

A rézpénz 1707 nyarán, az ónódi országgyűlésen már súlyos összetűzések forrása lett. A turóci követek legvilkolására is e viták kiéleződése miatt került sor. A rézpénz devalválását törvénybe iktatták, az újabb rézpénz verését betiltották, és elrendelték, hogy a felülbélyegzett pénzt teljes

értékű fizetési eszközként kell elfogadni. Kötelezték továbbá a lakosságot, hogy hitelügyletekben, adósság fizetésére és zálog kiváltására egyaránt fogadják el.^{112/} Ennek ellenére 1707. augusztus 7-én Rákóczi az általánosan jelentkező panasz hatására kénytelen volt engedni, és elrendelte, hogy az uradalmi kocsmákat "fele fejér pénzül, fele pecsételt pénzül folyassák, hasonló aestimatumban tartván minden ember a pecsételt pénzt, mint az ezüstöt".^{113/} Majd 1708. február 28-án Tokajból újabb utasítást volt kénytelen kiadni: A söt ezentul fehér pénzben árulják! 1708. augusztus 19-én pedig Battyán tábornok már azt kénytelen írni a fejedelemnek, hogy "A rézpénzben senki csak egy polturát sem vesz el, ugy megbombolt." ^{114/}

A város földesurai csak kivételesen fogadták el a rézpénzt 1706-ig. Utána a kuruc táborban levők is elzárkóztak előle. 1707 végén Károlyi Sándornak akartak rézpénzzel ^{a cenzust} fizetni. Maga a főúr volt kénytelen levelében megállapítani, hogy ugyan "Az ónodi determinatio ezt diktálná," de országszer- te már mindenütt annyira nyaka szakadt, hogy nem többet de csak egy polturát sem költhetni el benne... magatok sem kívánhatjátok, s tudom is, hogy nem kívánjátok, másként is a meddig böcsi vale az réz monetanak." 1708. szeptember 11-i levelében pedig így nyilatkozik a város megismételt kérdésére: "az rézpénzt acceptálem-e? - "azon legyetek, hogy jó pénzül minél hamarabb fizessétek a cenzust." ^{115/}

A város adófizetésre csak kivételesen fogadta el a libertest. 1706. aug. 18-án az adószedők "Fejér formális rhénes forintokat 26, facit tallér 17, garas 2, veres pénzül tall. 1500 Summa utriusque: 1517 tall. 2 gar." adtak át a főbíró- nak. ^{116/} Az esetek többségében azonban inkább hozzájárultak ahhoz, hogy a lakosság jelentős hányada természetben fizessen. ^{117.}

A só kiárusításánál is csak egyetlen kivételt tettek. Kincses György adószedő "megszűkült embereknek adott el sókat nro 33. Rézpénzt árult belőle tall. 174." ^{118/}

A tömeges panaszok miatt a mészárszékekben a város lényegesen nagyobb arányban kénytelen volt elfogadni a rézpénzt. A székbírák számadásai is erről tanuszkodnak. 1705. "adának fejr és vörös pénzül kész pénzt 706 tall. 4 gar. 14 den." 1706. június 15-én 200 tallér veres pénzt fizettek a főbírónak, június 21-én pedig 1165 tallért és 3 garast. ^{119/} Az 1707-es számadáskönyv megállapítása szerint a bőr és a hus "Eddig veres pénzen költ, melyből többet 17 száz tallérnál 10 polturában vettem és ki kellett fizetni 4 polturában, melynek az váltásában let kárát magára vállalta az becsültes váras. De hála Istennek, azt is megh keresvén, kifizetők." ^{120/}

A bort viszont csaknem kizárólag ezüst pénzért árulta a város. Egyetlen kivételt találunk a viszonylag bő forrásanyagban. 1704. júniusában 8 akó és egy fertály bor kiárusítása révén "Hasznocskája lett veres pénz tall. 4, gar. 3. Fejr pénz tall. 1, gros 4, denár 6." ^{121/}

Csak elvétve történt adósság törlesztése, ingatlan vásárlása és bér fizetése libertással. ^{122/}

A szakirodalom megállapítása szerint általános panasz forrása lett, hogy a hazai kereskedők nem fogadták el a rézpénzt. A külföldi kereskedőkkel kapcsolatosan még egyértelműbb ez az állítás. A kecskeméti esetek mindenképpen figyelemre méltó kivételeknek számítanak. A kurucok számára készített ruhák anyagát a szegedi görög kereskedőktől vették.

"Fellyebb megirt abák arraban fizettünk rézpénzt 2832, 5 forintokat, adván minden máriás garasért 2-2 libertást, melyben lett kárunk 818 tall. 2 gar. 12 den."^{123/} Egy újabb feljegyzés 1706-ból maradt ránk. "Die 13. aug. M. gróff Barkóczy Ferencz generális urunknak discretioben egy szőnyeget vevén a töröktől, alkuttan felére fejr pénzül, felére veressel, facit 14 tallér".^{124/}

A piaci árucserében a libertás éveken át fontos szerepet játszhatott. A városi számadásokról csak 1705. és 1707. évről van jelentősebb mennyiségű adatunk. Ezekben a feljegyzésekben viszonylag sok mezőgazdasági cikk van feltüntetve, amelyet rézpénzen vásároltak. De nem jelentéktelen az iparcikkek száma sem. Illusztrációként hadd álljon itt a székbíró 1707-es kiadásainak egy része, amely a veres pénzzel történt kifizetéseket rögzíti.

	tall.	gar.	den.	
egy lóért fizettünk	43	-	-	
egy nyeregért	6	-	-	
egy pokrócért	6	3	-	
papirosért	-	4	-	
bárdot edgyet vettünk	1	4	-	
egy lovat ismét vettünk	54	-	-	
ismét egy lovat	41	-	-	
abrákot vettünk	4	-	-	
gyöngyösi vásárkor költöttek	7	-	21	
ismét egy lovat vettünk	143	-	-	
egy nyeret vettünk	1	3	-	
hám istrángokat	1	-	-	
fű hozásért fizettünk	3	-	-	
lópatkolásért	1	-	-	
abrákért	-	5	-	
Összesen:	344	4	21 den.	^{125/}

Igaz ugyan, hogy a székbiró kiadásai között ez az összeg az egésznek csak a töredékét jelenti, de mindenképpen érzékelteti, hogy 1707-ben is még volt vásárló értéke a libertásnak, és elég széles körben elfogadták azt.

A hagyományos érmeikkel szemben a libertás forgalmi értékének meghatározása lényegesen nehezebb. Eredetileg 8 db 10 polturás ért egy 180 dénár értékű tallért, a 20 polturásból pedig négy. Ez az értékarány azonban hamarosan romlott. A rézpénz forgalmi értéke a belső értéknek kb. négyszerese volt. 1705-ben a görög kereskedők minden máriás garasért 2-2 libertást kértek.^{126/}

1706 végén az adószedő úgy emlékezett vissza: "Az esztendő elein... az veres monetanak pedig jo folyamata lévén..."

Selmecen az állami pénzváltó "260 tallér fejér pénzt s 1 garast" váltott "720 tallér és 3 garassal, veres pénzzel". Itt az arány 1:2,76 az ezüst tallér javára.

Egy aranyért 8 tallér értékű libertast kértek a pénzváltók. Ezüstpénzben 3 tallért számoltak általában egy aranyért. Az ezüsttel szemben még viszonylag jobban tartotta értékét. Aug. 17-én: "7 fejér tallérokat... veres pénzül fizettem tallér 14". Az árfolyam azonban nem kiegyensúlyozott. Október 21-i bejegyzés szerint: "Öt-öt tallérban edgyre fejér pénzül, veres pénzül fizették meg az árrat." Ez év november 30-i feljegyzés: "veres pénzül kétannyit számlálván..."

Az adóba történő beszámítás esetén is egészen más az arány: "2 tallér 1 garas ezüst pénz helyett réz pénzt fogadtam el 12 tallért" /1:5,5/

"1 tallér 1 garas helyett fogadtam el 7 tallért" - az arány 1:6. "1 tallért fejér pénzbeli adójáért adott 5 tallér, 1 garast". Az arány 1:5,1.

1707. április 23. 300 máriás garasért 100 tallért "veres pénzül" Egy máriás 2 libertás értékben.^{127/}

1707. június 8-án az ónódi országgyűlés a tizpolturások értékét 4, a 20 polturásokét 8 polturára devalválta, és a rézpénz verését megtiltotta.^{128/}

Ez évi adatok alapján össze tudunk állítani egy táblázatot az arányok érzékeltetésére./Helyi vásárlások alapján./

Az áru neve	"fejér pénzben"	"veres pénzben"	arányuk
	é r t	é k e	
16	13 tallér 4 garas	41 tallér, 54 tallér	1:3
	8,5 tallér	43 tallér, 143 tallér	1:4,5
tehén	6 tallér	14 tallér	1:2,33
bárány	68 dénár	10 libertás	1:4,4
árpa /vékája/7 poltura	21 dénár	4,5 libertás	1:6,4
		7 libertás	
pokróc	270 dénár	6 tall. 3 gar.	1:4,3

A következő évben az inflálódás meggyorsult. A rézpénz forgalmára vonatkozóan érdemleges adataink nincsenek. 1709 elejére pedig a rézpénz teljesen elvesztette értékét, és csak fémként fogadták el. Ezt igazolják az alábbi adatok is.

"Veres róz libertás, róz introitusa.

Néhaj boldog emlékezetű fő bíró Bede János ideibeli, ott lévén Bede Albert adószedő ideibeliis valamely, vettem kezemhez hetvenöt okat, tudván minden okaban 160 libertast, teszen tizenkét ezer libertast, hatot számlálván egy tallérban, léezen tall. 2 000.

Ennek exitusa így következik:

Die 28. Április 1,5 szelonnát vett 17 oka libertáson, hatával számlálván 1 tallérban, teszen t. 453, gr. 2.

Die eodem: Huszon 4 oka vaját vettem 21 oka libertáson, teszen t. 560.

Item 60 oka mézet 17 okan, teszen t. 453. gr. 2.

Item 3 oka szilvájáért 9 okát attam, t. 240.

Item 9 oka riskásáért 3 okat, teszen t. 80.

Item 4 oka mogyoróért, 7,5 oka malosa szőlőért és egy pár csizmájért 8 okat, teszen t. 213, gr. 2.

Summa facit 2000.^{129/}

Nem sokkal kisebb összeg halmozódott fel a főbíró kezében is:

"Réz pénz perceptiója

Die 28. Apr. Néhai jóemlékezetű Bede János fő bíró ur szám adás beli réz pénzt, mely akkor hatával járt egy tallérban, és már most becsi el veszvén, mint pusztá rezet kellett erogalnom 57 okaban, minden okaban ment 160 libertás, faciunt tall. 1520.

Tavalyi becsületes fő bíró Toth Mihály urtul percipialtam 5 okara való réz pénzt, facientes tall. 133, gr. 2.

Réz pénz summája: 1653 tall. 2 gr."

Ezt a következő módon hasznosították:

"Anno 1709. die 28. Apr. Néhai jó emlékezetű Bede János uram szám adás beli réz pénzen, oka számra 11 okán, mindenik okában 160 libertás lévén, vettem 5 kordovánt, 293 tall. 2 gar. Item bellesnek való 6 szattyánért adtam 6 okát, facit 160 tallér.

Item ujobban 5 kordovánért attam 12 okát, 320 tallér,

Item 3 kötés Cselebi dohányért 4 oka réz pénzt attam, facientes 106 tallér 4 garas.

Item 10 pár talp bőrért 8 okát, facit 213 tallér, 2 garas.

Item 1 oka dohányért attam 2 okát, facit 53 tallér 2 garas.

Item 1 oka kávéért attam 8 okát, facit 213 tallér 2 garas.

Die 22. Maii. /szattyánért és 1 oka dohányért attam 5 oka réz pénzt, facit 133 tallér, 2 garas./

Summája 1653 tallér, 2 garas."^{130/}

A libertás értékesökkenését csak akkor tudjuk igazán érzékelni, ha feltüntetjük az egyes árucikkek ezüstpénzbeli értékét is. Az összehasonlításhoz szolgáló árak ugyancsak az 1709. évből és Kecskemétről valók.

az áru neve	a z á r u ezüst tallérban	é r t é k e rézpénzben oka	tallér	a két pénz ér- tékaránya
szalonna/egy oldal/	4,75	11,3	302	1:63,5
rizs /oka/	0,25	0,33	8,88	1:35,52
szattyán	0,73	1	26,6	1:36,43
kordován	0,87	2,2	58,6	1:67,35
talpbőr	0,28	0,8	21,3	1:76,07
dohány /oka/	0,75	2	53,2	1:70,93
kávé /oka/	2,8	8	213,3	1:76,17

Összegezésül megállapíthatjuk, hogy a rézpénz a kuruc katonai vezetés hozzáfűzött eredeti reményeit lényegében beváltotta. Szakirodalmunk, minden bizonnyal a részletek bővebb ismeretének hiányában és a szabadságharc második felében kialakult közhangulat hatása alatt az indokolt-nál negatívabb véleményt formált a libertások gazdasági jelentőségének egészéről.

A megjelentetését követő első néhány évben a tömeges hamisítások ellenére is segítette a helyi árucserét.

MÁRIÁS GARAS

1693-ban hozott királyi rendelet értelmében a korábbi 15 krajcáros 18 krajcár értékű lett azonos színezüst sullyal. 1695-ben az elhibázottnak minősült rendeletet, amely jelentős inflálódást idézett elő, oly módon igyekeztek helyre

hozni, hogy a 18 krajcáros 17 krajcár értékű lett, még mindig az egykori 15 krajcáros súlyában.^{131/}

Ez lett a később közkezdvelt máriás garas, amely a XVIII. században is rendkívül fontos helyet kapott a pénzforgalmunkban.^{132/}

Kecskeméten 1694-től találkozunk rendszeresen, majd tömegesen máriással. Időnként még előfordul, hogy 34 pénzes garasként említik. "Attanak gondviselő ur kezében harminth négy pénzes garasul nyolcvan negy tallérokatt..."^{133/} Tömeges elterjedését jelzi, hogy az 1698-as főbírói elszámolásban 4 zacskóban összesen 1482 tallér értékű, 1699-ben pedig 437 tallér értékű máriás garas volt.

E pénznem megtartja fontosságát a szabadságharc alatt is, bár lényegesen kisebb tömegben fordul elő. Főként a külföldi kereskedőknek fizetnek vele.^{134/} Az iránta való általános bizalmat jelzi az is, hogy pl. Nagy András végrendeletében, 1708-ban minden tételt máriás garasban rögzített.^{135/}

A közkezdvelt pénz forgalmi értéke csaknem állandó volt. Mindössze néhány kivételt találunk. "És mivel akkor az m/áriás/garas csak 30 d/énárban/ járt, azért hatával olvasták egy tallérba, most pedig 34 den/árban/ jár, azért annak az aukciója teszen 58 tallér, garas 1, denár 18." ^{136/}

A másik eset a Károlyi Sándor számára történő census fizetésével kapcsolatos. "...Máriás pénzül, de úgy, hogy minden máriást tizen két polturában számláljon." ^{137/} Ekkor tehát 36 denárban számlálták, amiétmeneti értékelkedést mutat. A szabadságharc bukása után továbbra is 34 denár az értéke.

NEGYED

A tallér negyed része. L. ort.

NÉMET FORINT

Florenus Germanus néven is előfordul. Azonos a rajnai, vagy rénes forinttal. /L.ott, L. még bomlott forint./

NÉMET GARAS

Csak egyetlen alkalommal találkoztunk vele: "Kerekes István uramnak, ki kasszára volt kísérő, német garas 12."138/ Sajnos az értéke ezen egyetlen bejegyzés alapján nem állapítható meg.

ÓLOMTALLÉR

A szakirodalomban semmi kézzelfoghatót nem találunk róla. Kecskeméten nem leltük nyomát, de minden bizonnyal ismert volt itt is, hisz Nagykőrösön 1638-41 között az óntallérral együtt néhány alkalommal előfordult. "Tallas János Harmadévi bíró adott az mi kezünkben 14 tallért, ennek ~~xxxxx~~ 2,5 talléra olom tallér volt."139/

ÓNTALLÉR

A szakirodalomban erről a pénzről sem találunk szinte semmi utbizonyítást. Kecskeméten mindössze egyetlen alkalommal történik róla említés forrásainkban. Igaz ekkor igen jelentős összegről van szó. A "Szent Györgyi földbérben Máriási urainknak... ón tallért 80, egy másféle pénz..."140/ Feltűnő, hogy a közforgalomban levő pénzekhez viszonyított értékét nem jelölték. Ez részben azt jelzi, hogy viszonylag széles körben ismert lehetett, másrészt azt, hogy a közismert ezüst tallérral tekintették egyenértékűnek.

Erre utal az 1640-ből származó alábbi nagykőrösi adat is, ahol valamivel több alkalommal találjuk nyomát.

"A tavalyi bírák fizettek... 2711 forint, 90 denárt,... Ebben volt roz dutka on elegi forint 44, denár 25."^{141/} "Az idei bíráknak ettünk... 8 on tallérok, forint 12, denár 80."
"...Ugian akkor attanak 8 on tallért..."^{142/}

OROSZLÁNOS TALLÉR

A szakirodalmunk megállapítása szerint az egyik legelterjedtebb fizetési eszköz volt nálunk. Hazánkban 1575-ben tűnt fel.^{143/}

Ennek a németalföldi eredetű pénznek a szinsulya jóval kevesebb volt mint a magyar és a birodalmi talléroké. Ezért értéke is mindig kisebb. Az oroszlanos tallér értékének alakulását még nehezebb nyomon követni mint a magyar tallérét.^{144/}

Vidékünkön is már a legkorábbi forrásokban fellelhető, és ettől kezdve egészen a XVIII. század elejéig időről időre előkerül. 1662-66 között évenként fizettek vele adót, majd utána közel egy évtizedig nyoma sincs. Itt mindenképpen fel kell hívni a figyelmet arra a sajátos jelenségre, hogy az oroszlanos tallér forgalmában is jelentkezik ugyanaz a csexura minte garasában /azaz a 15 krajcárosában/. Valószínű, hogy ugyanazon a gazdasági tényezők befolyásolták ez időben a forgalmát, mint a garasét. A hetvenes évek második felében elvétve ismét nyomára bukkanunk, majd a kilencvenes években újból ritkaság számba megy, legalábbis a forrásainkban. Forgalma sohasem közelítette meg a többi tallérveretét, és nem versenyezhetett sem az arannyal, sem a különféle kisebb értékű ezüst pénzekkel.

Az oroszlanos tallér forgalmi értékének alakulása

		gar.	den.
1662	1 oroszlanos = 150 denár - adó	-	150
1663	2 oroszlanos tallér = 3 forint - adó	-	150
	10 oroszlanos = 15 forint - adó	-	150
1664	1 oroszlanos = 142 denár - adó	-	142
	1 oroszlanos = 145 denár - adó	-	145
1665	1 oroszlanos = 140 denár - adó	-	140
	1 oroszlanos = 142 denár - adó	-	142
	1 oroszlanos = 146 denár - adó	-	146
1666	2 oroszlanos tallér és 5 timon = 2 tallér - adó	-	150
1674	1 oroszlanos tallér = 1 tallér - adó		
1676	1 oroszlanos tallér és 20 denár = egy tallér - adó	-	220
	1 oroszlanos tallér és 1 timon = egy tallér - adó	-	220
1677	az oroszlanos tallérokra, akiket egész tallér számban adott - török		
1679	1 oroszlanos tallér és 40 denár = egy tallér - adó	-	200
1680	oroszlanost in fl. 2 - adó	-	200
1683	4 oroszlanos = 14 forint - adó	-	370
	4 oroszlanos = 9 forint és 60 denár - adó	-	240
	1 oroszlanos = 1 tallér - adó	-	280
	3 oroszlanos = 930 denár - adó	-	310
	1 oroszlanos = 240 denár - adó	-	240
	120 oroszlanost 48 citkin aranyban -török		
1685	4 oroszlanos = 12 forint és 40 denár - adó	-	310
1686	1 oroszlanos = 180 denár - adó	-	180

	gar.	den.
"Nazurnak ajándék Pénzre két száz orosz- lánost garas pénzül olvasván tizenhármá- val kett Tallér Számban." - sz.k.	6,5	-
18 oroszlanos facit tallér 16 garas 5 - sz.k.	-	168
6 garasával számlálván az oroszlanoso- kat - helyi	6	-
20 oroszlanos tallér, 8t garasban e- gyet - német adókönyv	5	150
az oroszlanos tallért 5 öreg garasban - városi határozat	5	-
1691 1 oroszlanos tallér és 1 garas = egy tallér - adó	-	150
1 oroszlanos tallér 5 garasban - adó	5	-
1695 oroszlanos = 5 gar.	5	-

ORT

Németországban a középkorban annyit jelent, mint negyed, tehát a pénzrendszerben a pénzegység /rendszerint tallér/ negyed része. Esetenként a folyadékoknál a mérték-egység negyede is lehetett. Szakirodalmunk szerint nálunk általában csak számítási pénz, negyede valamely nagyobb pénznek. A külföldi ortok mint kivert pénzek is szerepeltek és Magyarországon forgalomban voltak. Pl.: danzkai, lengyel stb. ort még a XVIII. században is fellelhető.

1650 után a lengyel ort gyakran szerepel az egy-
koru leletekben.^{145/}

Adókönyveinkben néhány esetben "negyedrészt" néven fordul elő és mindig a tallér 25 százalékát jelenti.^{146/} Ezen esetben szinte biztos, hogy vert érméről van szó, hisz más alkalmakkor is a kifizetett aprópénzt mindig pontosan jelölik timonban vagy cénárban, miként az alábbi esetben is: "vett fel a vezér tihaja 9 timont s egy orthot."^{147/}

Vert ort léteire utalnak a nagykőrösi adatok is. Ott egyrészt mindig ort néven szerepel az adófizetés során, másrészt bizonyos években /1672, 1676, 1678, 1679_x és 1682./ viszonylag gyakran előfordul a számadáskönyvekben, majd utána ismét nyoma vesz. Ez azt bizonyítja tehát, hogy nem számítási vagy könyvelési szokásról van szó, hanem az adott érme egy-egy esetben történő feltűnéséről. XXX Petes János: "Adott 1,5 tall, egy ortot." , majd ugyancsak ő: "Adott egy tallért meg his egy ortot." Nyilvánvaló, hogy lényegesen egyszerűbb módon történt volna a bejegyzés, ha nem vert pénzről lenne szó.

Még meggyőzőbb a következő feljegyzés_x 1678. május 2.: "Szent Mihályi puszta bérre kecskemátiaknak fizettünk 10 tallért, egy ortot, d/enár/ 40." ^{148/}

A helyi pénzforgalomban számottevő szerepet nem játszott, Kecskeméten csak szóróványosan fordul elő.

OSZPORA

Az oszpóra vagy akese a legkisebb török pénzegység volt. Jelentősége viszont igen nagy, mert ennek értékarányaival számoltak, és a többi pénz értékviszonyát is ebben állapították meg.^{149/}

Rendkívül figyelemre méltó tény, hogy bár Kecskemét több mint másfél évszázadon át a Török Birodalomnak hódolt, a török pénz így az oszpora sem játszott mégcsak számottevő szerepet sem a helyi pénzforgalomban. Pedig török kereskedőkkel való rendszeres kapcsolat és a sűrű vásárlás révén ez szinte szükségszerű lett volna. Az adójegyzékekben nem találtunk közvetlen nyomát annak, hogy oszporában fizettek volna, pedig a lényegesen ritkább lépér és para előfordult. Csak 1677-től lehetséges fel megglehetősen szorványosan forrásainkban az oszpora a tényleges kifizetéseknel a helyi forgalomban. "Komlós Ambrust és Szűcs Istvánt Nándorfehérvárig küldvén kölcségére adtunk flo 3. d. 28. Derék pénzből, oszpora pénzből." ^{150/} Ugyanez évben a főbíró elődjétől a város pénzét átvéve kapott "item oszpora pénztis flo 3." ^{151/}

Nagykőrösön sem játszott fontosabb szerepet a török pénz. Ritka kivételnek számít a rá történő utalás, mint pl. az alábbi is: x a bírák elszámolásában átadtak "rossz oszporat d. 65." ^{152/}

Az 1680-as években valamivel gyakoribbá vált a használata, Kecskeméten. A református ecclesia gondnokának feljegyzései között 1683-tól több, az alábbihoz hasonló bejegyzés található: "Egy ember adot 14 oszporat." /döntő többségben garasban, ritkábban polturában adták az alamizsnát/. "Sárközi ember adot 5 garast item két oszporat." "Az sarkadi Keresztyén Ecclesia küldött alamizsnát ket garast, oszporat hatven hatot. Ismét hozott Király János öt oszporat, egy poltorát". "Szabadszállásról Nemódi János... küldött 26 garast, 20 polturat, 6 oszporat." "... hogy az nazur hivatot az templom felől vittünk innen hazul hétszáz garast, oszporat 67."

"Majd később ugyanoda "vittünk két száz ötven garast, 6 oszporat."^{153/}

Egyetlen közvetett adatunk van, hogy adóba is fizettek oszporát: "Az mely adópénzt Csértő János uram adott Biro uramnak tall. 50, parat és oszporat f 8."^{154/}

1686 folyamán a kisebb kiadások között többször fellelhető az oszporában történő kifizetés: "Csömör János megyen Szentésre tatár hir hallására, adtam neki 20 oszporat."^{155/}

Tehát a rendelkezésünkre álló valamennyi adat azt jelzi, hogy az oszpora, ha nagy ritkán elő is fordul, rendkívül kis összegben szerepel. Csekély értéke miatt sem válhatott a viszonylag fejlett pénzgazdálkodásban számottevővé. Értéke a század elején történt nagy zuhanás után állandósult. Ritka kivételtől eltekintve általában egy oszporát 1,5 denár értékben számoltak.

Éppen ezért meglepő Rádóczy közlése, mely szerint 1630-ban 1 tallér 200 akese, 1650-ben 1 tallér 250 akese.^{156/}

ÖREG GARAS

Herváth Tibor Antal egykori megállapítását, hogy az öreg garas török pénz, Buza János a közelmúltban korrigálta.^{157/}
~~XXXXXXXX XXXXXXXX XXX XXXX XXXX XXXXXX~~ Meggyőző érvelése szerint azonos a 15 krajcárossal.

Öreg garas néven a kecskeméti forrásokban is /miként Nagykőrösön is/ csak 1676-tól fordul elő. Azonban a garas,

amit Buza azonosnak tekint az öreg garassal, városunkban már 1663-tól fizetfeszű. /L. részletesebben a garas címszó alatt./ Hogy az öreg garas nem török pénz, azt egyértelműen igazolja az 1686 utáni előfordulása is. Ugyanis Buda és Kecskemét felszabadítása után a városban a török pénzek csaknem azonnal eltűntek a forgalomból. Egyetlen kivétel a török arany, amely még néhány esetben fellelhető, /L. ott./ "...számlálván az öreg garast hetével egy tallér számban..."¹⁵⁸ ~~XXXX XXXX XXXX~~ De 1691-ben a számadáskönyvben sok alkalommal szerepel az öreg garas. Értékét a garassal veszik azonosnak. 1693-ban az előző évi elszámolás rögzítése során "... hatt huszon ött pénzes garasokat olvasván egy tallér számban, az egész tallérokat hétt öreg garasokban, az forintos pénzt mind négy huszonött pénzes garasokban, ött 12 polturásokatt, huszonkett tallérre valott, egy-egy tallér számban..."¹⁵⁹ ~~XXXXX XXXXXX~~ "Ezekben az években viszonylag gyakran fellelhető ez az elnevezés. /L. még kongó./ A legutolsó adatunk 1694. május 25-én kelt: "hatt 25 pénzes garasokatt olvasván egy tallér számban..."¹⁶⁰ ~~XXXXX XXXXXX XXX.XXXX XXXX XXXX~~

Nem kerülheti el figyelmünket az az ellentmondás, hogy az öreg garast meglehetősen következetesen huszonött pénzesnek nevezik, és értéke ugyanakkor megegyezik a 30 dénáros árfolyamu garasával.

E mögött minden bizonnyal a régi elnevezés hazódik meg. 1660 körül a tallér hivatalos értéke 150 dénár volt. Egy tallért ugyanakkor 6 db. 15 krajcáros, azaz öreg garas értékben fogadtak el. A 15 krajcáros tehát 1660 táján 25 dénárt /pénzt/ ért. 1686 után több más pénz esetében is visszatértek a hatvanas évek átváltási arányaihoz. /L. arany,

tallér_x stb./ E mellett minden bizonnyal valamely hasonló pénztől való megkülönböztetésként is használták ezt a "ragadványnevet".

Ez a tény néhány gondolat, illetve kétely megfogalmazását teszi szükségessé.

1686 után tehát a 15 krajcárost /őreg garast/ megkülönböztetik a 30 denár értékű garastól, mellyel értékben azonos. Feltehető tehát, hogy a tizpolturást jelölték a garas kifejezéssel, míg az őreg garast a 15 krajcárosra alkalmazták továbbra is.

Külön vizsgálatot igényelne, hogy a tizpolturás és a tizenöt krajcáros nemesfémtartalma hogyan aránylott egymáshoz. Sajnos erre vonatkozóan sem találtunk utalást a szakirodalomban. Feltételezhető, hogy a hosszú időn át értékálló 15, majd 17 krajcáros szinezüst tartalma és csengése más volt, mint a tizpolturásé. Minden bizonnyal innen eredhet a kongó elnevezés is. /Lott./

PARA

E török pénz 1683-ban tűnik fel Kecskeméten, és mindössze néhány évig volt forgalomban. 1686-ban, a török kiűzésének évében találkoztunk vele utoljára. E néhány éven belül különféle források utalnak viszonylagos elterjedtségére. A református templom építésére "Egy racz adot egy parat", "Kőrösi Juhász adot ket parat."^{161/}

Ugyanezévben "Máté Kovácsot másodmagával Budára küldvén, költségre adtunk 4 garast, 8 parat."^{162/} Utiköltségre több alkalommal fizettek ki ezekben az években 7-40 parát és gyakran fizettek vele kisebb összegű vásárlásoknál.^{163/}

A viszonylagos elterjedtségére vall az is, hogy néhány esetben adót is fizettek vele. "Az mely adópénzt Caertő János uram adott Biró uramnak tell 50, parat és oszporat f.8."164/ Item adott eő kegyelme hetven egy parat és egy timent."165/

A para forgalmi értékére vonatkozóan kevés megbízható adatunk van, és ez sem egyértelmű. 1686-ban adófizetésnél 12 denár értékben fogadták el. Ettől viszont eltér az alábbi teljesen egyértelmű megfogalmazás, amely feltétlen hitelt érdemlőbb: "Budára menvén fő biró ur vit el magával eő k/egye/lme paratt 33, facit d/enár/ 132."166/

A para tehát 4 denár értékben járhatott.

PETAK

Ez a lengyel aprópénz csak néhány alkalommal fordul elő forrásainkban. Gulyás János kapott bérének kifizetése során a máriás garasok mellett 1 petákat is. 1709-ben Bakó István testamentumának 11. pontjában rögzítette: "vagyok az Toth Peternek ados 2 petakal."167/

Érdemleges szerepe a helyi pénzforgalomban nem lehetett. Értéküket ezek alapján nem tudtuk megállapítani.

PIASZTER

A hódoltsági terület rendkívül változatos pénzügyi életére jellemző, hogy ez a török ezüst pénz is fellelhető vidékünkön. Hornyik János közül két levelet, melyek igazolják, hogy a nagykőrösi kereskedők, a kecskeméti civisek és a budai török tisztviselők egyaránt jól ismerték és elfogadták.

1658-ban történt, hogy Dusak János "ezelőtt hat hónappal városunkba jöven tőlünk kereskedésre 22, Tólas Zsuzska nevű keresztyénnőtől pedig 12 és fél ezüst piaszttert vitt el.. Halas határában rabló katonákkal találkozott, kik őt meg megfogván kifosztották. Elvettek tőle 44 piaszttert..." 1673-ban pedig Kecskeméten Hegedűs János és Sárközi Pál fizettek Bene pusztáért haszonbérben 32 piaszttert Musztafa budai szandzsák bégnek.^{168/}

E két eset azt is igazolja, hogy csak szorványosan használták a piaszttert a helyi adásvételek lebonyolításában.

A piaszter helyi forgalmi értékét megállapítani nem tudjuk. Zsámbéki szerint a para tízszerese^{169/}

POLTURA

A lengyel pénzek igen nagy teret kaptak a magyar gazdasági életben a XVI-XVII. század folyamán. Közöttük a legelterjedtebb a poltura volt. Fél garassal, azaz másfél krajcárral volt egyenlő. Nevét is innen kapta: pol = fél; twory = más. Azonban nemcsak a lengyel veretek terjedtek el nálunk, A poltura verését már az 1674-es instrukció is elrendelte az ebben az évben működni kezdő nagybányai pénzverésben.^{170/}

A lengyel pénzek, így a poltura is lényegesen gyengébb minőségűek voltak, mint a magyar aprópénzek. A két ország pénze közötti finomság nagy különbsége okozta a lengyel pénzek iránti ellenszenvet. Azonban bármilyen zavart is okozott a poltura a magyar pénzforgalomban, nem lehetett nélkülözni.^{171/}

A lengyel pénzek mindenekelőtt a felvidéki pénzforgalomban voltak meghatározóak. Kecskemét pénzforgalmában egészen a török kiűzéséig alárendelt szerepet játszott. Az adókönyvekben alig néhány esetben tűnik fel, akkor is legtöbbször kis mennyiségben. Aprópénzként ekkor még főként a timon, a garas, a dénár és némely török pénz forgott. Ugyanezt igazolják a hódoltság területének éremleletei is.^{172/}

Az 1669. május 11-én a főbíró elszámolása során 421 tallérnyi összegben csupán 21 tallér értékű polturát adott át utódjának.^{173/}

Hasonló arányokat mutatnak a nagykőrösi elszámolások is. 1678-ban 43 forintban 6 forint értékű poltura. 1681-ben az 1744 tallérxxx összegben 8 tallérnyi volt a poltura pénz.^{174/}

Figyelemre méltó az a jelenség is, hogy a földesurak különféle vásárlásokra jelentős mennyiségben küldenek polturát, miközben ők ezüst tallérban vagy arányban kérik legtöbbször a cenzust. "Amely 188 tallért hagyott Csaba János uram Palatinusné asszonynak ökreire, abban volt poltura pénz, hatvan pouturájával olvasván 15 tallérra való, garas his pouturás hatával volt 19 tallér."^{175/} "Gróf Erdődi György uramnak elő N/agysá/ga adta pénz az 16 ökör árában flo 82 poltura pénz."^{176/} "Gróf Erdődi urunk 6 N/agysá/xga küldött Könyves Andrástul és Fejér Jánostul száz német forintot, az tizenkét polturást tiz polturában számlálván, mely nálunk való módon tesszen!"^{177/}

A poltura fokozatos terjedésére utal, hogy a Zséküly-szabadságharc során a portapénzt is csaknem mindig polturában határozta meg a megye.^{178/} 1683 őszén Karaffa is polturában vetette ki a három városra a téli szállás költségeit.^{179/}

1686-tól egyre többen fizetik adójukat polturában, illetve, az 1687-es adókönyv első bejegyzéseként rögzítette az adószerződés: "A tallér hét garasával vétetett, az vadszám pedig öt polturára tudatott." Ezt korábban mindig denárban szabták meg. 1688-ban Nagykőrösön "A város házánál esztendeig való költség egyre mára" bejegyzései az összegeket az esetek többségében polturában határozták meg, pedig még az előző évben is zömmel garasban és denárban rögzítették a kisebb kiadásokat. Kecskeméten is 1691-ből és 1694-ből fennmaradt "Az konyhára való vételnek ¹²ajstroma" kizárólag polturában számol el minden kiadást.^{180/}

Ez a gyakorlat Nagykőrösön a század végén állandósul, míg Kecskeméten garasban és denárban rögzítik továbbra is a kiadásokat.

A poltura mint fizetési eszköz és mint számolási egység gyakran szerepel forrásainkban a századforduló éveiben és a Rákóczi-szabadságharc alatt is. Itt csak utalni tudunk arra, hogy a felszabadító háborúk után a korábbinál jóval elterjedt ^{ebb} váltópénz lett. Az alaposabb elemzés külön tanulmányt igényelne.

A poltura népes "családjából" nálunk az alábbiak terjedtek el:

Az ¹egypolturás, amely 3 denárt ért.

A négy ¹polturás, "négy ¹polturás vagy on tall. 14,5, den. 72
19,5, den. 72.^{181/}

A tízpolturás minden bizonnyal azonos a 30 denár értékű garassal, ill. kongóval. /L.ott./

A tizenkét polturás: "Az tizen két polturast tízpolturában számlálván..."^{182/}

A poltura mint gyakorlatilag váltópénz, a dénárban kifejezett értékéből a század folyamán nem veszített. Gyakori panasz viszont, hogy akár a török, akár a megye nem vette el eredeti értékében. Nyilván erre utal az 1645-ös nagykőrösi elszámolás is: "A tavalyi bírák adtak... 2272 forintot. Volt ebben potura pénz harmadfel pénzben ezör száz nyolcven öt forint. Volt három penzes potura is f 115." Teljesen egyértelmű a következő feljegyzés: "Nazurnak... a Szent György napi summákra fizettünk f 2000... Föl pénzt ugyan akkor az három száz forint potura pénzert fizettünk f. 20."^{183/}

Lényegében tehát 6,66 %-al kisebb értékkel vették el. A hasonló eljárás nem megy ritkaság számba.

A tizenkét polturás értéke sem volt állandó. 1682-től a század végéig föllelhető forgalmi értékének ingadozása: "az tizenkét polturást tiz polturában számlálván..."^{184/}

"tizenkét polturásokat egyeseket hoztak 7 tallér való hetivel." Tehát ugyanolyan arányban számolták, mint a tizpolturás garasokat. Az 1690-es tanácsi határozat nyilván ezért szögezi le az utolsó pontjában: "Az tizenkét polturást 12 polturában kell elvenni."^{185/} A gyakorlat persze nem követte pontosan a deklarációkat. Viszont a pénzügyi egyensúly alakulását jelzi az, hogy két évvel később 1692-ben már valóban ilyen értékben veszik át: "melyben vagyon 12 polturas 22 tallérra való cötével olvasván egy tallér számban", azaz 36 dénár volt az értéke.^{186/}

A poltura forgalmi értékének vizsgálata során figyelnünk kell arra is, hogy az aranyhoz és az ezüst tallérhoz viszonyított értéke jelentősen csökkent. Ez mutatja, hogy az átváltási arányát csak a még kisebb címletű pénzekhez viszonyítva tudta tartani. 1630-40-es években az arány a

vert tallér és a poltura között 1:50 . Ez az 1650-60-as években 1:60-ra, az 1670-80-as években 1:80-ra nőtt, majd 1687-től ismét 1:70-re módosult.

A szabadságharc alatt az értékpénzek hiánya miatt forgalma megnőtt, de az értékarány nem változott.

RÉNES FORINT

Florenus Rhenexsis, florenus Germánicus és német forint néven egyaránt előfordul forrásainkban. Ez is számítási pénz, miként a magyar forint. 1 rénes forint 15 pác /Batzen/ értékű, és mivel 1 pác 4 krajcár, a rénes forint mindig 60 krajcárt ér.^{187/}

A hódoltság területén a különféle királyi rendeletek sem egyformán érvényesültek. A számítási pénzek használata, a pénzügyi nyilvántartás formái még inkább eltértek a nyugati országrész szokásaitól. Vidékünkön a rénes forint széleskörű használata csak a török kiűzése után honosodott meg. Addig szinte kizárólagos volt a magyar forint alkalmazása. A rénes forinttal csak a földesurakkal és a nemesi megyével fenntartott pénzügyi kapcsolatok során számoltak. A városi nyilvántartások a szabadságharc végéig vagy a magyar forintban jelezték a pénzüsségeket, vagy az 1686 után a szintén számítási pénzként használt 180 denár értékű tallérban.

A szabadságharc bukása után, amikor egyre fokozottabban érvényesült a központi közigazgatás, itt is csaknem általános lett a rénes forint használata. Értéke a krajcár

két denárre emelkedése után 120 denár lett. Kecskeméten mindig ilyen összeget jelentett.

A rénes forint használata 1750-ben szűnt meg az újabb pénzrendszer kiépítése során. Ettől kezdve egy konvencióos forint 3 huszas /krajcáros/ azaz 60 krajcár értékű lett, mely átvette emennek a szerepét.^{188/}

Bár számítási pénz, 1706-ban az adószedők 26 "fejér formális rhénes forintokat" adnak le az elszámolás alkalmával. Nyilvánvalóan sajátos névátvitelről van szó az értékazonosság miatt. /L. még bomlott forint/

RÉNES TALLÉR

Forrásainkban csak elvétve előforduló pénznem. 1640-ben, amikor a nagykőrösi bíró elszámol utódjának a város pénzével, átadásra kerül "Hat Renios tall. f.6." értékben. A következő évben adtak "Ismét ugyan akkor 6 Renios tall."^{189/}

Újból csak közel félévszázad múltán találkozunk vele Kecskeméten. 1683-ban az adószedő elszámolásakor "Renes tallér egy forintos 13 szám"^{190/} Az utóbbi minden bizonnyal féltalléros lehet. /L.ott./ Az előző esetekben a meghatározás annál is nehezebb, mivel akkor a tallér értéke még csak 150 denár volt, tehát a féltalléros nem képviselt 1 forint értéket. Valószínűnek tartjuk, hogy a német 2/3 tallérosokról van szó, melynek ausztriai forgalmát csak 1692-ben tiltotta el I. Lipót, s a külkereskedelem révén juthatott el Nagykőrösre is.^{191/}

Tényleges szerepe a helyi pénzforgalomban nem volt.

SILLING

Az ujkorban német és lengyel területeken vert pénz. Az 1650 utáni pénzforgalmunkban, miként erre már utaltunk, változó arányban feltűnnek a lengyel pénzek. Ezért a régészeti leletekben nem ritka a silling sem.^{192/}

A kecskenéti forrásokban ilyen néven 1685-ben fordul elő első alkalommal a "birságpénz exitusa" rovatban. E helyen nyolc alkalommal rögzítettek sillingben történő kifizetést. Ebből négyszer utiköltséget fedeztek, újabb négy esetben pedig különféle iparcikket vásároltak rajta. Mindez egyértelműen igazolja, hogy viszonylag széles körben ismert és elterjedt fizetési eszköz lehetett már a török kiűzése előtt is vidékünkön.

Értéke sajnos egyértelműen nem határozható meg. Minden bizonnyal a garas többszörösét érte. Erre következtethetünk az alábbi bejegyzésekből: "... kötő feket/et/ vettem sill. 3.", majd alább: "... kötőféket vettem garas 7."^{193/} E szerint tehát a három silling 7 garas értékű lehetett. Amennyiben itt is hétsillingeről van szó, mint az alábbi esetekben Nagykőrösön, ez az arány nagyon valószínű.

Nagykőrösön a sillinget csak 1694-95-ben leltük fel első alkalommal. Itt az előfordulások száma is szembetűnő. Még fontosabb azonban az, hogy viszonylag széles körben használták. ~~XXXX~~ Pénzváltás: "N.B. 12 /db/ 7 sillingest hoztunk vissza az 31 arany váltásából"

Beszállásolás: "Item capitaneo quartirizanti Gottberch 400 /db/ 7 sillingest, seu 233 tallér, poltura 20"

Utiköltség: "Expensar viacár. Indiscretionarium viennensium summa 330 /db/ 7 sillinges, poltura 18."^{194/}

"Czeplédi urainék az harmincz három fl. 7 sill/inget/, amely esett reájuk viaticumra és vecturára, meg atták".

Bér kifizetése: Dezső István béresnek május 20-án "fizettünk sim silling 1".

Kár megállapítása: "Eodem die ^{el}fojt bor... eget bornak percipit 8 sim silling."

Hordóvásárlás: "vett egy hordót 2 sim silling"

Borvásárlás: "adott ki bor vételére 7 sillingest ³⁴², poltura 30." "Adott ki bor vételére 367 sillingest és 20 polturát."^{195/}

Ezt a pénzt tehát érdekes módon mindig csak 7 sillinges formában fizették. Értéke, amikor kiszámítható, következeten 105 denár. Ennek alapján nem lehetett részpénz! ^{196/} Végetül érdemes még arra utalnunk, hogy ugyanilyen értékben forogtak az ezüst féltallérok is.

SPADES TALLÉR

A nálunk rendkívül ritkán előforduló pénzek közé tartozik. Mindössze két alkalommal történik róla említés az 1695-ös adólajstromban: "item adott egy spades tallért, tall. 1, gar/as/ 2." "Item egy hasonló spades tall." Ez a forrásokban ritkán felbukkanó pénz biztosan nem játszott ~~XX~~ komoly szerepet a pénzforgalomban, de az a tény, hogy adófizetésre is használták, jelzi, nem egyedi esettel állunk szemben. A bizalom iránta az adószedő részéről is megvolt, hisz a legértékesebb tallérokkal egyenértékben fogadták el.

SUSTAK

Ezt az elnevezést nem egyetlen pénzre alkalmazták. Kőhegyi-Nagy szerint a hat krajcárossal azonos a XVIII. században.^{197/} Az alább idézendő szövegek kétségesé teszik ezen megállapítás kizárólagosságát az előző évtizedeket illetően, hogy ^{Biztos,} lengyel pénzek is voltak e néven forgalomban. Fenntartásunkat, illetve megállapításunkat megerősíti az is, hogy forrásainkban 1640-től találkozunk a sustakkal, míg a hatkrajcárosok verésére csak 1659-től került sor.^{198/}

A kecskeméti és a nagykőrösi forrásokban, ha nem is nagy tömegben, de rendszeresen fellelhető fizetési eszköz. Nagykőrösön az egyes évek bírái adnak át egymásnak belőle: "... szusztakot, negyven számot, forint 80."^{199/} "... Ismét ugyan akkor attanak 4 sustakot forint 6."^{200/} Majd később adófizetésnél leljük fel: "Adott megh 8 sust /azaz/ denár 96."^{201/} A század végén Kecskeméten munkabért fizettek vele: "A cigányoknak adtam 5 tallért, 4 sustakot."^{202/} Alig később: "...alamizsnát kéregető paternek attam 5 szusztakot, item szuszt. egy".^{203/} Különféle bevásárlásokra, pl.: "Nyulakat vettem urak számára, 2 szusztak." "Abronesért, hogy Bank Jánost el küldöttem, attam neki 5 szusztakot."^{204/} A századfordulón jelentősége átmenetileg megnőtt. Ezt nemcsak a viszonylag gyakori előfordulás igazolja, hanem az összegek nagysága is. 1695-ben Magó Mihály a 2401 tallérnyi összeggel "szusztakul és polturájul tall. 8"-t adott át utódjának.^{205/} Itt nem is az összeg nagysága a figyelemre méltó, hanem az, hogy semmiféle más aprópénz nem szerepelt, 1699-ben viszont az 575 tallér között "Primo lengyel sustak pénz 53 tallér."^{206/} 1703-ban pedig a székbírák "Kész pénzt garas és sustakul mindenestül adtam tall. 214, gar 5, d.9."^{207/}

Tehát a garasok mellett, ha átmenetileg is, a lengyel pénzek Kecskeméten is gyakoribbak lettek a XVII-XVIII. század fordulóján.

Igen nagy gondot jelent a sustak forgalmi értékének meghatározása forrásaink alapján, mivel az esetek többségében nincs viszonyítási alap.

Az első két adatunk minden bizonnyal nagyobb címletre utal

1640: szusztakot 40 számot f 80 egységenként 200 denár.

1641: attanak 4 sustakot f 60, egységenként 150 denár.

A további adatok azonban többé kevésbé egybehangzóak:

1641	40 sustak f 6	15 denár
1678	9 sustak f 1, d. 8	12 denár
1679	8 sustak 96 den.	12 denár
1688	174 sustak teszen f 16, d. 80	9.65 denár

Ugyanilyen értéket ad meg a Magyar Művelődéstörténeti Kislexikon is: "sustak két garas vagyis hat krajcár."²⁰⁸/ Tehát a forgalmi értéke a váltópénzeknél tapasztalható inflálódást jelzi.

TALLÉR

A tallér pénzlábra való áttérés jelentette az újabb kori pénzviszonyok kezdetét. Ausztria 1524-ben kezdte veretni a tallért. Nálunk 1553-ban vezették be ezt a pénzlábat, és ettől kezdve hosszú időn át a magyar pénzviszonyok egyik meghatározójává vált.²⁰⁹

A magyar tallér mellett különféle külföldi veretek is elterjedtek: az imperialis vagy császár tallér, a reiche-, a gréci- a körmei tallér lényegében ugyanazt jelentik, mert súlyukban és finomságukban érdemleges eltérés nincs. Csak néhány különleges tallérveret /pl. az oroszla-

nos tallér/ értéke tér el tőlük.^{210/}

1659-ben új szakasz kezdődött a tallér történetében. A március 28-i királyi rendelet értelmében egyrészt ettől az időponttól kezdve az osztrák tallérok is átvették a tiroli pénzlábat, tehát a tallérverés mindenütt egységes lett, másrészt a krajcár értékű pénzek verését Magyarországon is elrendelték.^{211/}

A 15 krajcárost pl. olyan tömegesen verték, hogy a forgalma már inflációs jelleget öltött, és közvetlenül hozzájárult a tallérok drágulásához. Nem is a tallér, hanem a 15 krajcáros lett a pénzügyrendszer értékmérője. Ez az állapot csak 1683-ban szűnt meg, amikor a tallér értéke 90 krajcárról 120 krajcárra emelkedett. Ez a helyzet lényegében 1750-ig tartott.^{212/} Ezt a folyamatot I. Lipót 1692. szeptember 28-i rendelete véglegesítette.^{213/}

A tallérok drágulásához hozzájárult az is, hogy 1659-től a krajcárinfláció elleni védekezésül felhagytak az egész tallérok verésével.^{214/}

A tallér a hódoltság területén is az egyik legelterjedtebb és a leginkább közkedvelt fizetési eszköz volt. Az állami adók kiegyenlítése, a helyi adók fizetése, a földesuri census megküldése, kölcsönök, bírság, adásvétel során a leggyakrabban használt pénz. Fel kell azonban figyelni arra, hogy az általunk vizsgált időszakban a különféle ezüst aprópénzek helyettesítik egyre gyakrabban a tallért, és hova tovább számítási egységgé válik. Sajnos forrásaink nem mindig jelölik, hogy vert tallérról vagy aprópénzről van-e szó. Ezért rendkívül nehéz helyzet előtt állunk, amikor a tallérnak a pénzforgalomban való arányát akarjuk érzékeltetni. Számszerű, tehát az összehasonlítás lehetőségét is nyuj-

tó feljegyzés, mely egy adott időben több pénzfajta mennyiségét rögzíti, kevés ~~akad~~. Ezek szinte kivétel nélkül a városi számadások közül kerülnek ki. Ezen adatok megbízhatóságát korlátozza az a tény, hogy az egyes bírák igyekeztek olyan pénznemeket összegyűjteni, amelyeket az állami adók és a cenzus fizetésénél elfogadtak, míg a kevésbé értékes apróbb címletű pénzeket helyi kifizetésekre, vásárlásra használták fel. Így az egyes elszámolások, a pénzek, a jelen esetben a tallér forgalmi arányát pontosan nem tükrözhetik, de a számok és az arányok nagyságrendje mégis sokat elárul.

~~Jobb~~ hiján mindenképpen fontos tájékoztatásul szolgálhatnak ezek az adatok, és a teljesen egyértelmű megfogalmazások a "formális" tallérok számáról is tájékoztatást nyújtanak.

/L. II. számú táblázat./

Összesítésünk tanúsága szerint a vert tallérok aránya Kecskemét pénzforgalmában egészen a török kiűzéséig viszonylag magas volt. Sajnos e tekintetben sem rendelkezünk *területekkel történő* összehasonlítási lehetőségekkel. Számottevő csökkenés csak a török kiűzése után tapasztalható. Oka minden bizonnyal részben a háborúk okozta elszegényedés és a marhakereskedelem rohamos csökkenése lehetett, részben a birodalom területén kibontakozó pénzügyi válság.

A tallér forgalmi értéke az általunk vizsgált fél évszázad alatt igen nagy változást mutat. Mivel a hódoltság területéről nagyon kevés hasonló jellegű adattal rendelkezünk, szükségesnek tartjuk a tallér értékváltozását évről-évre gondosan követni, és minél több változatot rögzíteni. Erre azért is szükség van, mert háromféle gyakorlatot dokumentálunk így módon: a helyi, a budai /török/ és a királyi területét. Természetesen nem tudunk minden területről arányosan felsorakoztatni adatokat. ^{215/}

A forgalmi érték változását érzékeltető táblázat alapján még könnyebben felfigyelhetünk arra, hogy 1686-tól egyre határozottabban elkülönül egymástól a számítási tallér, amely mindig 180 denár értékű, és a formális, vagy vert tallér, amelynek az értéke természetesen változik és mindig magasabb 180 denárnál.^{216/}

Teljesen egyértelműen megfogalmazza ezt az 1697-es tanácsi határozat, amely szerint "Az garasokból csinált tallérok, melyek tudni illik, nem formális tallérok 180 denár, akár 6 tizpolturas garasban folytanak" míg a császár tallér értékét 8 garasban szabták meg.

A XVII. század végén I. Lipót pénzreformjai a tallér értékének alakulását is befolyásolták. Ezek a reformok a Birodalom és Nyugat-Európa pénzügyi-gazdasági feszültségének a lecsapódása révén jöttek létre, és jelentősen hozzájárultak az amugyis súlyos pénzügyi viszonyaink további romlásához.^{217/}

A tallér forgalmi értékének alakulása

	gar.	den.	timon
1662 8751 forint és 40 denár = 5470 tallér - az adókönyv összesítője	-	160	-
10 forint és 10 den = 6 tallér - adó	-	168	-
22 forint és 40 denár = 14 tallér - mászárosok elszámolása	-	160	-
1663 3 forint és 20 denár = 2 tallér - adó	-	160	-
5 tallér timon nyolcával - adó	-	-	8
tatár csasznek tall. 40 az garast négyével - török 4	4	-	-
12 garas = 2 tallér - adó	6	-	-
18 timon = 2 tallér - adó	-	-	9
3 tallér timonul kilencével - adó	-	-	9
100 tallérra adtunk 500 garast - Hazur bégnek	5	-	-
50 garasra és egy tallérra fizettünk tall. 9 den. 50 - helyben	6	-	-
Volt az garas pénz tall. 132 hatával - elszámolás	6	-	-
tallér 12 hatával - elszámolás	6	-	-
1664 8 forint = 5 tallér - adó	-	160	160
1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
tallér tiz timonul - adó	-	-	10
tallér 35, két forintot minden tallérért - török	-	200	-
1835 tallér = 3670 forint - a töröknek fizett derék summa "A summankban mint-hogy jó tallérunk nem volt, 6 n/agysá/-ga minden tallérért ket ket forintot vett rajtunk"/.	-	260	-
tallér 60 denarul tallér in den. 195 - Murtizánnak	-	195	-
9 tallérra való garast hatával - elszámolás	6	-	-

		gar.den.	timon.
1665	16 forint = 10 tallér - adó	-	160 -
	8 forint és 40 den. = 5 tallér - adó	-	168 -
	14 forint és 40 den. = 9 forint - adó	-	160 -
	1 tallér = 10 timon - adó	-	- 10
	a főbíró Budára menve vitt magával		
	garast hetivel tall.33 - elszámolás	7	- -
	tíz timonra - elszámolás	-	- 10
1666	*In universum computalvá/n/ a taller		
	2 forintban jav" - helyben	-	200 -
XXXX	5 forint = 2,5 tallér - adó	-	200 -
	6 forint = 3 tallér - adó	-	200 -
	1 tallér = 10 timon - adó	-	- 10
	1 tallér = 192 denár - adó	-	192 -
	1 tallér = 2 forint és 5 den.-adó	-	205 -
	2 tallér = két oroszlanos és 5 timon -		
	- adó		
1667	6 forint = 3 tallér - adó	-	200 -
	4 forint = 2 tallér - adó	-	200 -
	1 tallér = 10 timon - adó	-	- 10
	garas tíz polturas hatával volt 19 tal-		
	lér - elszámolás	6	- -
	abban volt poltura pénz, 60 polturájá-		
	val olvasván, 15 tallérra való - el-		
	számolás	-	180 -
	40 forint = 22 tallér és 21 denár, tud-		
	ván itt a tallért pro forint 1, de-		
	nár 80 - Rákóczi Ferenc cenzusa	-	180 -
	50 forint = 27,5 tallér és 56 denár -		
	Barius Péter cenzusa	-	180 -
	33 forint facit 15,5 tallér - adás-		
	vétel helyben	-	212 -
	38 forint facit 19 tallér - adás-vé-		
	tel helyben	-	200 -

		gar.	den.	timon.
1668	16 forint = 8 tallér - adó	-	200	-
	12 forint = 6 tallér - adó	-	200	-
	0,5 tallér = 5 timon - adó	-	-	10
	2 tallér = 9 timon és 20 de- nár - adó	-	-	10
1669	0,5 tallér = 1 forint 10 denár - adó	-	220	-
	11 forint = 5 tallér - adó	-	220	-
	1 tallér = 11 timon - adó	-	-	11
	1 tallér = 10 timon - adó	-	-	10
	2 tallér = 22 timon - adó	-	-	11
1670	2 tallér = 4 forint 40 denár - adó	-	220	-
	1 tallér = 2 forint és 60 denár - adó	-	260	-
	1 tallér = 13 timon - adó	-	-	13
	3 tallér = 39 timon - adó	-	-	13
1671	0,5 tallér = 130 denár - adó	-	260	-
	1 tallér = 2 forint és 60 denár - adó	-	260	-
XXXX	6 forint és 50 denár = 2,5 tallér - adó	-	260	-
	1 tallér = 13 timon - adó	-	-	13
1672	1 tallér = 2 forint és 60 denár - adó	-	260	-
	1 tallér = 13 timon - adó	-	-	13
	két tallérért 26 timont - H.J. II.201	-	-	13
	az tallérért vették el forint 2, denár			
	55 - császár adaja	-	255	-
1673	0,5 tallér = 120 denár - adó	-	240	-
	1 tallér = 2 forint és 40 denár - adó	-	240	-
	1 tallér = 13 timon - adó	-	-	13
	2022 forint és 20 denár = 842,5 tallér			
	-adóösszesítés	-	240	-
	40 forint tallér in denár 180, facit			
	22 tallér 40 denár - Rákóczi Ferenc- nek küldött census	-	180	-

		gar.	den.	timon.
1674	1 tallér = 2 forint és 40 denár -adó	-	240	-
	0,5 tallér = 1 forint és 20 denár-adó	-	240	-
	24 forint = 10 tallér - adó	-	240	-
	1 tallér = 13 timon - adó	-	-	13
	1 tallér = 12 timon - adó	-	-	12
	2 tallér = 26 timon - adó	-	-	13
	501,5 tallér in f. 2 den. 70 - császár adaja	-	270	-
	tallér 20 tesszen forint 40 - Rákóczi Ferenc cenzusa	-	200	-
	1 tallér = 2 forint 65 denár - harács pénz	-	265	-
	"Nazur ki hánt 27 tallért adtuk megh timonul ment reá 27 timon" /azaz f.5 den 40/-sz.k.			
	103 talléron ment el olvasván az timont 13, 103 timon - sz.k.	-	-	13
	Olvasván 12 timonnal - sz.k.	-	-	12
	tallér 11 = forint 26 és denár 40 -adás-vétel - sz.k.	-	240	-
	garast hatával olvasván egy tallér számban - sz.k.	6	-	-
	tallér 20 _x timonul, 13 timonával, ment reá forint 52 - török tolmácsnak, - sz.k.	-	-	13
	2152 forint = 896 tallér - adóösszesítés	-	240	-
1675	10 tallér = 24 forint - adó	-	240	-
	1 tallér = 2 forint és 70 denár - harács	-	270	-
	1300 forint = 487 tallér -császár adaja-	-	267	-

		gar.	den.	timon.
	tallér 67 in flo. 2 den. 50.-elszá- molás juhok eladásáról	-	250	-
1676	1 tallér = 240 denár - adó	-	240	-
	1 tallér = 1 oroszlanos és 20 de- nár - adó			
	0,5 tallér = 1 forint és 20 denár - adó	-	240	-
	1 tallér = 1 oroszlanos és 1 timon adó			
	1 tallér és 30 denár = 7 garas - adó			
	a tallért bevén f. 2,6.70 - császár adaja	-	270	-
	12 timonával olvasva a tallért - székbírák elszámoltatása - sz.k.	-	-	12
	"1 tallérszámot 244 pénzben tudván" - csaplárok elszámoltatása - sz.k.	-	244	-
1677	2 tallér = 4 forint 80 denár - adó	-	240	-
	0,5 tallér = 120 denár - adó	-	240	-
	1 tallér = 12 timon - adó	-	-	12
	2 tallér = 13 garas - adó	6,5	-	-
	10 tallér in flo. 26 - "az csizma- dia bulyok basa" számára	-	260	-
	tallér 12,5 seu fl. 25 - Vay Ábra- hám cenzusa	-	200	-
	3,5 tallér = 8 forint és 40 denár - helyi adás-vétel	-	240	-
	In flo. 2, den. 70, vévén el a tallért -a janicsár aga	-	270	-
	tallér 68 teszen 163 forint és 20 denár - juhok gyapjának eladása -helyben	-	240	-

		gar.	den.	timon.
1678	5 tallér = 12 forint - adó	-	240	-
	1 tallér = 6 garas és 24 denár -adó	-	-	-
	2 tallér = 13 garas - adó	6,5	-	-
	0,5 tallér = 3 garas és 12 denár -adó			
	1 tallér = 12 timon - adó	-	-	12
	tudván az tallért ad denariis			
	270 - császár adaja	-	270	-
1679	1 tallér = 240 denár - adó	-	240	-
	1 tallér = 12 timon - adó	-	-	12
	3 negyed /t.i. tallér/ = 9 timon -adó	-	-	12
	2 tallér = 13 garas és 12 denár -adó			
	4 tallér = 26 garas és 24 denár -adó			
	1 tallér = 1 oroszlanos és 40 denár -adó			
	tallér 392 absz. denár 60 = 1057			
	forint és 68 denár - harács	-	270	-
1680	1 tallér = 2 forint és 40 denár-adó	-	240	-
	1,5 tallér = 18 timon -adó	-	-	12
	1,5 tallér = 10 garas -adó	6,66	-	-
	2 tallér = 13 garas és 12 denár-adó			
	3 tallér=* 20 garas - adó	6,66	-	-
	hat garast egy tallér számban - Kohári	6	-	-
	50 imperialis tallér 2-2 forint-ban Kohári cenzusa	-	20	-
	olvasván 13-val a garast - helyi adás-vétel	6,5	-	-
	olvasván huszával a garast 3 tallér számban - helyi kölcsön	6,66		
	olvasván a garast hatával tallér számban - Győrben kölcsön adott pénz	6	-	-

		gar.	den.	tim.
1681	1 tallér = 240 denár--adó	-	240	-
	2 tallér = 13 garas és 12 denár--adó			
	3 tallér = 20 garas - helyi pénzváltás	6,66	-	-
	tizenhármával a garast két tallér számban - helyi kölcsön	6,5	-	-
	nyolcven polturát egy tallér számban - Thükölyhez küldött emberek utiköltsége - sz.k.	-	240	-
	hat öreg huszonöt pénzes garasokkal egy tall.számb. sz.k.	6	-	-
	hetivel szemlélve a garast -sz.k.	7	-	-
	garast huszával 3 tallérba -sz.k.	6,66	-	-
	455 tallér = 1228 forint és 67 denár - harács	-	270	-
	416 tallér = 1123 forint és 20 denár - harács	-	270	-
	tallér 100 abs. denár 14 = "itt való módon" garas No.666, denár 6 - a vármegyének küldött 200 forint összegben	6,66	-	-
1682	3 tallér = 20 garas - adó	6,66	-	-
	1 tallér = 7 garas - adó	7	-	-
	6 tallér = 42 garas - adó	7	-	-
	10 tallér = 24 forint -adó	-	240	-
	3 tallér = egy arany és 6 garas -adó			
	15 tallér = 7 arany - adó			
	5 tallér = 2 arany és 5 garas - adó			
	3 tallér = 21 garas	7	-	-
	12 tallér garasul - szuperfluvium			
	8 polt. - helyben			

	30 tall garasul superfluvium	56 pénz		
	16 tall " "	62 -11-		
	13 van a garasokat harminc tallé- rokat, superfluviumot 56 pénzt - helyben			
	12 tall " egy garas			
	12 tall " 48 pénz			
	16 tall. garasul - superfluvium 16 polt.-h.			
	tall 2 = gar 14, den 10 - helyben			
1682	10 tallér = 4 arany és 10 garas-adó			
	8 tallér = 3 arany és 11 garas-adó			
	6 tallér = 2 arany és 12 garas-adó			
	2 tallér = 13 garas és 36 denér-adó			
	9 tallér = 63 garas - adó	7	-	-
	413 tallér = 2740 garas - harács-sz.k.	6,63	-	-
	tizenhármával a garast két tallérben- az előző évről maradt pénz elszámó- lása - sz.k.	6,5	-	-
	hatával a garast egy tallérben - vágó- marha vásárlásakor - sz.k. Thükölynek	6	-	-
	tallér 25 hetivel - elszámolás -sz.k.	7	-	-
	tallér 605,5 abs.denár 6, facit 1452 forint 14 denár - császár adaja	-	240	-
	200 tallér adó, olvasva 13 garasával két talléronként - Thüköly számá- ra	6,5	-	-
1683	1 tallér = 2 forint és 80 denár adó	-	280	-
	4 tallér = 1 arany és 13 garas -adó			
	2 tallér = 13 garas - adó	6,5	-	-
	2 tallér = 15 garas-adó	7,5	-	-
	1 tallér = 28 vadszám utáni adó - adó	-	280	-

	gar.	den.	timon.
4 tallér = 28 garas - addó	7	-	-
2 tallér = 13 garas és 40 denár -addó			
1 tallér = 5 garas és 80 denár -addó			
2 tallér = 14 garas	7	-	-
5 tallér = 2 arany és 5 garas			
3 tallér = 2 oroszlános és 20 denár			
tallér tiz, hetivel - kölcsön -sz.k.	7	-	-
tizenkét polturásokat hoztak hét tallérre való hetivel - elszámolás sz.k.			
14 timont tudván egy tallérba -sz.k.	-	-	14
németeknek adtunk 1000 tallért hatával,	6	-	-
hetével faciunt tallér 857 garas 1 - sz.k.			
Kohári Parkasnak honoráriumban... tallér 40, hatával a garast -sz.k.	6	-	-
költségekre /királyi területre mentek/ 8 tallért hatával a garast	6	-	-
tizenhármával a gar-t olvasván 30 tall,			
xx=superfluviumot 56 den - helyben			
180 tall után " 3 ft.			
XXXX a tatárok három rabért 1300 garast, vagyis 325 tallért vontak - H.J. III. 90	4	-	-
192 tallér és 40 denár = 1345 garas és 20 denár -harács	7	-	-
németek tartására tallér 300, hatával egy tallér számban	6	-	-

		gar.	den.	timon.
1684	1 tallér 2 forint és 80 denár -adó	-	280	-
	6 tallér = 16 forint és 80 denár -adó	-	280	-
	tizenhármával - a timont ... török	-	-	13
	1 tallér = 7 garas - adó	7	-	-
	223 tallér = 656 forint 20 denár -			
	harács	-	294	-
	40 tallér hatával - helyben	6	-	-
	az apácák adaja: 212 _x tallér - hatá-			
	val,	6	-	-
	1 timon tallér = 250 denár	-	250	-
1685	1 tallér = 280 denár - adó	-	280	-
	1 tallér = 7 garas - adó	7	-	-
	3 tallér = 1 arany és 6 garas - adó			
	2 tallér törökaranyul - adó			
	timon hiján $\frac{1}{4}$ tallér = 11 forint -adó	-	275	-
	1617 forint és 85 denár = 577 tallér,			
	2 forint és 25 denár -adóösszesítés	-	280	-
1686	1 tallér = 7 garas - adó	7	-	-
	1 tallér = 1 oroszlanos és egy garas.			
	-adó			
	1 tallér = 2 forint és 10 denár -adó	-	210	-
	tallér 17 hetével -elszámolás-sz.k.	7	-	-
	1000 forint "facit itt való módon 7			
	garasával tallér 571, garas 3"-sz.k.	7	-	-
	136 tallér hetével - a város vette fel			
	kölcsönként - sz.k.			
	tallér 11, kik között volt +-tes 5-,			
	az többi hatával - elszámolás -sz.k.	6	-	-
	14 ⁰⁰ 00 forint "teszen ittvaló tall. 800-			
	sz.k.	-	175	-

	gar.	den.	timon.
100 forint = 57 tallér és 1 garas- sz.k.	-	175	-
"Fáy Györgynek két esztendei adáját fizettük meg tall. No. 25 "hatá- val számolva a garast. Lévében ben- ne 10 normális Tallér, ezeknek a főleit hozzá tudván teszen nálunk való tallérokat 22 gar. 6"	6	-	-
476 tallér = 714 német forint - H.J. III.	-	180	-
1687 "...tallér hét garassával vétetett..." -bevezető megjegyzés az adólajst- romhoz	7	-	-
1 tallér = 70 póltura - adó	-	210	-
1 tallér = 2 forint és 10 denár-adó	-	210	-
"számolva az öreg garast hetével egy tallérban" -H.J.III.174.	7	-	-
tallér 18 hatával - Nagy György rab- tól vásárolt egy pár puskának és egy "karabin"-nak az ára -sz.k.6	-	-	-
1688 1 tallér = 2 forint és 10 denár- adó	-	210	-
tallér 100 hatával - Máthé Kovács székbíró restanciája - sz.k.	6	-	-
tallér 12 hatával - helyi vásár- lás - sz.k.	6	-	-
5t tallért adtunk a szamar árá- ban, hetével az garast -sz.k.	7	-	-
tallér 20 hetével - János Deák bé- re - sz.k.	7	-	-
patyolatért adtam tallér 6 hatá- val - sz.k.	6	-	-

		gar.	den.	tim.
1689	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
	6 tallér = 1 arany és 4 garas -adó			
	1 tallér = 2 garas, 36 poltura és 12 denár - adó			
	5 tallér = 2 arany és 2 garas -adó			
	1000 német forint = tallér 666 és garas 4	4	-	-
	"flor. Germ ⁴ 34,5 = 23 tallér -adó			
	1650 garas = 275 tallér - a város ju- hainak eladása	6	-	-
	"20 tallérok helyében flor No. Hunga- ricales 40, azaz negyven forintokat. Tallér facit No.22, den. 40 - adó	-	200	-
	12,5 tallér garasban fizetve = 14 tal- lér, 2 garas és 2 poltura - Vay Ábrahám- nak fizetett census			
1690	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
	3 tallér = 1 arany és 4 garas-adó			
	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	Kohárinak 800 tallér hetével = 933 tallér és 2 garas	7	-	-
	a tallért "minden ember hét-hét ö- rög garasban vegye el" - tanácsi ha- tározat	7	210	-
	flor 40 hungaricalis, 180 pénzben számlálván a tallért ugyanitt Kec- kenéten, facit 22 tallér és 40 de- nár - adó	-	180	-
	100 magyar forint "Facit tall. he- téval			

		gar.	den.	tim.
1690	számlálva No. 55,5 den. 10"-adó	6	-	-
1691	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	1 tallér = 1 oroszlanos és 1 garas- adó			
	12,5 tallér garas pénzül = 14 tallér hatával *	6,72	-	-
	22 tallért ... 8reg garast hatával - sz.k.	6	-	-
	"...voltak olvasva hat 8reg huszon öt pénzes garasokkal egy tallér számban ..." - a kisbírák és a székbírák elszámolásában -sz.k.	6	-	-
1692	240 rénes forint = 160 tallér	-	180	-
	"flor 50 Ung" = 27 tallér, 4 garas és 20 denár - sz.k.	-	180	-
	"...hat 8reg 25 pénzes garasokat számlálván egy tallér számban..." adott 2000 imperialést -sz.k.	6	-	-
	12 polturás 22 tallérre való, 8tével olvasván egy tallér számban*			
1693	"...Hatt 8reg huszon öt pénzes gara- sokatt olvasván egy tallér szám- ban, az egész tallérokat hétt 8- reg garasokban, az Forintos pénzt - mind négy huszonöt pénzes gara- sokban, eöt 12 polturásokatt hu- szonkett tallérre valótt egy-egy tallér számban..." - sz.k.	-	210	-
		6	-	-

		gar.	den.	tim.
1693	140 magyar forint = 77 tallér és 4 garas	-	180	-
	gróf Kohári Farkas számára járt volna 800 tallér, "adtam az Tallérnak mostan nyolc gara- sával folyó alkalmatosságá- val 928 tallérokat hat gara- sával..."	8	-	-
	464 rénes forint = 309 tallér, 2 garas	-	180	-
	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
1694	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
	Vettem 14 tallért, melyért esett 16 tallér - helyben	6,86	-	-
	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	2 tallérért 4 bomlott forintokat -helyben	-	210	-
1695	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	25 forint = 13 tallér, 5 garas és 10 den			
	300 rénes forint = 200 tallér	-	180	-
	20 formális tallér = két-két fo- rint - sz.k.			
	4 tallér = 20 máriás garas - hely- ben			
	Adott egy timon forma tallért 8 garasban - adó			
	négy közönséges tallér 7 garasos - sz.k.	7	-	-

gar. den. tim.

1696	1 tallér és 1 garas = 1 fond tallér - adó		210	
	négy tallérban 3 gréezi forma tallér - adó		210	
	1 tallér és 1 garas = 1 lengyel tallér - adó		210	
	egy formális 8 garasos tallér - alamizna	8	-	-
	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	180
	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
	egy tallért tudván 180 pénsekben - helyi kölcsön	-	180	-
	"bomlott forintosekat, kik fél tallérban folytatnak"			
	"Derék adóra adtam tall. 800. 8-8 garasával, mely csinál 6-6 garasával 1200." - török	8	-	-
	25 forint = 13 tallér, 5 garas és 10 denár	-	180	XXX
	374 ezüstartallér helyett 748 rénes forint - Kohári	-	240	-
	1000 rénes forint = 666 tallér és 4 garas	-	180	-
1697	1 tallér = 6 garas	6	-	-
	1 tallér = 180 denár	-	180	-
	"A császár tallérok folytatnak nyolc harminc pénzben folyó garasokban." - sz.k.	8	240	-
	"Az közönséges tallérok hét garasokban."	7	210	-
	"Az garasokból csinált tallérok, melyek tudni illik nem formális tallérok 180 den., akár 6 tíz polturas garasban folytatnak." - sz.k. -		180	-
	53 máriás garast 10 tallér számban - helyi kölcsön			

		gar.	den.	timon.
1698	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	800 ezüst tallér helyett			
	1600 rénes forint - Kohári	-	240	-
	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
	"6-6 tizpolturás = 1 tallér			
	-adó			
	5000 rénes forint = 3333 tallér			
	és 2 garas - sz.k.	-	180	-
	53 máriás garas = 10 tallér -			
	helyi kölcsön			
1699	mindenik tallért 180 magyar pénz-			
	ben számlálván - a főbíró el-			
	számolásában - sz.k.	-	180	-
	a császár tallért a német tisz			
	7-7 kongó garasával vette			
	el - sz.k.	7	-	-
	egy tallér 30 kis garas és 68			
	pénz - szőlővásárlás			
	az adószedés során 8-8 kongó			
	garasban számolták a császár			
	tallért	8	-	-
	800 ezüst tallér helyett			
	1600 rénes forint - Kohári	-	240	-
1700	1 tallér = 6 kongó garas-adó	6	-	-
	190 forint = 105 tallér, 3 ga-			
	ras és 10 den. - sz.k.	-	180	-
	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
1701	800 ezüsttallér helyett 1600			
	rénes forint - Kohári	-	240	-

		gar.	den.	timon.
1702	1 tallér = 6 kongó garas- adó	6	-	-
	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
1703	800 ezüst tallér = 1600 rénes forint - Kohári	-	240	-
	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
1704	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
1705	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
1706	formális négy tallér = veres pénzü 8 tallér - sz.k.			
	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
1707	1 tallér = 180 denár - adó	-	180	-
	1 tallér = 6 garas - adó	6	-	-
	1 tallér = 2 bomlott forint-adó			
1709	800 ezüst tallér = 1600 rénes forint - Károlyi	-	240	-

TÁBLÁS ARANY

A szakirodalomban nem találkozunk vele. Az 1695-ös adókönyvben találhatunk két rá utaló bejegyzést. "Adott egy táblás aranyat Tall. 2, gr. 5." majd "Egy táblás aranyat tall. 2, gr. 4."

A kőrmőci, illetve a közönséges arany forgalmi értékében fogadták el.

TIMON

Francia pénz, mely 1663-ban jött forgalomba a hódoltsági területen. Először Rimaszombat környékén vált ismertté. A harmincados szerint, aki mutatót is küldött a kamarának, három féle volt.

Az egyik XIV. Lajos, a másik Guillemus francia palaxtinus nevét viselte. Ezekből 8 ért egy tallért. A harmadik kisebb volt, két polturában fogadták el.

Nálunk csak egyetlen formájával találkozhatunk. Ez a török néven elterjedt francia illetve francia mintára vert pénz az 5 sous nevű váltópénzzel azonos.^{218/} Rohamos gyorsasággal terjedt el az egész Török Birodalom területén, és Magyarországon is kedvelt fizetési eszköz lett.

Kecskeméten a timon 1663-ban már tömegesen fordul elő az adófizetés során. Ettől kezdve másfél évtizeden át az egyik legfontosabb váltópénz volt. A hetvenes évek második felében a tömeges forgalma erősen lecsökkent, és egyre ritkábban szerepel az adók kiegyenlítésére. 1683-ban már csak elvétve akadunk nyomára. Az 1685-ös adókönyvben már ilyen kitétel szerepel: "Timon híján 4 tallér." 1686-ban ismét

előfordul néhány esetben témon formában, de ettől kezdve szinte nem akadunk nyemára. Kecskeméten és Nagykőrösön az előző év pénzügyeinek lezárásakor az 1687-es számadáskönyvekben még fellelhető.^{219/}

A timonnak a helyi forgalomban betöltött szerepét jól érzékelteti a főbírói elszámolásokban a többi pénznemhez viszonyított aránya. 1669-ben a 431 tallérnyi összegből 160 tallérnyi volt a timon, tehát az átadott pénz kb. 35,6 százaléka.^{220/} 1670-ben 42,7 százalék.^{221/} Ettől kezdve a pénzforgalomban betöltött szerepe rohamosan csökkent. 1678. Nagykőrösön Urbázi Péter elszámolásában a 49 forint 21 denár összegben 7 féle pénz szerepel és a timon /rossz timon!/ f 1, denár 40-el van képviselve.^{222/} 1679-ben Kecskeméten az 1500 tallérnyi összegben csak 20 forinttal szerepel a garas, a timon és a poltura összesen.^{223/} 1680-ban az 1571 tallérnyi összegben csak 11 tallérra való timon akadt.^{224/} 1682-ben az 1902 tallérban mindössze 4 timon.^{225/} 1687-ben ismét szerepel 330 timon, melyet a török adóban küldtek. Azonban ez is az egész adónak csak elenyésző részét képezi, a közel 2000 tallérból csak 23,5 tallér értékű.^{226/} L. még a II. sz. táblázatot./

Ezek az arányok nem tükrözik ugyan pontosan a timon pénzforgalomban betöltött súlyának alakulását, de mindenképpen illusztrálják arányának fokozatos csökkenését.^{227/}

Különösen feltűnő a timon háttérbe szorulása 1676-tól, amikor a garast, illetve az öreg garast tömegesen használják fizetési eszközként. Ettől kezdve a garassal szemben alárendelt szerepet játszik. Tehát Kecskeméten és

Nagykőrösön csak kb. másfél évtizeden át volt igazán széles körben elterjedt váltópénz.

Szakirodalmunk a timon magyarországi forgalmának záró dátumaként 1708. évet jelöli meg. "Császárs, Gréczi, Kőrösczi és Timon tallérok in Ren. flor. 2 értékben járnak"^{228/} Meglátásunk szerint a timon tallér nem bizonyítja a timon forgalmát. Amennyiben bizonyos számú timon tallérban kifejezett összeget kívánják megadni, a "tallér garasul", "tallér timonul" kifejezéssel élnek, vagy a garasból, timonból csinált tallér formulát használják. Az idézett példa megállásunk szerint egyértelműen tallérra utal, azért is került a többi közismert tallérveret közé. /L. még timon tallér./

A timon forgalmának körét erőteljesen korlátozta még a 60-as évek során is az, hogy csak a helyi forgalomban és a töröknek történő kifizetéseknél használták. Egyetlen adatunk sincs arra, hogy akár a nemesi vármegye vagy valamely földesur elfogadta volna. További zavaró tényező lehetett az átlagosnál is labilisabb árfolyama. A tallérhoz viszonyított gyors inflálódása miatt is hátrányos volt a nagyobb összegű timon elfogadása. A hatvanas évek végétől a török is egyre nagyobb felárat követelt érte. A summa fizetésénél "A száz tallér timon földre adtanak 13 f." "Item 20 timonra is adtak 2 t/allért/."^{229/} Tehát 10 %-os felárról beszélhetünk. Ugyanebben az évben "A timonpénzt tallér számra huszonöt öt pénzel pótolván a potura veszteséggel együtt facit 149 ft. 9 d." ^{230/} 1672-ben a kecskemétiiek panaszkodják, hogy "Az timont ismét egy fillér hijával..." fogadták el Budán, ^{231/} majd 1674-ben: "Naszur ki hánt 27 tallért adtunk meg timonul, ment reá 27 timon, azaz f.5,d. 40."^{232/} Hasonló visszaélésről forrásaink gyakran szólnak.

A timon értéke néhány éven belül nagy mértékben változott. Denárértéke egy időben valamelyest nőtt, a tallérhoz viszonyított forgalmi értéke viszont fokozatosan csökkent, miként ezt az alábbi összesítésünk is érzékelteti.

		A tallérhoz viszonyított értéke	den.
1663	5 tallér timon nyolcával - adó	1:8	20
	3 tallér timonul kilencével - adó	1:9	17,77
	8 timon = 160 denár - adó	1:8	20
	18 timon = 3 forint és 20 den - adó	-	17,77
1664	1 timon = 16 denár - adó	-	16
	2 forint 40 den = 15 timon - adó	-	16
	10 timon = 165 denár - adó	1:10	16,5
	Szubasaknak tallér 6, timon 9-esivel - török	1:9	-
	tallér tíz timonul - adó	--	16
1665	5 timon = 80 denár - adó ^{233/}	-	16
	25 timon = 4 forint - adó	-	16
	1 tallér = tíz timon - adó	1:10	16
	1 tallér = nyolc timon - kölcsön	1:8	20
1666	2 timon = 40 denár - adó	-	20
	1 tallér = 10 timon - adó	-	20
	11 timon = 210 denár - adó	1:11	19
1667	2 forint = 10 timon - adó	-	20
	0,5 tallér = 5 timon - adó	1:10	20
1668	80 denár = 4 timon - adó	1:10	20
	0,5 tallér = 5 timon - adó	-	20
	2 tallér = 9 timon és 20 denár - adó	-	20

			den.
1669	1 tallér = 11 timon - adó	1:11	20
	1 tallér = 10 timon - adó	1:10	22
	2 tallér = 22 timon - adó	1:11	20
	6 forint = 30 timon - adó	-	20
1670	1 forint = 5 timon - adó	1:13	20
	1 tallér = 13 timon - adó	-	20
1671	1 tallér = 13 timon - adó	-	20
	1 timon = 20 denár - adó	-	20
1672	1 tallér = 13 timon - adó	1:13	20
	2 forint és 40 denár = 12 timon - -adó	-	20
1673	1 tallér = 13 timon - adó	1:13	18,4
	2 forint = 10 timon - adó	-	20
1674	1 tallér = 13 timon - adó	1:13	18,4
	110 denár = 6 timon - adó	-	18,3
	1 forint és 20 denár = 6 timon - -adó	-	20
	"Nazar ki hánt 27 tallért adtuk megh timonul, ment reá 27 timon /azaz f. 5 ó. 40/"	-	20
	a tallértolvasván 12 timonnal - - sz.k.	-	20
	tallér 20 timonul 13 timonával, ment reá forint 52 - török tolmács- nak - sz.k.	-	20
1675	2 forint 80 denár = 14 timon -adó	-	20
	0,5 tallér = 6 timon - adó	1:12	-

			den.
1676	180 denár = 9 timon - adó	-	20
	12 timonával olvasva a tallért - a székbírák elszámolásában sz.k.	1:12	20
1677	2 forint és 20 denár = 11 timon - adó	-	20
	tallért 10 in timon 130 - török	1:11	20
	1 tallér = 11 timon és 20 denár - adó		
	16 timon = 1 tallér és 80 denár - adó	-	20
	egy nagy garas = 2 timon - sz.k. - Buda	1:12	20
1678	1 tallér = 12 timon - adó		
	9 timon = 180 denár - adó	-	20
1679	1 tallér = 12 timon - adó	1:12	20
	9 timon = 3 negyed /t.i.tallér/-adó	-	20
	1 forint 80 denár = 9 timon - adó	-	20
1680	8 timon = 1 forint és 60 denár - adó	-	20
	16 timon = 1,5 tallér - adó	1:12	20
1681	1 forint és 20 denár = 6 timon - adó	-	20
1683	14 timont tudván egy tallérba - sz.k.	1:14	20
	24 timon = 12 garas - H.J. II.202.	-	20
1684	13-vál a timont egy tallérban -török	1:13	-
1685	timon hiján 4 tallér = 11 forint - adó	-	20
1686	1 témon = 15 denár - adó	-	15
	3 témon = 45 denár - adó	-	15
	11 vadszám után járó adó = 11 témon - adó	-	15

TIMON TALLÉR

Forrásainkban nagyon ritkán fordul elő. 1678. május 11. /Az előző évi bíró elszámolásában/ "item adott tall. 85... három oroszlanos és egy timon tallér volt közte..."^{234/} 1684-ben adófizetés során 1 timon tallért fogadnak el 250 denár értékben. 1695-ben ugyancsak adót fizettek vele: "Adott egy timon forma tallért 8 garasban."

Ezek alapján egyértelmű, hogy vert ezüst tallérről van szó. Értékét is a legjobb ezüst tallérok árfolyamán határozták meg.

Valószínű, hogy azonos a francia tallérral. /L. ott./

"TIZENNEGY PÉNZES"

Azonos lehet a 6 krajcárossal, melynek az értéke az 1692. szeptember 28-i királyi rendelet értelmében 7 krajcárossá nőtt, így 14 denár értékű lett.^{235/} Forrásainkban csak egyetlen alkalommal találkoztunk vele: "B. Bíró uram adott 50 id est ötven tizen negy penzest, ket p/olturát/, mely csinált in summa 7 magyar forintokat 6 penzt".^{236/}

E szokatlan elnevezés használata is jelzi, hogy valószínűleg a 6 /illetve 7/ krajcáros széles körben nem lehetett elterjedve.

TIZES ARANY

A tizes aranyakat nálunk portugál, lisimachus, aranytallér és öreg arany néven is emlegették. Ezek az érmék rendes forgalmi pénzeknek tekinthetők, gyakran fellelhetők az ország különféle területén a XVIII. század első feléig.^{237/}

1675-től 1684-ig rendszeresen feltűnik forrásainkban is. Különösen a Wesselényiek körében lehetett népszerű, mivel Kecskemét az ajándékokat évenként két tizes aranyon válthatta meg. A városnak adott nyugták külön is kiemelik: "a két száz apró aranyakat és két tizezt hoztak..."^{238/} Adófizetésnél csak egy esetben találkozunk vele: "Papa Fer/enc/ adot ar/anyat/ egy tizest in tall/ér/ 21,5."^{239/} A helyi forgalmat jelzi még néhány pénzváltásra utaló bejegyzés is: "két tizes aranyat váltottunk in tall. 43." "Wesselényi Pál urunknak két tizes aranyat váltottunk in tall. 43."^{240/}

A tizes aranyak forgalmi értéke egyébként nem tért el a "formális" aranyétól. Az itt jelentkező felár a megfelelő arányban fellelhető a többi aranyveretnél is. /L. arany./

TÖRÖK ARANY

A szakirodalmunk nagyon keveset mond erről a pénznemről.^{241/} Vidékünkön 1683-1701-ig fordul elő forrásainkban. Az egyetlen olyan török pénz, amely a város felszabadítását követő években is forgalomban maradt. A viszonylag széles körű elterjedtségét jelzi, hogy alamizsna-ként adják: "Körös János gujasa fele Ferenc adot egy török aranyat."^{242/} Adót is meglehetősen gyakran fizettek vele 1683-85_x között. A következő években ritkábban találkozunk vele, de 1690-ben a városi tanács szükségesnek érezte, hogy rendeletben határozza meg értékét.^{243/} 1693-ban és 1699-ben pedig a szolgabíró limitálja a forgalmi értékét. Legutoljára 1701-ben a portió befizetés során tűnik fel.^{244/} Erdemes

utalni arra is, hogy sem a magán, sem a városi kifizetések vagy nyilvántartások során nagyobb mennyiségben nem szerepel. Legnagyobb összegben Nagykőrösön találkozunk vele: 11 török aranyat visznek a töröknek sumára 220 "cikkely" arany, 425 köszönséges arany, 200 formális tallér, stb. társaságában. Az 1800 tallér adó összegének tehát csak 1,2 %-át alkotta. Más alkalmakkor még kisebb összegekben leljük. Mivel nem a legkeresettebb, legértékesebb arany, a tezaurásh^{at} különösebben nem szolgálhatta! A török aranynak a tallérhoz és a denárhoz viszonyított értéke az alábbi módon változott.

		tall.	gar.	den.
1683	adott egy az törököt in tall.2.-adó	2	-	-
	2 török arany = 9 forint 80 denár-adó	-	-	490
1684	3 török arany= 16 forint és 80 den.-adó	-	-	560
	2 török arany = 11 forint és 20 den.-adó	-	-	560
	2 török arany= 4 tallér - adó	2	-	-
	1 török arany = 2 tallér - adó	2	-	-
	1 török arany = 5 forint és 60 den.-adó	-	-	560
1685	1 török arany in tallér 2 - adó	2	-	-
	2 tallér török aranyul	2	-	-
1689	1 török arany = 2 tallér - adó	2	-	-
1690	egy török aranyat 12 Öregh garas-ban városi rendelet	-	12	-
1691	1 török arany = 3 forint 60 den.-adó	-	-	360

		tall.	gar.	den.
1692	egy lyukas török aranyat 325 denben - adó	-	-	325
1693	"az török arany adó 3 forint" - szolgabírói rendelet	-	-	360
1699	"a török aranyat viszont csak 3 forintban" - szolgabírói hirdetmény	-	-	360
1701	2 török arany 6 német ft. - portió befizetés	-	-	360
	a szegénységtől 2 db török aranyat 8 német ft-ban - u.o.	-	-	480

VERES PÉNZ

A Rákóczi-szabadságharc során éveken át rendkívül fontos csereeszköz lett az 1704-ben kényszerből vert rézpénz, melyet környékünkön is gyakran neveztek veres pénznek. Forrásainkban 1707-ig rendszeresen előfordul. Utoljára 1709-ben találkozunk vele. /L. bővebben: libertas./

VONÁS FORINT

A XVII. század végén végrehajtott pénzügyi reformok hatására alakult ki ez a számítási pénz. Miután a 15 krajcáros 17 krajcár értékben járt, három 17 krajcáros, azaz 51 krajcár jelentett egy vonás forintot. Latin neve ritkán fordul elő: florenus tractitius. Főleg az ország keleti felében használták.^{245/} Forrásainkban 1711-ig csak egyet-

len esetben találkoztunk vele: 1708. február 10.: "Görög Mihály Juhász Dömötör és Colorenda Gyurka M. Generális Károlyi Sándor Ur 5 Naga adójához adtak kölcsön 230 ideest kettőszázherminc m vonjas forintokat, három három máriássával számlálván." 246/

ZOLOTA

A szakirodalmunkban nem találtunk rá utalást. Minden bizonnyal lengyel ezüst pénz. Vidékünkön 1678-1706-ig fordult elő. Legkorábban NagyKőrösön az előző évi bírák elszámolásában a rossz pénzek között egy arany társaságában volt 4 rossz zolota is. 247/ A későbbiek során is legtöbbször az egyes városi elszámolásokban tűnik fel. Adófizetésnél egyszer bukkantunk rá. András Ferenc "adott zoltát" 1683-ban. Utolsó adatunk: 1706-ban Palocsai Mihály ur számára elkészített forgójához váltván egy zolota tallért 5 g/aras/. 248/

Az 1680-as években viszonylag gyakori feltűnéséből számottevő forgalmára következtethetünk. Ezt igazolja az is, hogy 1690-ben a városi tanács határozata is foglalkozik vele: "6. Az zoltát 3 Öreg garasban", kellett elfogadni. 249/ A legnagyobb számban 1687-ben szerepel: 49 zoltát küldtek a töröknek, de ez, az egész összeg elenyészően kis hányadát jelentette. 250/ A pénzforgalomban tehát periférikus a szerepe.

Értékére csak két adatunk utal. A tanácsi utasítás szerint 3 Öreg garasban kellett elfogadni, tehát 90 denár értékben járt. 1706-ban viszont 5 garason váltották, tehát 150 denárra értékelték.

A PÉNZFORGALOM ALAKULÁSÁNAK SZAKASZAI ÉS SAJÁTOSSÁGAI

Kecskeméten és a hódoltság területén az 1662-1711-ig terjedő fél évszázadot pénztörténeti szempontból is három jól elkülöníthető részre lehet felosztani. Az első nyilvánvalóan az előző évtizedektől tart 1686-ig. A második a török kiűzésétől a Rákóczi-szabadságharcig. A harmadik a szabadságharc éveit foglalja magába.

Lényegében az első szakasz is rendelkezik természetes határidőponttal, és nem kizárólag a források hiánya szabja meg a kezdő terminust. Az 1660-as évekkel megszűnt a hódoltság "békés" időszaka. A sorozatos háborúk, a hadak vonulásai, a szisztematikus kettős adóztatás mellett döntően befolyásolták a város gazdasági és ezen keresztül pénzügyi életét.^{251/} A civis város lakóinak száma, gazdasági teherbíró képességének alakulása is kirajzolja e három szakasz határait.^{252/}

év	adófizetők száma	a vádszám szerinti megoszlás						
		0	1-5	6-10	11-50	51-100	101-200	201-
1662	792	177	202	85	230	50	36	12
1667	815	233	257	89	190	25	17	4
1676	1133	163	434	128	322	38	30	18
1684	1219	338	379	147	271	62	12	10
1686	1108	423	470	103	94	11	4	3
1688	1085	342	405	151	167	13	6	1
1695	1113	552	284	115	133	17	10	2
1703	1243	531	371	145	156	21	16	3
1705	1278	758	319	82	97	13	6	3
1707	1043	728	214	47	43	9	2	-
1711	1222	901	260	25	28	7	1	-

A táblázat adatai közül azok a leginkább meggyőzőek, amelyek a 11 vadszámmal vagy annál nagyobb értékkel rendelkezők számát jelzik. Ugyanis a lakosság lélekszáma a közbiztonság romlásával nem csökkent, hanem növekedett a nagyobb településeken. A török kiűzése után, a közbiztonság javulásának hatására, a széttelepülések miatt nem egyszer csökkent.^{253/}

Mivel a legnobilisebb társadalmi rétegek a legszegényebbek voltak, ezek tömege és vagyonuk alakulása nem jelzi pontosan az egész város anyagi szintjének változását és közvetve a pénzforgalom alakulását. A középvagyonnal vagy nagy állatállománnyal rendelkezők számának hullámlása viszont egyértelműen vall.

A török kiűzéséig bizonyos ingadozások ellenére is kitapintható a fokozatos elszegényedés. A háborúk hatására egyrészt a gulyák ritkultak meg, másrészt a külföldi kereskedelmi kapcsolatok módosultak. Ennek ellenére az áruteremtésre berendezkedett civis város ekkor még sokirányú és viszonylag széles körű kapcsolatot tartott fenn részben a német és az olasz területekkel, részben pedig az ország többi politikai és tájegységével. Ez a kapcsolatrendszer biztosította számára az aránylag nagy pénzforgalmat.

A különféle török pénzek magyarországi elterjedtségének köréről eddig csak szorványos megfigyelések és utalások szóltak. Kecskemét és részben Nagykőrös korabeli forrásai alapján egységesebb képet tudunk formálni. Az összegyűjtött adatok alapján a korábban megrajzoltaktól eltérő állapotok bontakozódnak ki előttünk. Nem is az^a meglepő,

hogy a török értékpénzek szinte teljesen hiányoznak, hisz közismert, hogy ennek verésére viszonylag későn került sor a Török Birodalomban. Csupán a török arany a kivétel. Azonban ez a fizetési eszköz is csak 1683-ban tűnik fel vidékünkön, és 1701-ig ritkán és elenyészően csakély mennyiségben lelhető fel. A többi török pénz nagyon szerény forgalma az igazán feltűnő. A piaszterre Kecskeméten és Nagykőrösön a szó szoros értelmében csak egy-egy feljegyzést találunk. A timon, a lepér, a para és az oszpora voltaképpen váltópénzként forgott közkézen. Ezen váltópénzek közül is csupán az oszpora volt forgalomban városunkban 1662 előtt. A timon alig másfél évtizedig, a para pedig csupán 3-4 évig lelhető fel elvétve írott emlékeinkben. A lepér forgalma is alig valamivel nagyobb.

Fontos megfigyelésként rögzíthetjük tehát, hogy a hódoltság utolsó évtizedeiben /de a nagykőrösi források tanúságai alapján az előző ^{fel} évszázadban is/ a török pénzek nagyon szűk köre végig alárendelt szerepet játszott pénzforgalmunkban. Ezt igazolják a város tisztségviselőinek elszámolásai is, amelyek alapján készült a II. és III. számú táblázatunk. 1686-ig a legfőmegesebben forgalomban levő "török" pénz, a timon az elszámolt összegekben csupán 5,6 százalékat jelentett, míg az oszpora és a török arany százalékban szinte ki sem fejezhető mennyiségben lelhető fel. A parának, a piaszternek és a lepérnek pedig nyoma sincs ezekben a számadásokban. Feltétlenül hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a város konyhájára történő bevásárlások, a különféle ajándékok vételének nyilvántartásából is hiányoznak, vagy csak ritkán tűnnek fel. Ugyanezt mondhatjuk el az adókönyvekről, ahol az esetek többségében részletesen feljegyezték, ki milyen pénzzel fizetett. Természetesen a timon

kivételével, melynek forgalmáról már külön szoltunk.

Nem szabad elmennünk megjegyzés nélkül amellett sem, hogy a timon feltünése és átmeneti térhódítása szoros kapcsolatban lehet a Habsburg Birodalomban 1659-ben végrehajtott pénzügyi reformmal is. Az ennek nyomán kialakult bizonytalanság és pénzhiány valószínűleg hozzájárult a francia eredetű, de török közvetítéssel terjedő pénz népszerűségéhez.

Külön vizsgálat tárgya lehetne viszont, hogy a garas, illetve öreg garas a 60-as évek elején tapasztalható átmeneti és csekély forgalom után miért tűnik el, és miért csak 1676 után tör be, mostmár tömeges arányokban, a hódoltság területére.

Az viszont könnyen igazolható tény, hogy a garas elterjedése fokozatosan kiszorította a timont./L. II. és III. táblázat és a 227/ jegyzet adatait./ Ez is megerősíti azt a feltételezésünket, hogy a timon elterjedéséhez hozzájárult az említett vákum. Tehát nem valamiféle váratlanul kialakult gazdasági kapcsolattrendszer emelte át a pénzt a hódoltsági területekre.

Már korábban is utaltunk arra, hogy az oroszlanos tallér a garassal együtt tűnt el kb. tíz évre a helyi forgalomból.

A magyarországi viszonyoktól eltérő sajátosságként kell kiemelnünk azt is, hogy a török kiűzéséig a lengyel pénzek a pénzforgalomban elenyésző hányadot jelentettek. Az összehasonlításra módot adó elszámolásokban rendkívül ritkán tűnik fel a poltura, és az egész összegnek csak 0,2 százalékát képezi. A többi lengyel pénz forgalma még szűkösebb.

Ugyancsak csekély az egyéb idegen pénz előfordulásának a száma is. A velencei eredetű citkin arany is csupán egyetlen alkalommal, bár jelentős mennyiségben bukkan fel. /L. ott./

Forrásaink tanúsága szerint tehát a hódoltság idején Kecskeméten a pénzforgalom döntő hányadát a királyi Magyarországon hivatalosan forgalmazott pénzek képezték. Az összehasonlítási lehetőséget nyújtó elszámolások adatai azt jelzik, hogy a pénzforgalom kb. 87 százalékát ezek alkották. Nem volt egyértelműen ellenőrizhető 6,70 százalék. A török és minden más idegen pénz nem egészen 6 százalék arányban részesült a forgalomban.

Nehezítette a kecskeméti elszámolások és nyilvántartások vezetését, hogy ugyanannak a pénznek az értéke más volt helyben, Budán, Füleken és Pozsonyban. Márpedig mindezekkel pénzügyi kapcsolatban is álltak. Részben ennek köszönhetjük, hogy az értékváltozásokra, átváltási arányokra vonatkozóan viszonylag sok feljegyzésünk maradt. Minden bizonnyal a nyilvántartásokban fellelhető eltérő arányok sugallták hosszú időn át azt a benyomást, hogy a hódoltság területén az egyes pénzek arányát az önkény határozza meg. Természetesen számolnunk kell a gyakori értékváltozással is, amely vidékenként más-más ütemben történt és az új értékek megszilárdulásáig tartó átmeneti állapotokkal is. A bonyolult, sokszor zavaros állapotok naponta szülték az alkalmat a spekuláció és az önkény számára is.

A következő szakasz pénzforgalmát a felszabadító háborúk, a nyomukban járó nagyfoku elnyomorodás és az abszolutisztikus törekvések határozták meg.

A háborús terhek és a közbiztonság hiánya miatt az állatállomány, amely köztudottan a legfontosabb áru-

cikk volt a hódoltság területén, katasztrofálisan lecsökkent. A felemelkedés igen lassu volt. A szabadságharc kezdetéig, a csaknem két évtized alatt, a 6-10 marha értékének megfelelő ingó vagyonnal rendelkezők száma sem érte el az 1684-es szintet.

A 11-50 vadszámmal rendelkező, tehetőse civisek száma a korábbiaknak csak az 57 %-t, az 51-100 vadszámmal rendelkezők 33,8 százalékát képezték, a 101-200 vadszámmal rendelkező gazdag civisek sajátos módon 33 százalékkal meghaladták a háboru előtti számot, de a rendkívül gazdagnak számító 201-nél nagyobb vadszámmal rendelkezők a korábbiaknak csak 30 százalékát képezték.

Még egyértelműbben jelzi a visszaesést az egy főre eső átlag alakulása. 1662: 26,6 vadszám /100 %/, 1684: 16,45 /61,8[%]/, 1686: 6,7 /25,18%/ 1703: 9,58 /36 %/

A fenti adatsorok jól illusztrálják a vidékünkön végbement pusztulást. Ezek alapján könnyen érthető, hogy a város áruforgalma és ennek nyomán pénzforgalma erősen csökkent. Nem téveszthet meg bennünket az a tény sem, hogy a különféle tisztségviselők elszámolásában a korábbiánál nagyobb összegek is többször előfordulnak, hogy a beszédett adók mennyisége is meghaladta az előző éveket. Mindez csak az állami terhek növekedését bizonyítja egyértelműen.^{254/}

A város pénzforgalmában ez a közel két évtized vonultatja fel a legtöbb pénzfajtát. A pénzforgalmat a felszabadító háboru során vidékünkön átvonuló nyugat-európai katonák által hozott különféle pénznemek teszik szinte áttekinthetetlenül bonyolulttá. Ehhez járultak még a kilencvenes évek elején lezajlott pénzreformok, az

abszolutisztikus gazdasági és politikai irányítás hatásának egyre fokozottabb érvényesülése. Joggal állítjuk, hogy ennek az időszaknak a pénzügyi élete összetettebb és változékonyabb mint a hódoltságé. Ezt igazolja az is, hogy e nem egészen két évtized alatt kb. negyvenféle pénz, illetve elnevezés szerepel forrásainkban.

Hangsúlyoznunk kell viszont, hogy ez a sokféleség a tényleges forgalomnak csak kisebb részét érintette. Az adóbefizetések között a külföldi pénzek szorványosan tűnnek fel, arányuk százalékban gyakran szinte ki sem fejezhető. Ezt jelzik a református egyház számadáskönyveinek bejegyzései is.

Ugyenakkor a rendelkezésünkre álló tényanyag több tekintetben hízagosabb, mint az előző évtizedekben. Vannak évek, amelyekből használható adatokkal alig, vagy egyáltalán nem rendelkezünk. Az átmeneti állapotok többször egymásba torkolnak.

E fenti megállapítással egyidőben fel kell hívunk a figyelmet arra is, hogy a tallérveretek esetenként jelentős számban fordulnak ugyan elő a város tisztségviselőinek elszámolásában, de amíg az aranypénzek aránya 1662 és 1686 között csak 10,42 százalék, 1687-1703-ig viszont 59,67 százalék a tallérveretek összege, az előző szakasz 35,64 százalékról ez utóbbiban 4,46 százalékra süllyedt. Nem elhanyagolandó mértékben csökkent az egyébként továbbra is tömegesen forgalomban levő garasveretek aránya is: 41,5-ről 31,25 százalékra. /L. II.-III. táblázat./ Nem kerülheti el a figyelmünket, hogy az adó befizetésekor és a város "házi pénztárának" nyilvántartásaiban mégis a garasban történő fizetés a legtöbb.

E fenti arányok és adatok is azt igazolják, hogy az állami adóztatás a viszonylag gazdag civis város pénztartalékát felemésztette, mégha nem is került sor olyan feltűnő sarcolásra, Kecskeméten mintpl. Debrecenben.

Ezen időszak pénzeinek értéke és az egyes pénzek érték szerinti megkülönböztetése is változott az előzőhöz képest. Korábban néhány speciális tallérveret kivételével, mintpl. az oroszlanos tallér, a körmőci, az imperiális, a gréci és a Reichs-taler azonos ligájú volt, ezért értékük is azonos. Éppen ezért minden hasonló pénzláb szerint vert tallért imperialis tallérnak neveztek.^{255/} Ezekben az évtizedekben viszont legtöbbször jelzik az egyes veretek nevét, sajátosságát is, és gyakran rögzítik, hogy mekkora az árfolyama.

Csaknem ugyanezt mondhatjuk el az arannyal kapcsolatosan is. Nálunk a XVII. században kétféle dukát volt forgalomban. A körmőci /magyar/, amely 3,52 g. szinsulyal rendelkezett, és az osztrák dukát, amelynek csak 3,44 g. szinsulya volt. 1625 után a források dukát, arany kifejezései mindekkettőre vonatkoztathatók, de legtöbbször lehetetlen megállapítani, hogy melyikre. Ennek gyakran nincs is jelentősége, mivel a közforgalom a különbségüket nem vette figyelembe.^{256/} A század végefelé viszont a helyi források mind pontosabban és következetesebben rögzítik az arany márkáját. Tehát nemcsak a gyengébb minőségű török aranyat különböztetik meg, hanem a "közönséges" aranyat, a körmőcit és ciklin /zecchino/ aranyat stb. sorra jelölik.

Ez az eljárás, ha nem is olyan egyöntetűen, de fellelhető a garas-vereteknél is.

Ehhez a gyakorlathoz az általános pénzhiányon kívül minden bizonnyal hozzájárult az értékpénzek iránti

fokozott kereslet és a 90-es évek sok bizonytalanságot és ellenszenvet kiváltó pénzreformja is.

1703-ra a szabadságharc kibontakozására a város gazdasági és pénzügyi téren egyaránt kedvezőtlen körülmények közé került. Igaz ugyan, hogy az állatállomány a közbiztonság javulása révén számottevően nőtt. A 6-10 vadszámmal rendelkezők száma 1686-os mélyponthoz viszonyítva 40 százalékkal, a 11-50 vadszámmal rendelkezőké 66 százalékkal, az 51-100 vadszámmal rendelkezőké 90 százalékkal, a 101-200 vadszámmal rendelkezőké négyeszeresére, a 201-nél nagyobb vadszámmal rendelkező civisek száma pedig háromszorosára emelkedett. Ez a gyarapodás összesen 341 gazdát érintett, az összes adófizetők 27 százalékát. Ezek külföldön egyre több állatot tudtak értékesíteni, de a rövid idő és főként az 1686-os súlyos veszteség nem tette lehetővé a számottevő felhalmozást, sőt még csak a fokozott állami kizsákmányolás ellensúlyozását sem.

A szabadságharc nagyméretű gazdasági és katonai igénybevétele miatt a lakosság anyagi helyzete gyorsan tovább romlott. A nyolc év alatt az ingó vagyon katasztrofálisan lecsökkent. 1703-hoz viszonyítva az 1-5 vadszámmal rendelkezők száma 49 százalékra, a 6-10 vadszámmal rendelkezőké 17 százalékra, a 11-50 vadszámmal rendelkezőké 18 százalékra, az 51-100 vadszámmal rendelkezőké 53 százalékra, a 101-200 vadszámmal rendelkezőké 16 százalékra süllyedt. Ennél nagyobb jószágállománnyal pedig senki sem rendelkezett. E pusztulás a város szinte minden lakosát közvetlenül is érintette. Igen sokat elárul a következő adat: 1711-ben egy adófizetőre csak 2,05 vadszám jutott. Ez az 1662-es mennyiség 7,7 százaléka volt! Ha ehhez még hozzávesszük, hogy az értékesítési nehézségek egyébként is minimumra csökkentek, könnyen beláthatjuk, hogy a függetlenségi harcok az árutermelésre be rendezkedett civil városok gazdasági és pénzügyi életét

mélyebben érintették, mint azokat az országrészeket, melyekben az önellátás még nagyobb arányu volt.

A jószágállomány nagyobb részének az elvesztését, az értékesítési nehézségek fokozódását nem tudta ellensúlyozni az, hogy átmenetileg Kecskemét török-görög kereskedelmi kapcsolata megélénkült. Ezek a kapcsolatok a pénzforgalomban sem hoztak új szint. A külföldi kereskedők iparcikkeik értékesítése végett jöttek, és így a meglevő csekély pénzkészletet is apasztották, hisz ők a rézpénzt nagyon ritkán fogadták el.

A Rákóczi-szabadságharc első éveiben a pénzforgalom alig különbözött az előző évektől. Legfeljebb a mennyiségi differencia tűnik fel. Megállapítható, hogy az első évek során még jelentős az arany és az ezüst értékpénzek összege a városi tisztségviselők elszámolásában. Pl. 1703-4 fordulóján 300 aranyat juttattak a kuruc hadsereg tisztjeinek. Hornyik számításai szerint a kuruc uralom első hét hónapja alatt a különféle ajándékokra, utiköltségre és "discretiora" 15 ezer tallérnyi összeget fizetett a város. Ehhez járult a fejedelem 1704.május 9-i parancsa alapján 15.000 forint lerovása, mellyel 600 katoná kiállítását váltották meg. A következő évek német és rác sarcolásai, pusztításai után a város végleg elszegényedett. A különféle nemesfémből készült vert pénz egyre ritkább lett.

Ezért 1704-től 1707-ig, tehát kb. négy éven át a helyi forgalomban igen jelentős helyet kapott a réz moneta. /lásd: libertás/. Mivel azonban az állami szolgáltatások, földesuri és egyházi terhek fizetésére nem vagy csak kivételesen fogadták el, különféle termékekben és

élőmunkában követelte a város a legszegényebb rétegektől a járandóságokat.

A sok viszontagság és a harcok okozta rendkívüli gazdasági viszonyok ellenére Kecskemét pénzforgalma a szabadságharc idején, a rézpénz viszonylag széleskörű használatától eltekintve, valószínűleg nem mutat az országos gyakorlathoz képest semmi eltérőt. A korábbi években hivatalosan forgalomba került pénzek képezték a csereeszközt. Igaz, a vert tallérral szinte egyáltalán nem találkozunk. A leggyakoribb fizetési eszköz továbbra is a garas, és a máriás garas, melyet a görög és a török kereskedők is szívesen fogadnak el.

Ezek mellett a poltura vált egyre általánosabb fizetési eszközzé. Ennek köszönhető, hogy 1707-től itt is pölturában szabták meg a vadeszám után fizetendő összeget, tehát az egyik legfontosabb adónemet. Ugy látszik, hogy a rézpénz elértéktelenedésével párhuzamosan nőtt a forgalma.

Érdemes röviden szólni a számítási pénzekről is. A forinton szinte kivétel nélkül magyar forintot értenek. A rénes forint ritkán szerepel. Kivételesnek említhetjük a vonás forint használatát is /lásd ott/. Fel kell viszont hívni a figyelmet arra, hogy a tallér is csaknem mindig számítási pénzként jelenik meg ezekben az években. Az értéke következetesen 180 denár.

A függetlenségi küzdelem utolsó éveiben e vidék katonai és gazdasági súlya erőteljesen csökkent. Ez az állapot megóvta ugyan a várost az újabb súlyos tehertételektől, de egyben a gazdasági stagnálást is magával hozta. Ennek köszönhető, hogy pénzforgalmában sem jelentkezett új szín, a gazdasági és pénzügyi élet nehezen heverte ki a negyedszázados viszontagságokat. A bukás után pedig az ország egészére jellemző pénzügyi állapotok alakultak ki itt is.

A FONTOSABB PÉNZNEMEK EGYMÁSHOZ VISZONYITOTT ÉRTÉKÉNIK ALAKULÁSA

A XVII. századi pénztörténeti irodalmunk némi fejlődésének kézzel fogható jele, hogy bizonyos területeken már konkrét összehasonlításra, illetve polemikára is nyílik lehetőség.

Buza János már többször idézett munkájában feldolgozta Nagykőrös pénztörténetét a hódoltság utolsó évtizedeiből. A szakirodalom és a korábbi kutatásaink eredményeit felhasználva több figyelemre méltó megállapítást tett, melyeket a hódoltság gazdaságtörténetének egészénél kamatoztatni lehet.

A kecskeméti források alapján városunkra vonatkozóan néhány esetben eltérő véleményt fogalmazunk meg. A valamivel bővebb források többértékű adatainak elemzése során lehetőségünk nyílt arra is, hogy egy-egy ítélethez újabb adatokat szolgáltatassunk, illetve egyikét-másikat korrigáljuk.

Tapasztalataink szerint a hódoltság utolsó évtizedeinek és a Rákóczi-szabadságharc lezárásáig tartó periódusnak pénztörténetére vonatkozóan mindaddig nem fogalmazhatunk meg teljesen egyértelmű megállapításokat, amíg a rendelkezésünkre álló források döntő többségét fel nem tárjuk, és azokat kellően nem elemezzük. Éppen a források szűkössége és a szakirodalom hézagossága miatt egy-egy újabb feltárt adatsor is alkalmas lehet arra, hogy korábban kikristályosodottnak minősülő véleményt módosításra kényszerítsen. Az alábbi korrekcióinkat és megfogalmazásainkat annak tudatában tesszük meg, hogy azokat az újabb kutatások hamarosan pontosítani tudják és fogják.

Az aranyveretek és az ezüst tallér értéke évszázadokon keresztül jelentős változáson ment át. Különösen nagy volt értékük emelkedése az u.n. árforradalom idején és a XVII. század első harmadában. A század utolsó három évtizedében viszonylagos egyensúly jött létre. Az értékpénzek meghatározott szinten stabilizálódtak. Ez az egyensúly az 1660-as évek folyamán fokozatosan felbomlott. Ennek révén az egyes pénznemek közötti értékarány is jelentősen átalakult. Különösen feltűnő volt az ezüst tallér és a különféle aranypénzek árfolyamának megemelkedése. E pénzek dénárértékének emelkedése főként a török hódoltság területén volt szembevetendő.^{257/}

A legújabb szakirodalmunk az emelkedés okát több tényezőre vezeti vissza. Figyelembe veszi azt, hogy a Török Birodalom a XVII. század végéig nem veretett ugyan tallért, ettől függetlenül az adóztatása során mind nyomasztóbban követelte az ezüst tallért és az aranyat. Hangsúlyozza, hogy a Habsburg - államháztartás 1659 után egyre kevesebb tallért veretett. Az értéknövekedés alapvető okát ettől függetlenül nem ebben látja: ~~XXXXX~~ ~~XXXXXX~~ "...bizonyítottnak tekintendő, hogy a tallér Nagykőrösön észlelt és Kecskemét anyagából is kimutatható árfolyamemelkedése az 1/12 ecu értékű 5 sous, azaz a timon váltotta ki a törököt uraló magyarországi területeken."^{258/} ~~XXXXXX XXXXX XXXX~~

E megfogalmazásban rejlő részigazságot feltétlenül figyelembe kell vennünk. Ugyanakkor több területen ki kell egészítenünk, illetve meg kell fogalmaznunk jogos kételyeinket is.

A timon Kecskeméten már 1663-tól a pénzforgalom jelentős arányát képezte. Az inflálódási tünetek, a tallér felértékelődése viszont csak 1666-tól mutatható ki. Nagykőrösön pedig csak 1668-tól érződik ez a folyamat.

Ennek ellenére elgondolkodtató a kecskeméti pénzek denárértékének alakulását bemutató V. sz. táblázatunk. Célszerű ezt összehasonlítani a II. és a III. sz. táblázatunkkal. Az arany és a tallér denárértékben kifejezett emelkedése és a timonnak a kecskeméti pénzforgalomban betöltött súlya között kétségtelenül fellelhető számottevő összefüggés. Fejtegetéseink minden bizonnyal még egyértelműbbek lesznek, ha a IV. sz. táblázatunkat is bekapcsoljuk vizsgálódásunkba. Ez érzékelteti, hogy a kecskeméti és a nagykőrösi árfolyam, amely évtizedeken át a nyugat-magyarországi és a felső-magyarországi árfolyam közötti alsó harmadban állandósult, hamarabb kezdett emelkedni, mint azok. Különösen feltűnő a Kecskeméten kimutatható gyakorlat. Itt ugyanis nemcsak bizonyos időbeli megelőzésről van szó. A grafikon egyértelműen jelzi helyi adókifizetések alkalmával is következetesen betartott értékarányok meggondolásra készítő eltérését.

Sajnos a Buza János tanulmányban közölt adatok nem terjednek ki az 1682 utáni évekre. Érvelésünk igazolását viszont a következő évek, illetve évtizedek pénztörténeti adatai is alátámasztják. Ugyanis a tallér denárértékének emelkedése nincs teljesen szinkronban a timon forgalmának görbéjével és a timon relatív értékvesztésének változásával.

Igaz ugyan, hogy a tallér és az arany dénárértékének növekedése és részbeni csökkenése megegyezik a timon forgalmi grafikonjával, de a timon Kecskeméten 1674 után a pénzforgalomból szinte teljesen eltűnt. Valószínűleg ennek köszönhető, hogy a tallér dénárértéke 260-ról 240-re, az arany dénárértéke pedig 520-ról 480-ra csökkent. A timon gyakorlatilag teljes kiiktatása sem tette lehetővé viszont, hogy a tallér és vele együtt az arany a régi szintjén állapodjon meg. Mindkét városban a 240 dénár értéke vált tartóssá. A kecskeméti adatok 1682 után további meglepő hullámzásokat mutatnak. 1683-85 között a tallér dénárértéke 240-ről 280-ra emelkedett, az arany dénárértéke pedig ezen években 600 dénáron kulminált, és mindkettő 1686-ban a felszabadítás hatására alázuhant. Átmenetileg csaknem az 1666-68-as szintre süllyedt, és csak néhány évvel később emelkedett ismét az 1668-82-es átlagra.

Ez a hullámlás tehát csaknem teljesen független a timon forgalmának helyi alakulásától. Ennek alapján a két pénznem felértékelődését alapvetően más okokban kell keresnünk, mégha Buza érvelését figyelembe is kell vennünk.

Buza János is utal arra, hogy a pénzek érték-változásait Magyarországon a XVII. sz. második harmadában a világgazdasági hatások is befolyásolták.

A Török Birodalom sajátos pénzügyi helyzete, amely a XVII. század végén a felszabadító harcok hatására igen súlyos válságot élt át, messzemenően kihatott a hódoltság területének pénzügyi és gazdasági ~~xxx~~^{xl}zetére. Az alábbi táblázataink a kétségtelen hézagosságuk ellenére ezt egyértelműen igazolják.

A tallér dénárértékének alakulása az ország egyes területein a helyi források alapján

év	Buda		Kecskemét		Felső-Magyarország	
	dénár	garas	dénár	garas	dénár	
1662	-	4 /tatár/	160	-	-	
1663	-	5	160	6	-	
1664	200	-	160	6	-	
1665	-	7	160	6	-	
1666	-	-	200	-	180	
1667	-	-	200	6	-	
1668	-	-	200	-	-	
1669	-	-	220	-	-	
1670	-	-	220	-	-	
1671	-	-	260	-	-	
1672	255	-	260	-	-	
1673	-	-	240	-	180	
1674	270	-	240	6	200	
1675	270	-	240	-	-	
1676	270	-	240	-	-	
1677	270	-	240	6,5	-	
1678	270	-	240	-	-	
1679	270	-	240	-	-	
1680	-	-	240	6,66	200	
1681	270	-	240	6,5	7	-
1682	240	6,63	240	6,5	7	-
1683	280	4 /tatár/	280	6,5	7	-
1684	294	-	280		7	-
1685	-	-	280	-	-	-

Az arany dénárértékének alakulása

év	B u d a		Kecskemét	
	dénár	garas	dénár	garas
1677	600	14	480	13
1678	600	-	500	-
1679	-	-	540	-
1681	-	15	-	15
1682	-	15	540	14, 15
1683	-	-	600	-
1684	-	-	600	15

E szerint tehát a kecskeméti árfolyam viszonylag követte szorosan a budai értékemelkedést. A török árfolyamemelés kihatása egyértelműnek látszik. Hangsúlyoznunk kell tehát azt, hogy a budai értékek nem egyszerűen magasabbak voltak, hanem erőteljesen visszahatottak a földoltsági terület pénzügyi gyakorlatára. Ezt igazolja továbbá a garas árfolyamában mutatkozó kölcsönhatás is. 1663-ban a helyi forgalomban egy tallérért 6 garast adtak, tehát 26, ¹/₆ dénár értékben fogadták azt el. Ugyanabban az évben "az tatár csauznek is adtunk belőle tallér 40, az garast negyevel számítván." Tehát már ekkor negyven dénár értékben fogadták el a tatárok, illetve a törökök. Budán valószínűleg ugyancsak ennyiért. A budai árfolyamra egyértelmű adatunk csak 1676-ból van, ekkor már következetesen 40 dénárban számolják az öreg garast.

Ezekben az években viszont már Kecskeméten is 36 dénár az árfolyama, 1683-tól következetesen 40 dénár, és 1684-ben Budán már 42 dénárért fogadják el a garast.

Tehát a "felhúzó erő" kétségtelen. Nem mehetünk el megjegyzés nélkül amellett, hogy a garas és a tallér átváltási aránya, tehát a tallér dénárértéke a tatárok között ugylátszik eltért mind a budai mind a kecskeméti gyakorlattól. Ezt látszik igazolni az egymástól távollevő két időpontból ránk maradt adat, 1663 és 1683-ból, amikor mindkét esetben 4 garasban számoltak egy tallért. Az előző esetet az imént idéztük, másikat Hornyik örökitette meg: "...innen kiküldött a szultán 70 tatárt Kecskemétre három szükevény rab felkeresése végett: a rabokat nem találták, de a városon a három rabért 1300 garast vagyis 325 tallért vontak..."^{259/}

Egy ennyire összetett gazdasági folyamatot egy-egy okkal természetesen nem lehet magyarázni. Mivel kimutathatóan az ország minden részén számottevően emelkedett az arany és a tallér értéke, és az ország határain kívül is, a Török Birodalom és a Habsburgok fennhatósága alá tartozó területeken egyaránt jelentős pénzügyi-gazdasági zavarok jelentkeztek, ezeknek a magyar területekre történő visszahatása elkerülhetetlen volt. A garas szinte inflációt okozó tömeges veretése az egyik alapvetően fontos oka az elemzett árfolyamemelkedésnek.^{260/}

Ugyanakkor kétségtelen, hogy a gazdaságon kívüli hatások, a törökök háborús készülődései, a közbiztonság fokozott romlása, a török által követelt újabb szolgáltatások /szekerezés, stb./ majd a háborúk alaposan megzavarták a korábbi külföldi gazdasági kapcsolatokat is.

Ezek együttesen és külön-külön is hozzájárulhattak a ritkábban beszerezhető pénzek értékének emelkedéséhez. A török kiűzése után e téren kialakult egyensúly jelzi, hogy a legfeltűnőbb árfolyamhullámzásokat ezek az utóbbi okok idézték elő, amennyiben felfokozták a mélyebben meghúzódó valutáris és gazdasági mozgatók hatását. /L. V. számú táblázatot./

Megkülönböztetett figyelmet érdemel az arány és a tallér átváltási arányának alakulása is ebben a félszázadban. A három szakaszon belül sajnos nem egyforma mértékben rendelkezünk adatokkal. Legbővebben a hódoltság korából, legszűkebben a szabadságharc éveiből tudunk tényeket gyűjteni.^{261/} Az összegzést a VI. sz. táblázat tartalmazza

A két pénznem közvetlen átváltása alkalmával a század középső harmadában az 1:2-es arány állandósult. Ugyanez a viszony mutatható ki a hatvanak évek derekától kb. tíz éven át. Ez az arány az adófizetésnél a török kiűzéséig kimutatható. 1673-tól viszont részben az adófizetésekor, részben különböző kölcsönök törlesztésénél, kifizetések alkalmával és átváltások esetén nálunk is jelentkezik az arany ágiója. Ez a felár néhány esettől eltekintve nem tér el a Felső-Magyarországon tapasztalható szinttől.^{262/}

A kétségtelenül fellelhető eltérések a hivatalnokok fellépésének módjától és az adófizetők kiszolgáltatottságának fokától függően változhattak. Táblázatunkban a két végletet rögzítettük, ha erre lehetőségünk nyílt. /Bővebben l. arany./

A török kiűzése utáni időszakból a közvetlen átváltási arányra mindössze két adatunk van. Mindkét alkalommal az 1:2-es viszony érvényesült.

Nem kevésbé fontos megvizsgálunk azt is, hogy a két pénz dénárban kifejezett aránya hogyan alakult.

Buza János nagykőrösi kutatásának eredményét a következőképpen összefoglalja: "Mindezek alapján levonható a következő következtetés, hogy az arany és a tallér dénárban kifejezett árfolyama nem tükrözi a két pénzféleség egymás közötti tényleges értékviszonyát, s ez azt sugallja, hogy Nagy-kőrösön és valószínűleg Kecskeméten is az arany dénárértéke irreálisan alacsony volt, amit feltehetően a helyi tisztségviselők mesterségesen igyekeztek rögzíteni, betartások azonban csak átmenetileg sikerült..."^{263/} Miként a VI. számú táblázatunk is jelzi e tekintetben valamivel még bővebb adatokkal rendelkezünk. A hódoltság utolsó évtizedeiből mindössze két évből¹ nincs támpontunk. A szabadságharcig tartó időszak szinte minden második évből találunk egy vagy több utalást. A függetlenségi küzdelem idejéből viszont csak két év adata érzékelteti a valószínű gyakorlatot.

A dénárértékben kifejezett arányok és a közvetlen átváltásnál követett arányok a számszerűséget tekintve és a változások időbeli megoszlását nézve is szinte pontosan megegyeznek. A dénárértékben megfogalmazott aránynál a felár néhány évvel későbbben jelentkezik ugyan, de ezt egyértelműen magyarázza az a tény, hogy éppen ezekből az évekből nem rendelkezünk ilyen jellegű feljegyzésekkel.

Ezek alapján tehát levonhatjuk következtetésünket:

- 1./ Az arany és a tallér átváltási aránya Kecskeméten nem módosult akár közvetlenül történt az átváltás vagy az átszámolás, akár pedig a két pénznem dénárértékének megfelelően számoltak.
- 2./ A kecskeméti adatok birtokában megalapozottnak látszik az a feltételezés, hogy a két pénz értékaránya e félévszázad alatt a következő négy szakasznak megfelelően alakult.
  - a/ az 1630-as évektől 1673-ig; az arány 1:2.
  - b/ 1673-1686-ig: ez idő alatt /bár nem minden esetben! / jelentkezik a felár,
  - c/ 1687-1694-ig: csak az 1:2-es arányra van feljegyzésünk,
  - d/ 1695-1709-ig: az 1:2-es arány mellett csaknem mindig kimutatható a korábban is fellelhető felár.

Ezen sajátos szakaszok meglátásunk szerint azt bizonyítják, hogy nemcsak a két pénznem dénárértékének növekedését, hanem a köztük levő arányeltolódást is rendkívül erősen befolyásolták a háborús körülmények, illetve az abszolutisztikus gazdasági és politikai irányítás, és a pénzreform körüli zavar.

A helyi állapotok bemutatása után röviden szólnunk kell a budai és a kecskeméti értékarányok kapcsolatról is. Buza János a nagykovácsi tapasztalatait így összegezti: "A budai adófizetések^{ek}ből kiviláglik továbbá, hogy a törökök egy aranyat 6 forintban, egy tallért pedig 2 forint 73 dénárban számítottak, ami egyfelől azt mutatja, hogy számítási módjukat nem jellemezte az a divergencia, amely Nagykovácsán fennállt az arany és a tallér dénárkurzusa, ill. az arany és a tallér - mint tényleges fizetési eszközök - átváltási aránya között. Más felől a

két pénz dénárértékében mutatkozó jelentős eltérést - ami a budai, valamint a nagykőrösi kurzus között fennállt - még szembetűnőbbé teszi, hogy Nagykőrösön a tallér dénárban meghatározható árfolyama rendkívül magas, az aranyé pedig irreálisan alacsony volt?^{264/}

A mi adataink e tekintetben is eltérőek. Először is utalnunk kell a két pénznem dénárértékét bemutató két táblázatunkra /VI. tábl. és a 136. oldal./ Másrészt figyelembe kell vennünk azokat az adatokat, amelyek a két értékpénz dénárértékének arányát érzékeltetik. Erre vonatkozóan az alábbi évekből tudunk anyagot gyűjteni:

év	Buda	Kecskemét	
1677	1:2,22	1:2	1:2,33
1678	1:2,22	1:2	1:2,08
1681	1:2,22	-	1:2,25
1682	1:2,04	1:2,25	1:2,33

Tehát a kecskeméti és a budai aranyárfolyam és átváltási arány között nem érződik az a jelentős és nehezen magyarázható különbség, amelyet a nagykőrösi adatok sugalltak. Mindössze azt állapíthatjuk meg, hogy Budán az arany árfolyama valamivel hamarabb kezdett emelkedni mint Kecskeméten. Így a korábban már jelzett "fáziseltolódás" e tekintetben is érvényesült.

Elemzésünk utolsó területe az értékpénzek és a "váltópénzek" kapcsolata. Közismert, hogy a középkorban lényegében csak értékpénzek voltak forgalomban. A XVI. és a XVII. század pénzrontásai után viszont már ezt fogalmazhatjuk meg, hogy az ezüst aprópénzek nemesfémtartalmának

fokozott romlása miatt ezek gyakorlatilag váltópénzzé süllyedtek. ^{265/} Ennek is köszönhető, hogy a két legfontosabb értékpénzhez, az aranyhoz és a tallérhez viszonyított kurzusuk egyre előbb szállt. Ezt a folyamatot érzékelteti a tárgyalt félévszázadon belül a VII. számú táblázatunk, amely a tallérnek a legnagyobb forgalmu pénzekhez viszonyított értékváltozását illusztrálja. Lényegében ugyanez a táblázat az aranynak és a leggyakrabban használt egyéb pénzeknek az értékarányát is tartalmazza, hisz a korábbi megállapításaink és táblázataink az arany és a tallér értékarányában történt változásokat rögzítették.

A már többször jelzett három szakasz e tekintetben is jól kirajzolódik.

A hódoltság utolsó évtizedeiben sajátos lépcsőzetes értékvesztésre figyelhetünk fel. A tallér és a dénár 1662-es értékaránya 1665-ben módosult. A tallér és a timon átváltási kulcsa 1668-ban változott. A tallér és az arany közötti viszony 1674-ben. Sajnos a garasra vonatkozóan éppen az átrendeződést jelentő nyolc évből nincs sem Kecskeméti sem nagykőrösi adatunk. Az összeállítás egyértelműen jelzi viszont, hogy a tallérhoz képest dénárértéke módosult. Valószínűnek tarthatjuk, hogy itt is hasonló időeltolódás után ment ez végbe. Az így felrajzolódott folyamat egyik sajátossága feltétlenül szembetűnő: kb. három évenként követik egymást az egyes pénzek értékük nagyságának sorrendjében.

Az sem kerülheti el figyelmünket, hogy az egyes pénzeknek a tallérhoz viszonyított le- illetve felértékelődése nem egyforma mértékben történt. Ez a folyamat értékükkel fordított arányban érvényesült.

A második szakaszon belül egyöntetű és egzakt módon megfogalmazható változások leírására nem vállalkozhatunk. Egyrészt a rendelkezésünkre álló források lényegesen szegényebbek, másrészt a korábban sem könnyen áttekinthető pénzügyek még ziláltabbak lettek, a bizonytalansági tényező tovább nőtt.

Néhány fontos tényt és megfigyelést ennek ellenére rögzíthetünk. Ezek közül az egyik, hogy a dénár említése is ritkább lett. Értékmérő szerepe viszont változatlanul megmaradt. Bár akkorábbi értékvesztése a nagyobb "cimletű" pénzekhez viszonyítva állandósult, további változás, romlás nem mutatható ki. A polturaival és a garasveretekkel szembeni aránya egészen 1711-ig gyakorlatilag változatlan. Kilengéseket csak a háborús viszonyok eredményeznek átmenetileg.

A másik váltópénz a poltura és a nála értékesebb pénzek aránya is gyakorlatilag változatlan maradt. Eltérést csak akkor állapíthatunk meg, ha új veretek jelennek meg. Ezen túl csak a tallérféleségek és a különféle aranyak eltérő ágiója érvényesül.

A tallér és a garas, az arany és a garas közötti arányt minden esetben az határozza meg, hogy milyen jellegű, milyen dénárértékű pénzek összevetéséről van szó. Sok-sok idézettel igazolhatnánk, hogy a különféle átszámolások alkalmával és a kifizetések pontos értelmezése érdekében dénárértékre számolnak vissza mindent és így rögzítik azt.

Az egész időszakon át, sőt a szabadságharc éveiben is az egyes veretek dénárban kifejezett értéke viszonylag stabil. A régi garas, vagy öreg garas 30 dénáros értéke nem ingadozott. A "közönséges" vert tallérhoz 1:7-es aránya

tartósnak bizonyult. Az imperiális tallérhez viszonyított aránya azonban csaknem mindig 1:8 maradt. A máriás garas, amely egyre népszerűbb lett a "kongó"-nak minősített 30 dénáros garassal szemben, legtöbbször cénárértékére átszámítva került szembe a nagyobb értékű pénzekkel.

A szabadságharc éveiben az értékpénzek és a váltópénzek aránya gyakorlatilag nem változott. A korábbinál is ritkábban előfordulás miatt ennek dokumentálása sajnos csak bizonyos években lehetséges.

Kecskemét pénzforgalmát a Habsburg-házi uralkodók pénzei szorosan kötik nemcsak a többi országrész pénzügyi életéhez, hanem az általunk vizsgált félévszázadot megelőző és követő időszakhoz is. Ugyanakkor a várost közvetlenül érő külső gazdasági és katonai hatások motiválták is a hódoltság alatti időszak és az azt követő évtizedek gyakorlatát.

A széleskörű pénzügyi kapcsolatokkal rendelkező Kecskemét /és részben Nagykőrös/ forrásai alapján feltárt sajátosságok megközelítő pontossággal illusztrálják az egész hódoltsági terület, illetve az Alföld pénzügyi életét, megbízható támpontot nyújtanak a feldolgozott fél-évszázad gazdasági és társadalomtörténeti vizsgálódásokhoz is.

J E G Y Z E T E K

1. Wittmann Tibor 1957. 39-40, 58.
N Kiss István 1963. 156.
2. Itt minekel^{den}őtt N Kiss István, Makkai László, Maksay Ferenc, Pach Zsigmond Pál, Sinkovics István, Szabó István, Varga János, R Várkonyi Ágnes és Zimányi Vera ezirányu munkásságára kell utalnunk.
3. Sági Vilmos 1967. 9.
4. Egyetemi Tankönyv 1962. II. kötet 233.
Makkai László 1968. 129.
5. N Kiss István 1957. 153. Huszár Lajos 1969-70.
6. Wittmann Tibor 1957. 44.
7. Makkai László 1968. 126-127.
8. u.o. 129.
9. Huszár Lajos 1975.
10. Hegyi Klára 1976.
11. Hornyik több esetben az indokoltnál jobban hangsúlyozza a török tisztviselőkkel kapcsolatos pénzügyi műveletek esetén az önkényt. Az érvényesülő törvényszerűség rovására eltulozza a kivételt, és így azt a képzetet sugallja, hogy a pénztörténeti kutatások reménytelen vállalkozások. Fl. II. kötet 200-201.
12. Buza János 1973. 151.
13. Hegyi Klára 1976. 114.
14. A gazdaság+ és társadalomtörténet kutatása esetén többen javasolják azt a nagyon kézen-fekvő eljárást, hogy egy-egy község adatait kell mindenekelőtt gondosan összegyűjteni és elemezni. Fl. Wellmann Imre 1962. 326.
15. Huszár Lajos 1971.

16. Az anyaggyűjtés során igyekeztünk az összes rendelkezésünkre álló forrást feldolgozni. A következő irategyüttesek adatait használtuk fel. A forrás jelölésének rövidítését, amelyet később a jegyzetekben használni fogunk, zárójelben jelöljük.

Bács-Kiskun megyei Levéltár, Kecskemét város Levéltára

Tanácsülési jegyzőkönyvek 1690-1695 /Tjk/

Körlevelek jegyzőkönyvei 1683-1687 /Kjk/

Levelek 1675- /L/

Városi szerződések 1672- /Vsz/

Földesuri szolgáltatások iratai 1599- /Fsz/

Dézsmaival kapcsolatos iratok és összeírások 1602- /D/

Végrendeletek 1655- /V/

Vegyes iratok 1662- /Vi/

Adóügyi iratok 1633- /A/

Adólajstromok 1662- /Al/

Számadási lajstromok 1663- /Sz/

Számadáskönyvek 1662- /SzK/

A borbíró számadásai 1688- /Bsz/

A székíró számadásai 1674- /Sz.sz./

Bírálati írományok 1649- /Bi/

A pesti ház iratai 1685- /Ph/

A kunsági pusztákra vonatkozó iratok 1690- /Kp/

Régi oklevelek 1557- /Ro/

Török levelek magyar fordításban 1597-1688. /Tl/

Káptalani regesztumok másolatai 1439- /Kr/

Hornyik féle okxxxlevelemásolatok 1359- /Ho/

A római katolikusokkal kapcsolatos iratok 1678- /Rk/

A város földesurainak levelezése /családnevek/

Kecskeméti Református Egyházközség iratai /RE/

Pest megyei Levéltár, Nagykőrös város Levéltára

Számadáskönyvek /Nszk/

Adókönyvek /Na/

Mivel a kecskeméti adólajstromok nagyobb részét és a számadáskönyvek egy részét lapszámmal nem látták el, sok esetben nem volt módunk csak a naptári év jelölésére

17. Tjk 1690-95. 16.
18. A vadszámfogalmával kapcsolatosan l. Iványosi 1976. 26. számú jegyzet.
19. Szk. 1684.
20. Bodor 1974. 63.
21. Szigeti 1965. 200-201.
22. Al 1681.
23. Koháriak levelei II. téka.
24. Koháriak, Báthoriak, Wesselényiek és a Rákócziak levelei.
25. Koháriak levelei. II. téka.
26. A jelzett évek adókönyveiben levő bejegyzések.
27. Az arányok kiszámításakor a mindenkori árfolyam forintban kifejezhető értékeit vettük alapul, amely~~x~~ eljárás lényegében a dénárérték követését jelenti. Hasonló módon jártak el Pribramék is, amikor minden értéket krajcárban adtak meg. /L. Pribram 1938./ Így kívánták megkerülni az árak meghatározásánál az egyes pénznemeknél időről-időre fellelhető felár jelzését. Ugyanezt az eljárást fogjuk követni, valahányszor különféle pénzek egymáshoz viszonyított értékét kívánjuk érzékeltetni.
28. Az egyes főúri családok levelei alapján.
29. Szk 1703. 114-115.
30. A XVII. századi pénztörténeti források szűkösségére többben felhívták már a figyelmet /pl. Horváth Tibor Antal, Buzá János/.
Az arany és többi legnagyobb forgalmu pénz értékének és évenkénti árfolyamának táblázatos ismertetése több szempontból indokolt. Egyrészt, mint erre utaltunk, kevés a-dattal rendelkezünk, másrészt grafikonjaink, táblázataink összeállításakor ezekre támaszkodunk. Az egyes adatokra külön-külön történő hivatkozás nemcsak feleslegesen növelné a jegyzetanyagot, hanem az áttekinthetőség rovására is menne.

Nem elégedhetünk meg azzal, hogy egy évből egyetlen adatot közöljünk, miként ezt Buza János tette /1977/.

Ugyanis többek között az eltérő árfolyamok sajátosságaira is több alkalommal fel kívánjuk hívni a későbbiek folyamán a figyelmet, ugyanakkor ez a részletesebb adatközlés segíteni fogja későbbi megállapításaink dokumentálását.

Természetesen így sem vállalkoztunk arra, hogy a teljeséget célul tűzzük ki. Csak a variánsok szerepelnek egy-egy évben. Nem jeleztük azt sem, melyik árfolyam a legelterjedtebb, mivel az évenkénti ismétlődés ezt amúgyis érzékelteti.

Nem riadtunk vissza esetenként az idézetszerű közléstől sem, ha ezt a bizonyítóerő úgy kívánta.

A forráshelyre egy-egy rövid megjegyzés utal: pl. adó - a jelzett év adólajstroma, szk - számadáskönyv, Kohári - a földesurnak fizetett cenzus, az illető család levelezése alapján. Ezt követően azt jelezzük, hogy egy aranyat hány tallér, garas, timon, illetve dénár értékben fogadtak el. Nem tartottuk szükségesnek, hogy minden esetben megadjuk a dénárértéket, ha egyéb pénzben határozták azt meg, hisz előbb ezek dénárértékét is fellelhetjük, és a hatá-
^{esetekben}~~ra~~ önkényesnek látszó értelmezés is előfordulhatna.

31. Horváth T.A. 1957-59. 33.
32. Hornyik II. 201.
33. Szk 1683. 12.
34. RE 1694. gondnoki napló.
35. Kupa 1968. II. 14.
36. Bođor 1974. 64.
37. Horváth T. A. 1953-54. 14.
38. RE. 1694. gondnoki napló.
39. u.c.
40. Szk

40. Al 1695.
41. Szk 1696. 7.
42. Horváth T. A. 1953-54. 14.
43. Kőhegyi-Nagy 1975. 121.
44. Lásd még rá vonatkozóan: Huszár 1971. és 1975. Kupa 1968.
Bodor 1974. Horváth T. A. 1953-54. 1959-60. 1963-64.
Kováts 1922. N Kiss 1963.
45. Al 1705. 173-175.
46. Horváth T. A. 1953-54. 15.
47. Al 1675.
48. Nszk 1672. 59.
Buza János megállapítása szerint francia tallér. Nagykőrösön 1671-ben tűnt fel, és 20 dénárral kisebb értékben fogadták el mint a többi. 1977. 79.
49. Német adó 1686. 381.
50. Szk 1696. 6.
51. Horváth Tibor Antal 1953-54. 15.
52. Horváth Tibor Antal 1959-60. 33. Szigeti 1965. 31-32.
53. RE 1694. gondnoki napló.
54. Buza 1971. 153-155. és 1977. 87.
Buza meggyőzően bizonyítja, hogy a garas nem lehetett török pénz. Ezt a megállapítást megerősíti az is, hogy a felezsabadító háborúk után a török pénzek szinte azonnal eltűntek vidékünkéről, míg a garas, illetve az 5reg garas forgalma 1686 után sem csökkent, sőt a helyi adásvételekben és az adófizetés során a korábbinál is gyakrabban fordult elő.
55. Adó- és számadéskönyv 1699.
56. Szk 1699. 63.
57. Geyer 1938. 28-29. Huszár 1971. 1180.
58. Buza 1971. 151-152.
59. Al 1663. 23. áll. 243. és 244.
60. Al 1665. 16.
61. Al 1667.

62. Szk 1667-69. 229.
63. Az 1674. évi számadáskönyv hátsó tábláján szerepel ugyan a következő feljegyzés: "Vincze György város pénzét adott kezünkbe tallérul 17 tellért, aranyat 5; garast hatával olvasván egy tallér számban, volt tallér 8." A bejegyzés azonban minden bizonnyal 1678-ból való. Erre utal egyrészt az, hogy a főlötte levő bejegyzés dátuma 1678, másrészt, hogy a tinta és a kézírás is azzal azonos, eltérve a számadáskönyvet vezető kézírásától.
64. Huszár 1971. 1180.
65. Horváth Tibor Antal 1953-54. 16.
66. AI 1696.
67. Hszk 1630-1642.
68. Horváth T.A. 1963-64. 26.
69. Német adó 1686. 381. és 390.
70. Hszk 1688. 31.
71. RE 1688. gondnoki napló.
72. AI 1699.
73. Az egyes évek adólajstromai alapján.
74. Horváth T.A 1953-54. 17.
75. Hornyik III. 283.
76. Szk 1688. 25.
77. Szk 1690.
78. Tjk 1690-95. 286.
79. Szk 1701. 75.
80. A magyar nyelv értelmező szótára IV. köt. 304.
81. Révai nagy lexikona XI. köt. 848.
82. Új magyar lexikon IV. 377.
83. Horváth Mihály Magyarország története VI. 372-373.
84. Biloveszky 1914. 44.
85. Szk 1699. 62.
86. u.o. 63.
87. Sz. sz. 1707. 28, 30, 31. Kerek Mihály kifizetésénél teljesen egyértelmű, hogy a 9 kongót 9 garassal vették

egyenértékűnek. Király Andrástól 14 tallér és 4 garas értékben vásároltak a 10 kongó beszámításával. A kifizetésnél is pontosan ekkora az összeg. Kella Jánostól 7 tallér és egy garas értékű árut vettek, és ugyanilyen értéket kapott.

88. RE gondnoki napló 1693.
89. Al 1693. 195. ill. Tjk 1690-1699. 282.
Szk 1697. 4.
90. Szigeti 1965. 200-201.
91. Al 1681.
92. Szk 1695. 59.
93. Szk 1699. 3.
94. RE 1698. gondnoki napló.
95. Itt is szükségesnek tartjuk jelezni, hogy a tallér 1686-tól, ha külön nem jelzik a veretet, számítási pénz. Értéke 180 dénár, míg a vett talléré vagy "formális" talléré 210-240 dénár.
96. Huszár 1971. 1177-1178. Kovács 1922. 17-19.
97. Al 1693. 194.
98. Nszk 1695. 27.
99. Szk 1696. 82.
100. Horváth T. A. 1953-54. 17.
101. Horváth T. A. 1659-60. 33.
102. Al 1689. és 1690.
103. Szk 1701. 73. RE gondnoki napló 1696. Al. 1703. 248.
Hornyik IV. 85.
104. Horváth Tibor Antal 1953-54. 17. Szilády-Szilágyi 1863.
105. Nszk 1678. 178. és 185.
106. Szilády-Szilágyi 1863. II. 82.
107. Kjk 1683-87. 28-29.
108. Szk 1686.
109. Nszk. 1678.

110. Biloveszky 1913-14. 10-13. A rézpénz helyi forgalmára vonatkozóan bővebben l. Iványosi 1977.

A rézpénz anyagára vonatkozóan szolgáltat adatokat Thaly Kálmán /Századok, 1881. 776./ és Esze Tamás is /1943./ Esze Tamás kiemeli, hogy az ökömpénz verésére valószínűleg nem került sor a szabadságharc alatt. Egyébként is ezüst pénzre szóló utalványként kívánták adni a Munkácson erőditő munkát végzők számára.

A "PRO LIBERTATE" elnevezés egyben anagramma is.

"Az anagramm, melyet Esze Tamásnak Esri Lászlóhoz 1703. augusztusában írt "tábori papságra hívó" levelének hátlapján a levél írójától eltérő kézírásokkal találkozunk, a következő:

P	Princeps
R	Rákóczi
O	Ope
L	Langualjana
I	Illusztrissimus
B	Bercsényi
E	Et
R	Religvi
T	Totam
A	Austriam
T	Turbant
E	Ense "

Rudnay 1935.

111. U.o. 14-17. Illetve Magyarország^Itörténete /Egyetemi tankönyv II. 353. és 357./
112. Biloveszky i.m. 20-22.
113. U.o. Ennek hatására rendelkezett hasonló értelemben a debreceni tanács is. Balogh I. 1935. 19.

114. Billoveszky i. m. 25.
115. Károlyiak levelei 3/1 és 3/3.
116. Al fogalmazvány 1706. 6.
117. Iványosi 1977. 6-9.
118. Szk 1706. 32.
119. Szk 1705. 2. és szk. 1706. 3.
120. A számvevő számadáskönyvei 1707. 114-116. ill. 143.
121. u.o. 20.
122. Szk. 1706. 48. és 84. Nszk 1705-1708. 1.
Al 1706. 83.
123. Al 1705. 175-176.
124. Szk 1706. 68.
125. Sz.sz. 1707. 132.
126. Billoveszky i. m. 13. ill. Al 1705. 176.
127. Al 1706. 85-86. és az 1707. évi Al, ill. szk. jelölt
bejegyzései.
128. Billoveszky i. m. 22.
129. Al 1709. 102.
130. Szk 1709. 3. és 31.
131. Kupa 1968. II. 14.
132. Kőhegyi-Nagy 1975. 114.
133. RE gondnoki napló 1696.
134. Al fogalmazvány 1706. 315.
135. Végrendelések. Nagy András végzése.
136. Szk 1699.
137. Károlyiak levelei 1/8. 1708.
138. Szk 1681. 26.
139. Nszk. 1638. 101.
140. Al 1664. 123.
141. Nszk 1638. 101.
142. Nszk 1640. 182. és 1641.
143. Horváth Tibor Antal 1953-54. 18.

144. Huszár 1975. 49. Huszár Lajos szerint az önállóvá vált németalföldi tartományok 1575-től verették ezt a pénzt. Eppen ezért feltűnő Horváth T. A. megállapítása, hogy már ugyanebben az évben nálunk is megjelent a forgalomban.
145. Horváth Tibor Antal 1953-54. 18. ill. Huszár 1969-70. 62.
146. Al 1665. 36. 1672. és 1673.
147. Szk 1677. 26.
148. Nszk 1672. 49, ill. 1678. 193.
149. Rádóczy 1968. 18.
- Nem áll helyt viszont Rádóczy következő megállapítása: "Bár az adó fizetését minden esetben magyar tallérban követelték, az adó kivétele akcsében történt." U.o.
- "E megfogalmazás tulajágosan sommás." Kivétel bőven volt. Itt csak néhányat sorolunk fel. "Názurnak... a Szent György napi summánkra fizettünk f/orint/ 2000... Fél pénz xugian akkor az három száz forint potura pénzert fizettünk f 20." Nsz. 1645. 161.
- Kecskeméten pedig: "Hogy az tallért vissza hánták, timont kellett érte adnunk..." Szk. 1674. 9. "A derék csaszar adajat 130 haracsra, minden haracs után nro 606 oszpora lévén vetve, fizettük be pro f/orint/ 1181, d/énár/ 70. garast 13-mával 396 tallér, timon f/orint/ 2, dénár 24." Nszk. 1681. 190. Végül Nagykőrös 1682. évi adaja: "Harács után nro 486 osztporat, lévén az egy-egy harács f/orint/ 7, d/énár/ 29.
- Tallér számára: a tallért pro f/orint/ 2, d/énár/ 73 szám-lálván, facit 347 tallér, 1 gar/as/."
- Elfogadott tehát a török másféle pénzt is, igaz, hogy rendszerint felárat kért érte.
- Ugyanerre a következtetésre jutott Buza János is. 1977. 90-92.

150. Szk töredékek. 1677. 24.

A hódoltság előző évtizedeiben a török pénzek, pontosabban az oszpera minden bizonnyal gyakrabban előfordult a kiadásokban és a bevételekben. Sajnos 1662-t megelőző évekből nagyon töredékesek forrásaink, és mindössze néhány erre vonatkozó adatot sikerült fellelnünk a XVI-XVII. század fordulójáról. 1599-ben Szabó Pétert és Varga Ferencet küldte a város Budára az adó kifizetésére. Magukkal vitték 961 forintot és 91 pénzt, ezen belül 89 forintot oszperában. /Hornyik II. 44./ 1600-ban "Gyertyaszentelő tájban elhalván Szűcs Péter a város bírása, Halála után felnyitották a város ládáját, és találtak benne 84 aranyat, 78 forint aprópénzt és 1215 oszporát." /Hornyik II. 52./ Majd ugyanebben az évben: "Szent György napján maradt Kun János bíró urantul pénz és egyéb: forint 394. Arany van benne 181, tallér van benne 22. Aprópénz 40 forint. Oszpera van 500 forint 45 dénár" /Hornyik II. 54./

151. Szk 1677.

152. Nszk 1678. 169.

153. RE gondnoki napló 1682-99.

154. Szk 1684. 29.

155. Szk 1686. 28.

156. Rádóczy 1968. 19-20.

157. Horváth Tibor Antal 1953-54. 19. ill. Buza János 1971.

158. Hornyik János III. 174.

159. Szk 1693.

160. Szk 1693. 23. ill. Tjk 1690-1699. 282.

161. RE gondnoki napló 1683.

162. Szk 1683. 55.

163. Szk 1684-1686.

164. Szk 1684. 29.

165. Szk 1686. 7.

166. Szk 1686. 24.
167. Szk 1707. 125. illetve Végrendeletek. 1709.
168. Hornyik II. 483. ill. u.o. 358.
169. Zsánbéli 325.
170. Bodor 1974. 12.
171. Huszár 1969-70. 62.
172. Huszár 1975. 39-40.
173. Szk 1667-69. 118.
174. Nszk 1678. és 1681. 183.
175. Al 1667.
176. Szk 1677.
177. Szk 1682. 6.
178. Szk 1682. és Nszk 1682.
179. Hornyik II. 178.
180. 1691. 134-138. ill. 53-56. Ugyanakkor nagyon figyelemre méltó az a körülmény is, hogy a városi tisztségviselők elszámolásában igen ritkán és nagyon csekély mennyiségben fordul elő./L. II. számú táblázat./
181. Szk 1684. 21.
182. Szk 1682. 6.
183. Nszk 1645. 158. ill. 161.
184. Szk 1682. 6.
185. Szk 1683. 1.
186. Szk 1692. 6. ill. 1693. 23.
187. Horváth Tibor Antal 1959-60. 33.
188. Huszár 1971. 1181.
189. Nszk 1640. 182. ill. 1641.
190. Szk 1683. 12.
191. Kupa 1968. II. 14.
192. Huszár 1969-70. 62.
193. Szk 1685. 34.
194. Nszk 1694. 48.
195. Nszk 1695. 26.

196. Huszár 1969-70. 62-~~xn~~ egyértelműen rézpénzre utal. Egysillinges esetében ez még el is képzelhető.
197. Kőhegyi-Hagy 1975. 114.
198. R. Geyer 1938. 28-29.
199. Nszk 1640. 182.
200. Nszk 1641.
201. Nszk 1679. 192.
202. RE gondnoki napló 1688.
203. Szk 1691. 57.
204. Szk 1691. 82. és 75.
205. Szk 1695. 59.
206. Szk 1699. 62.
207. Szk 1703. 7.
208. Zsámboki 370.
209. Huszár 1971. 1171-1174.
210. Horváth Tibor Antal 1963-64. 26.
211. Huszár 1971. 1177.
202. u.o. 1180.

Érdemes utalnunk arra, hogy R Geyer idézett munkájában más adatokat közöl. A tallér értéke megállapítása szerint 1659: 90, 1667: 96, 1680: 96, 1683: 105, 1693: 120 krajcár a jelzett években kibocsájtott rendeletek alapján. I.m. 28-29.

203. Kupa 1968. II. 14.
204. Buza 1977. 101. A tallérveretek finomságának alakulását Geyer ismerteti alapozó tanulmányában. In prib-ram 1938. 28-29.
205. Az adatok döntő többsége a jelzett évek adó- vagy számadéskönyveiből való. Ezeket külön is jelöltük. A földesuri cenzura vonatkozó feljegyzések többsége a jelölt család~~xx~~, levelezési anyagából származik. Kisebb részük a jelzett évek adókönyveinek bejegyzései között található. A töröknek történió kifizetéseket minden esetben jelöltük, mivel az elemzés során ezzel külön is foglalkozni fogunk.

216. Huszár Lajos is felhívja a figyelmet arra, hogy a tal-
lérnál is jelentkezik olykor a diszgió esete. Az ér-
tékmegállapításnál erre is figyelemmel kell lenni.
Bővebb adatok hiányában azonban eltekintett a szabá-
lyok megfogalmazásától. 1975. ^{49.}
217. Kupa 1968. II. 14. Bodor 1974. Geyer i. m. 28-29.
Horváth Tibor Antal 1963-64.
218. Horváth Tibor Antal 1953-54. 20. Buza János 1977. 84-85.
219. Szk 1687. ill. Nszk 1687. 42.
220. Szk 1667-69. 118.
221. Szk 1670.
222. Szk 1678. 168.
223. Szk 1679. 181.
224. Szk 1680. 97.
225. Szk 1682. 181.
226. Nszk 1687. 42.
227. Más célból gyűjtöttük ki azokat az adatokat, amelyek
alapján az alábbi táblázatot összeállítottuk. Jól tud-
juk, hogy újabb szempontok alapján kell majd az anya-
got feldolgoznunk ahhoz, hogy egyértelműen érvelni
tudjunk vele. Mégis úgy látjuk, hogy bizonyos mélysé-
gig jelen formájában is képes illusztrálni az egyes
pénzek forgalmát az adófizetés során.
Az összeállítást az egyes évek első 100 adófizetőjé-
nek kifizetései alapján állítottuk össze. Az egyes
adatok a jelzett pénzzel történő kifizetések gyakori-
ságát és nem számokkal kifejezett nagyságát érzékel-
teti.

év	arany	tallér	garas	timon	poltura	nem ellen- őrizhető aprópénz
1662	17	111	-	-	-	56
1664	13	132	6	25	2	91
1669	3	101	-	7	-	144
1674	-	233	-	13	-	24
1679	7	167	43	7	-	15
1684	33	139	62	-	-	19
1689	6	133	276	-	21	5

228. Horváth Tibor Antal 1953-54. 20.
229. Nszk. 1669. 282.
230. Szk 1668-69. 368.
231. Al 1672.
232. Szk 1674. 26.
233. Endélyben 1665-ben 1 timon = 15 pénz. Horváth Tibor Antal 1953-54. 20.
234. Szk 1677.
235. Kupa 1968. II. 14.
236. RE gondnoki napló 1699.
237. Horváth Tibor Antal 1961-62. 53-56.
238. Weaselényiek iratai 2/11-25.
239. Al 1680.
240. Al 1676. ill. 1678-79.
241. Nem azól róla Ráday korábban már idézett cikke sem.
242. RE gondnoki napló 1683.
243. Tjk 1690-1699.
244. Al 1701.
245. Horváth Tibor Antal 1659-60. 33.
246. Al 1707. 240.
247. Nszk 1678. 169.
248. Szk 1706. Kiadások.
249. Tjk 1690-99. 16.
250. Nszk 1687. 42.

251. A török állami adók a XVII. század első harmadában alig emelkedtek. Az akkor fizetett összeg nagysága nem is hasonlítható az 1660-as évek második felében követelt adókhoz. De még az adónál is súlyosabbnak minősültek sok esetben a különféle, korábban ismeretlen szolgáltatások: pl. Érsekújvárra történő szekerezés, /Purjesz 1958. 188./ bizonyos természetbeni szolgáltatások /vaj/, melyek beszerzése igen körülményes volt a kívánt mennyiségben. A szolgáltatásokra vonatkozóan részletesebben l. még Hornyik III. kötet.

Fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy a hódoltsági mezővárosok állami kizsákmányolásának mértékére és pontos gyakorlatára csak utalásaink vannak. Ezek ellenőrzése, a teljes adatbázis feltárása és értékelése, majd más országrészekben levő hasonló települések terheivel való összevetése még nem történt meg. Minden bizonnyal ezzel magyarázható, hogy makoosul és a török kizsákmányolással kapcsolatosan több hamis illúzió.

252. Kecskemét lakosságának számával és teherbíró képességének alakulásával részletesen foglalkozik Iványosi 1976. Az egyes szakaszokra vonatkozó adatokat, így a következő táblázatot is ebből a tanulmányból vettük.
253. Kosáry 1965.

Fel kell azonban hívni a figyelmet arra, hogy Kosáry adatait a megyei adminisztráció számára készített összesítés alapján gyűjtötte. Ezek pedig nem mindig fedték a valóságot. Kecskemét és Nagykőrös esetében lehetőségünk van arra, hogy ezeket az adatokat szembe-
sítsük a városi adókönyvekkel. A saját használatra készített, éveken át folyamatosan vezetett, és szerencsére megmaradt lajstromok feltétlenül megbízhatóbbak. Ezek szerint Kecskeméten a lakosság számának csökkenése

távolról sem volt olyan nagyarányu, mint amekkorát Kósáry jelez, és az átmeneti csekély csökkenés után ismét hamarosan nőtt az adófizetők száma.

254. Hornyik III. kötet erre vonatkozóan bőséges anyagot szolgáltat.

255. Huszár 1971. 1174. és 1975. 49.

256. Huszár 1971. 1173-1174.

257. Buza János 1977. Horváth Tibor Antal 1963-64.

258. Buza 1977. 101. és 86.

Meglátásunk szerint Buza sajátos ellentmondásba keveredett elemzése során. Aláhuzottan kiemeli, hogy a hódoltság területén a timon idézte elő a tallér árfolyamának gyors emelkedését, majd később adatok sorával meggyőzően igazolja, hogy több más tényező is közrejátszott ebben. Minket ez utóbbi érvelések győztek inkább meg.

259. Al 1663. 243. ill. Hornyik III. 89-90.

260. Ezt hangsúlyozza Huszár is 1971. 1180.

261. Buza 1977. 103. Buza 1660-1681. közötti évekből nem lelt anyagot. Így a lényegesen bővebb kecskeméti forrásokra fokozottabban kell támaszkodnunk a következtetések levonásakor is.

262. Buza 1977. 103-105.

263. Buza 1977. 105.

264. U.o.

265. Huszár 1971. 1150.

IRODALOM

Balogh I.	1935	Debrecen hadiszolgálati a Rákóczi-szabadságharc idején. Debrecen.
Biloveszky J.	1913-14	Adalékok a rézpénz és az adózás történetéhez II. Rákóczi Ferenc korában. Veszprém, Piarista főgimnázium értesítője.
Bodor I.	1974	Magyarország aprópénzei a XVII. század második felében. Numizmatikai Közlemények.
Buza J.	1971	Öreg garas /A hódoltság utolsó éveinek pénzforgalmához./ Történelmi Szemle.
	1977	A tallér és az aranyforint árfolyama, valamint szerepe a pénzforgalomban Magyarország török uralom alatti területén a XVII. században. Történelmi Szemle.
Egyetemi Tankönyv		Magyarország története 1962. II. kötet. /Szerk: H. Balázs Éva és Makkai László/
Dr. Geyer	1938	Münz und Geldgeschichte In A.F. Pribram: Materialien zur Geschichte und Löhne in Österreich. Wien.
Hegyi K.	1976	Egy világbirodalom végvidékén. Budapest.
Hornyik J.	I-IV.	Kecskemét város története oklevéltárral. 1860-1866. Kecskemét.
Horváth M.		Magyarország történelme. I-VIII. Pest, 1871-73.
Horváth T.A.	1959-60	A magyar aranyforint értékváltozása 1490-1700 között. Numizmatikai Közlemények.
	1961-62	Adalékok a tízes aranyak forgalmához. Numizmatikai Közlemények.
	1963-64	A tallér értékváltozásai 1542-1700 között. Numizmatikai Közlemények.

Huszár L	1969-70	A lengyel pénzek forgalma Magyarországon a XVI-XVII. században. Numizmatikai Közlemények.
	1971	Pénzforgalom és pénzértékviszonyok Sopronban. Századok.
	1975	Habsburg-házi királyok pénzei 1526-1657. Corpus Nummorum Hungariae III/1. Budapest.
Iványosi-Sz T	1976	Három katonai összeírás a Rákóczi-szabadságharcból. Kézirat.
	1977	Adatok a rézpénz forgalmának és értékváltozásának alakulásához a Rákóczi-szabadságharc idején. Kézirat.
Kovács F	1922	Perint és krajcár. Az Érem.
Kupa M	1968	Pénzrendszereink áttekintése 1526 óta. Az Érem.
N Kiss I	1963	Az ár- és bértörténet kérdései Magyarországon 1550-1650 között. Történelmi Szemle.
Kőhegyi M - Nagy A	1975	Pénz és gazdaságtörténeti adatok Mária Terézia korából. Cumania III. Kecskemét.
Makkai L	1968	A kései feudalizmus korának története a magyar történelem egyetemi tankönyvében és "rövid összefoglalásában". Történelmi Szemle.
Purjesz I	1958	A török hódoltság Pest megyében a XVII. század második felében. Levéltári Közlemények.
Rádóczy Gy	1968	A török pénz értékviszonyai a hódoltság alatt. Az Érem.
Sápi V	1967	A mezőgazdasági bérmunkásság jogi viszonyai Magyarországon a XVI. századtól 1848-ig. Budapest.

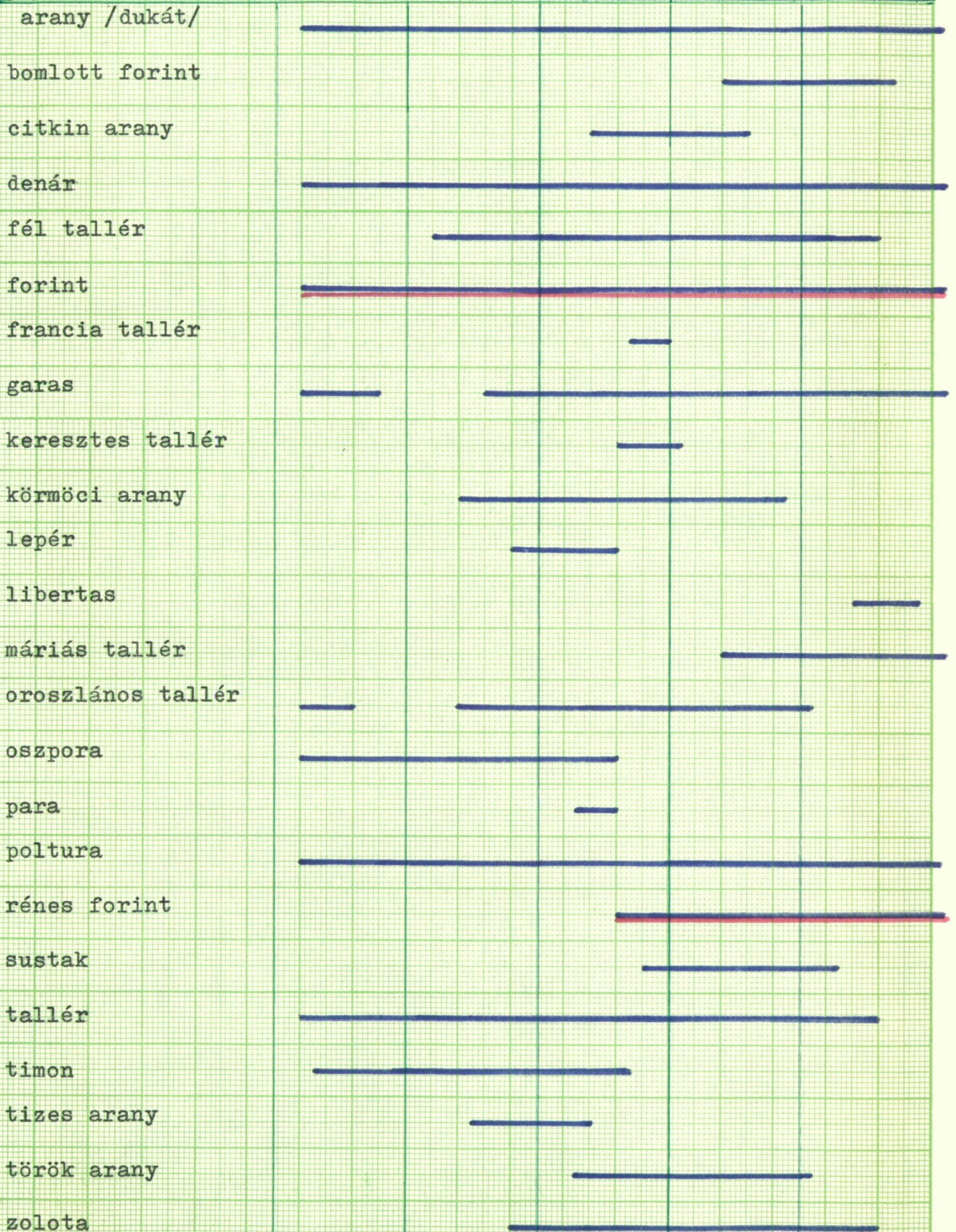
- Szigeti I 1965 Aranyforint /dukát/ története és pénzlába. Az Érem.
- Szilády Á-Szilágyi S 1863 Okmánytár a török hódoltság történetéhez Magyarországon. Pest.
- Wittmann T 1957 Az "árforradalom" és a világpiaci kapcsolatok kezdeti mozzanatai /1556-1618/ Budapest.
- Zsámbéki L 1957 Magyar művelődéstörténeti kislexikon

I. számú táblázat

A fontosabb pénzek forgalmának kronológiai illusztrálása

1660 1670 1680 1690 1700 1710

II. számú táblázat

Az egyes pénzek összeg szerinti előfordulása a városi elszámolásokban
/magyar forintra átszámolva/

ÉV	ARANY	formális/ TALLER	külön- féle/ GARAS	TIMON	POLTURA	formális bomlott FONHT	OSZFORA	nem el- lenőriz- hető	ÖSSZESEN	az elszámolás ill. az összeg rendel- tetése
1662	1600	1491	-	-	-	-	-	166	3257	főbiró
1669	220	330	-	332	46	-	-	-	928	főbiró
1670	-	910	-	260	-	-	-	473	1643	főbiró
1670	-	702	-	1100	-	-	-	-	1802	adószedő
1673	-	1829	-	120	-	-	-	180	2129	főbiró
1673	576	574	-	-	-	-	-	-	1150	török adó
1674	-	1682	-	600	-	-	-	-	2282	főbiró
1675	-	180	-	540	-	-	-	-	720	főbiró
1675	-	-	-	96	-	-	-	180	276	kisbírók
1676	-	1344	-	336	-	-	-	-	1680	székbírák
1677	1180	-	-	-	-	-	3	13	1196	székbírák
1680	135	3096	2092	-	-	-	-	-	5323	adószedő
1680	32	2400	-	30	-	-	-	62	2524	főbiró
1682	237	356	3600	-	-	-	-	1200	5393	Dellos István
1683	564	154	4670	56	-	-	-	-	5444	derek pénz introi- tusa
1683	180	1190	3851	-	-	16	-	-	5237	adószedő
1683	176	1176	3896	-	-	-	-	-	5248	török adó

1683	162	28	-	-	-	-	-	840	1030	kisbírók
1684	618	1516	3138	-	-	-	-	1120	6392	főbíró
1684	450	-	784	14	55	-	-	-	1303	bor haszná
1684	115	112	748	-	29	-	-	-	1004	főbíró
1685	-	1752	3500	-	-	-	-	-	5252	terhek adó
1686	357	1743	-	-	-	-	-	-	2100	német adó
1695	4619	267	-	-	14	-	-	-	5704	főbíró
1696	4679	267	958	-	14	-	-	-	6722	főbíró
1696	112	5	1	-	-	-	-	-	369	főbíró
1696	764	-	-	-	-	-	-	11	775	adószedő
1696	212	11	727	-	-	-	-	-	950	székbírák
1697	6326	279	2273	-	-	-	-	-	8878	főbíró
1697	658	111	395	-	-	-	-	-	1164	adószedő
1697	38	11	50	-	-	-	-	-	99	másodbíró
1697	19	-	7	-	-	-	-	-	26	vásárbíró
1697	14	-	21	-	-	-	-	-	35	kisbíró
1697	7056	400	8312	-	-	-	-	-	15768	szomszédos
1698	412	540	2127	-	-	-	-	-	3079	adószedő
1699	-	60	160	-	-	-	-	95	315	főbíró
1699	2366	-	256	-	-	-	-	23	2645	főbíró
1701	231	250	110	-	-	-	-	-	591	székbírák
1703	187	-	703	-	29	-	-	58	977	székbírák
1704	302	304	336	-	-	-	-	216	1158	főbíró

Össz. 34597 25070 42715 3484 187 1875 3 4637 112568

% 30,73 22,27 37,94 3,09 0,16 1,66 - 4,11 -

Össz. 6602 22565 26279 3484 130 16 3 4234 63313

% 10,42 35,64 41,5 5,5 0,2 0,02 - 6,68 -

Össz. 27995 2505 16436 - 57 1859 - 403 49255

% 56,83 5,08 33,36 - 0,11 3,77 - 0,8 -

III. számú táblázat

Az egyes pénzek aránya a városi elszámolásokban
/magyar forinttra való átszámolás alapján/

ÉV	külön- féle ARANY	formá- lis TALLER	külön- féle GARAS	TYMON	POLTURA	formális és boml. OSZPORA FORINT	nem ellen- őrizhető	Az elszámolás, ill. az összeg rendeltetése
1662	49	45,8	-	-	-	-	5,1	főbíró
1669	23,7	35,6	-	35,8	5	-	-	főbíró
1670	-	55,38	-	15,8	-	-	28,8	főbíró
1670	-	39,-	-	61	-	-	-	adószedő
1673	-	85,9	-	5,6	-	-	8,5	főbíró
1673	50,1	42,9	-	-	-	-	-	török adó
1674	-	73,7	-	26,3	-	-	-	főbíró
1675	-	25	-	75	-	-	-	főbíró
1675	-	-	-	34,8	-	-	65,2	kisbírók
1676	-	80	-	20	-	-	-	székbírák
1677	98,7	-	-	-	-	0,2	1,1	székbírák
1680	2,5	58,2	30,3	-	-	-	-	adószedő
1680	1,3	95	-	1,2	-	-	2,5	főbíró
1682	4,4	6,6	66,8	-	-	-	22,25	Tallós István
1683	10,4	2,8	85,8	1	-	-	-	a derék pénzek introitusa
1693	3,4	22,7	71,5	-	-	0,3	-	adószedő
1683	3,4	22,4	71,5	-	-	-	-	török adó

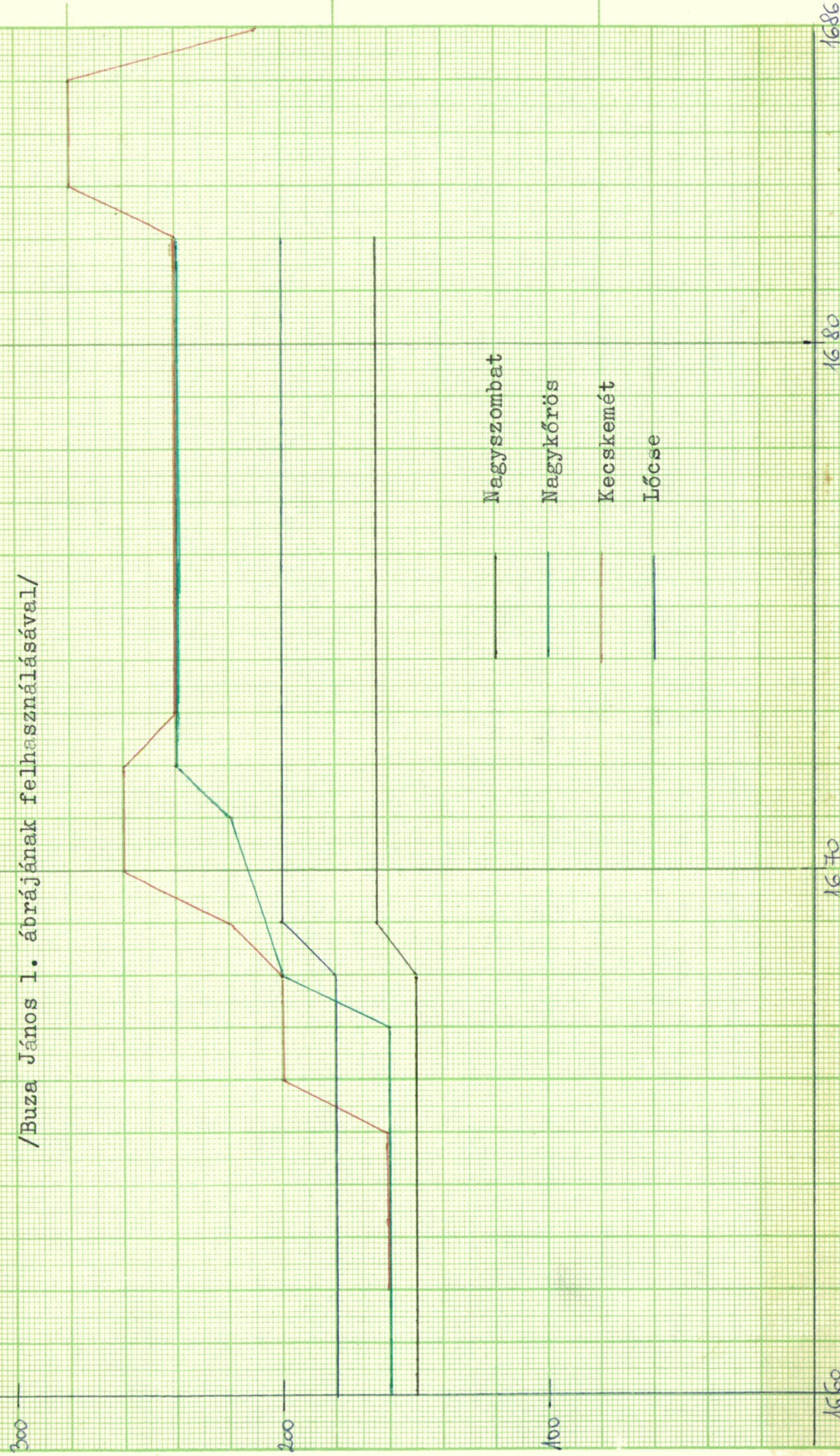
[illegible]

IV. számú táblázat

A tallér árfolyama dénárban

/Buza János l. ábrájának felhasználásával/

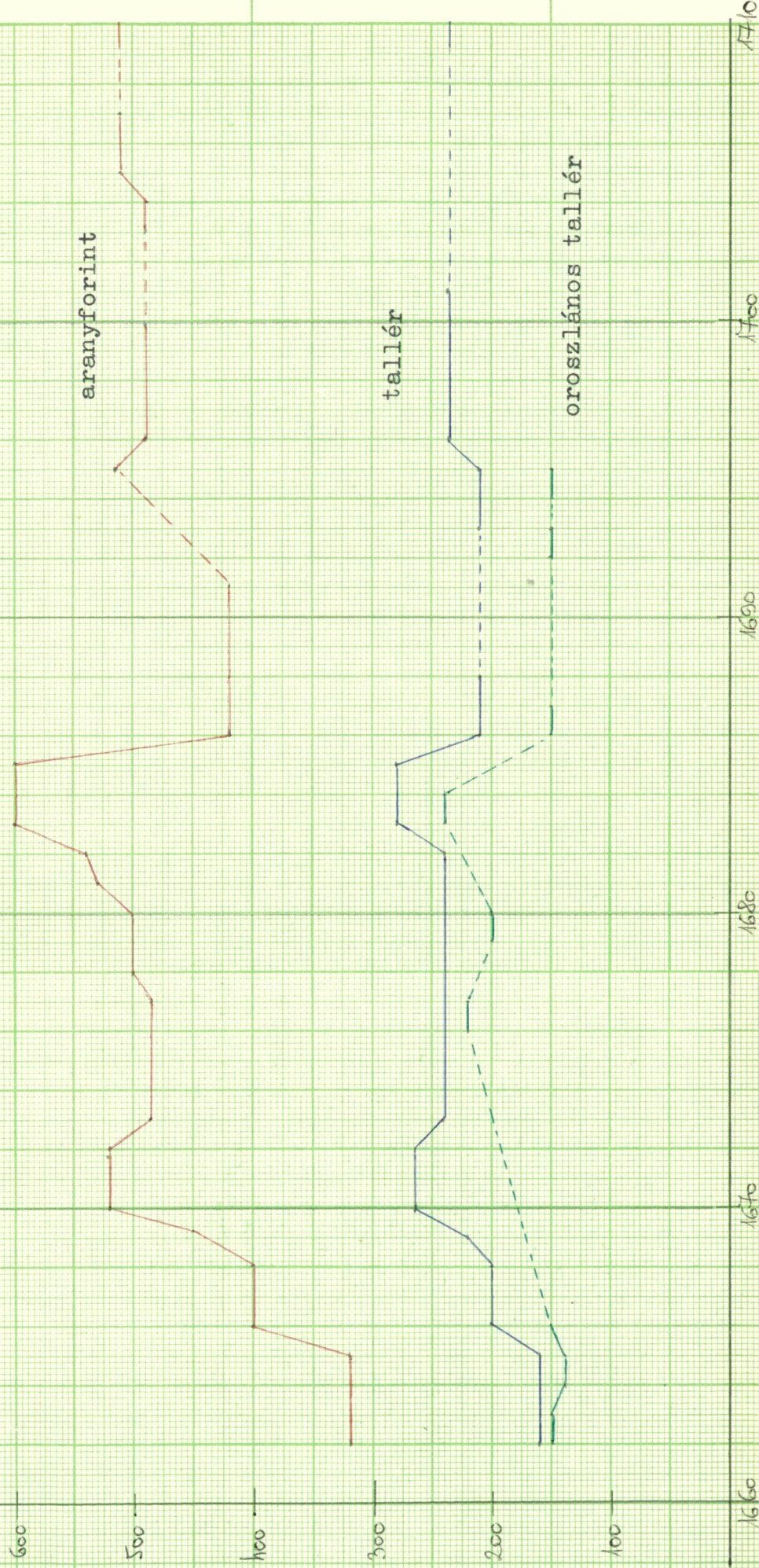

V. számú táblázat

Az aranyforint, a tallér és az oroszzlános tallér dénárban kifejezett érté-

kének alakulása

VI. sz. táblázat

Az arany és a tallér értékarányának alakulása Kecskeméten

É v		dénárérték	közvetlen átváltás	
1662	1:2	-	-	-
1663	1:2	-	-	-
1664	1:2	-	-	-
1665	1:2	-	-	-
1666	1:2	-	1:2	-
1667	1:2	-	1:2	-
1668	1:2	-	1:2	-
1669	1:2	-	1:2	-
1670	1:2	-	1:2	-
1671	1:2	-	1:2	-
1672	1:2	-	1:2	-
1673	1:2	-	1:2	1:2, 4
1674	-	-	1:2	-
1675	-	-	1:2	1:2, 16
1676	1:2	-	-	-
1677	1:2	1:2, 33	1:2	1:2, 2
1678	1:2	1:2, 08	1:2	1:2, 16
1679	1:2	1:2, 25	1:2	1:2, 16
1680	1:2	1:2, 15	1:2	1:2, 19
1681	-	1:2, 25	1:2	1:2, 25
1682	1:2, 25	1:2, 33	1:2, 1	1:2, 5
1683	-	1:2, 14	-	1:2, 14
1684	-	1:2, 14	1:2	1:2, 14
1685	-	1:2, 14	-	1:2, 14
1686	1:2, 6	1:2, 28	1:2	-
1687	1:2	-	1:2	-
1688	1:2	-	-	-
1689	1:2	-	-	-
1690	1:2	-	-	-

E v		dénárérték	közvetlen átváltás	
1691	1:2	-	-	-
1692	-	-	-	-
1693	-	-	1:2	-
1694	-	-	-	-
1695	1:2,28	1:2,42	-	-
1696	1:2	1:2,25	-	-
1697	1:2	1:2,26	-	-
1698	1:2	-	-	-
1699	1:2	1:2,28	-	-
1700	--	-	-	-
1701	-	-	-	-
1702	-	-	-	-
1703	1:2	1:2,12	-	-
1704	-	-	-	-
1705	-	-	-	-
1706	-	-	-	-
1707	-	-	-	-
1708	-	-	-	-
1709	-	1:2,12	-	-

VII. számú táblázat.

A tallérnak a legnagyobb forgalmu pénzekhez viszonyított értéke. /Az 1662., illetve az 1663. évi arány = 100./

év	dénár	timen	geras	arany
1662	100	-	-	100
1663	100	100	100	-
1664	100	111	100	-
1665	100	111	-	-
1666	125	111	-	100
1667	125	111	100	100
1668	125	111	-	100
1669	137,5	122	-	100
1670	162,5	144	-	100
1671	162,5	144	-	100
1672	162,5	144	-	100
1673	150	144	-	100
1674	150	144	-	100
1675	150	-	-	92
1676	150	133	116,6	92
1677	150	133	108,3	90
1678	150	133	108,3	92
1679	150	133	110	92
1680	150	133	108,3	92
1681	150	-	108,3	90
1682	150	-	116,6	92
1683	175	135	116,6	93
1684	175	133	116,6	93
1685	175	-	116,6	93
1686	112,5	-	116,6	100

15-65/1977.

.....bksz.

Iványosi-Szabó Tibor

Tárgy: .....
doktori szigorlata.

Melléklet: 1 db disszertáció

Dr.Szántó Imre elvtársnak
tszv.egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve .....
Iványosi-Szabó Tibor: Pénzforgalom és a pénz forgalmi
értékének alakulása Kecskeméten 1662-1711-ig
.....

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni
sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hivnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után sziveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1977.dec.13.

.....

Császár

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

L. Árkai

.....
főelőadó

Kapták: Dr.Kristó Gyula egy.docens

Dr.Szántó Imre professzor .....
..... társbíró